

શ્રી ગણેશાય નમઃ

શ્રી ઘટકેશાગ્નિહાભ્યામ નમઃ

આ ત્રી ભદ્રાઃ કૃત્વા ચત્તુ વિશ્વતઃ
(અમને સર્વ દિશાઓથી ઉત્તમ વિચારો પ્રાપ્ત થાઓ.)

શ્રી વડનગરા નાગર મંડળ - મુંબઈનું મુખપત્ર

નાગર મંજુષા

મે ૨૦૨૬

વેકેશન
વિશેષ

For private
circulation

અનુક્રમણિકા

1	તંત્રી સ્થાનેથી		02
2	“કોશેટો”	અમી યાજ્ઞિક	03
3	તું મારો પ્રેમ છે...	ભૂષિત શુક્લ	04
4	જીવન બચાવનાર કિશોર	ચિંતન મહેતા	05
5	મહાયુદ્ધો વચ્ચે સામાન્ય માનવ	ચિરંતન પટ્ટણી	07
6	વફાદારી, એક સમજણ	દિનેશ ધોળકિયા	10
7	સદાય શીખતી સુગંધા	ડૉ. કોષા મંકોડી	12
8	ભમવાની મોજ	ગૌરાંગ જોષીપુરા	14
9	અથાણાનું ઈન્વેસ્ટમેન્ટ	હંસિની બુચ	16
10	થોડી રુક્ષ પણ વાસ્તવિકતા: મરણોત્સવ અને આપણે	જય દીક્ષિત	19
11	“દીવો હજુ બળે છે...”	જીગ્નેશ બુચ	21
12	હું જ તો છું સર્વશ્રેષ્ઠ	કહાની વસાવડા	22
13	“અજંપો”	કર્દમ યાજ્ઞિક	24
14	જીવનનો સાર ફલેશબેકમાં છે	કેયુર મંકોડી	26
15	સંબંધની પરિભાષા	કીર્તના વસાવડા	30
16	મામાનું ઘર	મેઘા ધોળકિયા	32
17	“સુખ ને એક અવસર તો આપો”	મિનાક્ષી દેસાઈ	33
18	તમે કેમ રહ્યાં અબોલ?	મુકેશ દેસાઈ.	34
19	મૃત્યુ તત્ત્વજ્ઞાનીની દ્રષ્ટિ એ	નંદકિશોર વૈષ્ણવ	38
20	‘...તો નરસિંહ મહેતા પર ફિલ્મ બનાવો ને!	નૈતિક ઓઝા	40
21	ધર્મ અને વિજ્ઞાન: સંઘર્ષ નહીં, સમન્વય	નિલેશ અંતાણી	41
22	બદલાતા યુગનો પ્રાણપ્રશ્ન	નિશા શુક્લ	43
23	ગરીબાઈ હોવા છતાં વજીના અવાજમાં ખુમારી હતી	પ્રદીપ જોષીપુરા	44
24	આનંદની અમૂલ્ય ક્ષણો	પ્રણામિ બૂચ-દેસાઈ	45
25	પ્રતિકૂળતા : સફળતાનું પ્રેરક તત્ત્વ	પ્રણતી આચાર્ય	47
26	એક કવચિત્રી	પ્રતીક્ષા મહેતા	49
27	(AI) અને આપણે: સુવિધા કે સંસ્કૃતિ માટે પડકાર?	રાઘવ ભટ્ટ	50
28	બગીચાનું પગથિયું	રીત્વી બુચ	52
29	બ્લુ અને લીલું ટી-શર્ટ	રૂપલ વસાવડા	53
30	પરંપરાની આંખે અને પરિવર્તનની પાંખે	ઋતંભરા છાયા	55
31	મેન્યુ કાર્ડ વગરનાં....જમણ. ..જિંદગી.....!!!!	સૌરભ વોરા	57
32	દીકરીનું સ્નેહ મિલન.....	સોનલ માંકડ	59
33	મંચ, તાળીઓ અને અવિસ્મરણીય ક્ષણો!	ઉન્નતિ વોરા	61
33	એક હૂંફાળો માળો	ઉર્વિ મહેતા	64
34	“ગઘેડા ઉપર અંબાડી”	વિશાખા પોટા	66
35	વિજોગણનું ગીત	વિશ્વેશ અવાસિયા	67
36	વૃદ્ધાવસ્થા....આશીર્વાદ કે અભિશાપ?	યજ્ઞેશ માંકડ	68

શ્રી વડનગરા નાગર મંડળ - મુંબઈનું મુખપત્ર

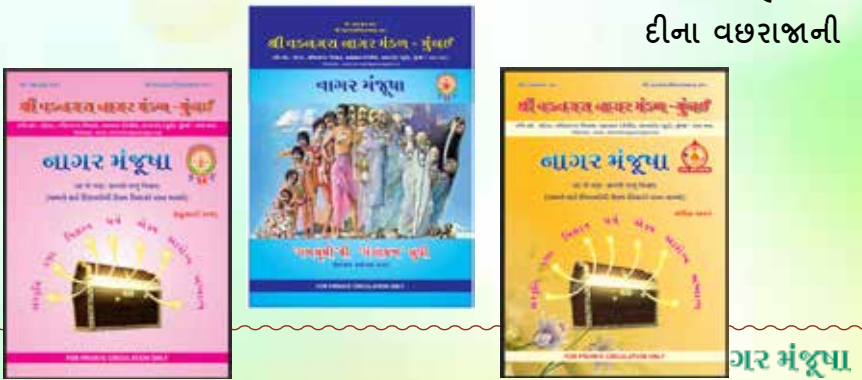
નાગર મંજૂષા

મે ૨૦૨૬

તંત્રીસ્થાનેથી

મને યાદ આવે છે આજથી ચૌદેક વર્ષ પહેલાંનો એ સમય જ્યારે અમે એક જ દિશામાં વિચારનારા-ગુજરાતી સાહિત્યમાં રસ ધરાવનારા થોડાક જણ વિચારતાં હતાં કે આપણી ભાષાની સાથે સાથે આપણાં નાગરત્વને સજાગ રાખે એવું શું કરાય? અને અમને યાદ આવ્યાં નાગરોની ઓળખ એવા કલમ, કડછી અને બરછી. અમારી પસંદ ઊતરી કલમ પર અને અમે એક મુખપત્ર ચાલુ કરવાનું નક્કી કર્યું જે જ્ઞાતિ સંસ્થાનું સમાચાર પત્ર ન બનતાં ફક્ત અને ફક્ત ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યને વરેલું હોય. એ દ્વારા આપણા જ્ઞાતિજનો વધારે ને વધારે વાંચે, વિચારે અને વ્યક્ત થાય, આપણી ભાષાની સાથે સાથે આપણી અસ્મિતાની શગ સંકોરાતી જાય જેથી આવનાર પેઢી સુધી એનો ઉજાસ પહોંચે. મુખપત્રનાં નામની શોધમાં હતાં ત્યારે અમારી પ્રિય સુહાની દીક્ષિતે નામ સૂચવ્યું - 'નાગર મંજૂષા' જેથી આ મંજૂષા એટલે કે પટારામાંથી અક્ષર રુપી ખજાનો નીકળતો રહે. શરુઆતનો થોડો સમય.... એ સમય કે જ્યારે શબ્દો કલમથી કાગળ પર અવતરતા અત્યારની જેમ આંગળીનાં ટેરવે સ્ક્રીન પર ન ઊતરતાં... અમને હસ્તલિખિત લખાણ પોસ્ટમાં મળતું. એ લખાણ ઉકેલી-મઠારી, કલાકો ઝેરોક્સની દુકાનમાં બેસી એનું tap કરાવવાનું સહેલું નહોતું. ત્યારે કૃતિઓ પણ ઓછી આવતી એટલે કોઈ વાર અમને અમારા ઉદ્દેશ્ય પર શંકા જતી, પણ આજે અમને અત્યંત આનંદ થાય છે જ્યારે બે અંકની વચ્ચેના ગાળામાં જ જ્ઞાતિજનોની ઉત્સુકતા 'હવે ક્યા વિષય પર લખવાનું છે?' જેવા પુછાતા પ્રશ્નોથી વર્તાય અને પછી મંજૂષામાંથી શબ્દોનો ઘોઘ જ વહે. સમય સાથે 'મંજૂષા' માટે લખનારા લેખકોની સંખ્યા વધતી જાય છે. ખુશીની વાત છે કે એમાં પ્રમાણમાં યુવાન ગણાય એવા લેખકો પણ છે. આપણી સંસ્કારિતા, સાહિત્યપ્રીતિ અને પરંપરા સદા પ્રજ્વલિત રહેશે એની હવે ખાતરી છે.

જય હાટકેશ
દીના વઘરાજની

અમી યાજ્ઞિક

“કોશેટો”

ચંપાના વૃક્ષની કલમ બનાવી મેં બાગમાં વાવી. ઘણા દિવસ થઈ ગયા અને તે ફૂંકા જેવું થઈ ગયું, પણ તેના પર કોઈ પાન આવ્યાં નહીં. માળીએ કહ્યું, “આ હવે કાઢી નાખું?” મેં કહ્યું, “ના, ના થોડીક રાહ જોઈએ.” અને ખરેખર તેના પર એક દિવસ કુંપળ દેખાઈ અને હું ખૂબ ખુશ થઈ. આજે એ ચંપાનું ઝાડ મારા આંગણાની શોભા બનીને ઊભું છે. મારું જીવન પણ આવું જ કંઈક છે.

નાની હતી ત્યારથી સાંભળતી કે નાગરની છોકરી એટલે લાંબા વાળ, અણિયાળું નાક ગૌરવર્ણી હોય. હું આયનામાં જોતી અને મને આમાંનું કશું ના દેખાતું અને એક દિવસ મેં પ્રસિદ્ધ ડેનીશ પરિની વાર્તા વાંચી. “અઝ્લી ડકલીંગ” મને એ ખૂબ ગમી. એના લેખક હતા હેન્સ એન્ડરસન. શાળામાં પણ હું છેલ્લી પાટલીએ બેસતી જેથી મને કોઈ જોઈ ના શકે, પણ છેવટે તો હું ઢાંકેલું રતન હતી.

ધીમે ધીમે લોકો ઓળખતા થયા. શિક્ષક મારા લખેલા નિબંધ વર્ગમાં વાંચતા ત્યારે મને છુપો આનંદ થતો. આવી રીતે મેં શાળા અને કોલેજ પસાર કર્યાં. પછી તરત જ મારાં લગ્ન થઈ ગયાં. પછી હું બે સુંદર બાળકોની માતા બની. પછી સકારણ મારે શિક્ષિકાની નોકરી સ્વીકારવી પડી. અહીંથી શરૂ થઈ સુંદર પતંગિયાની યાત્રા જે કોશેટામાં બંધ હતું.

શાળામાં બાળકોની પ્રિય શિક્ષિકા તરીકે મારું નામ મોખરે આવતું. બાળકો સાથે બાળક થઈને શીખવવું મને બહુ ગમતું. દરેક વિષય રમત રમાડી શીખવતી. મારી અંદર છુપાયેલી નાવિકા આળસ મરડીને બેઠી થઈ. આમ મારી શાળામાં જ નહીં, પણ બીજી શાળાઓમાં પણ મારું નામ જાણીતું થયું. આજે હું રીટાયર થઈ ગઈ છું. ત્યારે મને ખ્યાલ આવે છે કે મારી આ સફરમાં ફક્ત મારો એકલો પરિશ્રમ નહીં, પણ મારા પતિ અને બાળકોનો સાથ સહકાર અમૂલ્ય છે.

જીવનમાં એક જ મંત્ર રાખ્યો હતો “કર્મણ્યે વાધિકારસ્તે.” આજે મને લકવો થઈ ગયો છે, પણ મેં હાર નથી માની. વ્હીલચેરમાં બેસી ઓનલાઈન ભણાવું છું. મારો સૌથી નાનો વિદ્યાર્થી 4 વર્ષનો છે અને સૌથી મોટા 83 વર્ષના છે. સૌની જરૂરિયાત મુજબ ભણાવું છું જેનો મને જીવનને સાર્થક કર્યાનો સંતોષ છે.

ભૂષિત શુક્લ

તું મારો પ્રેમ છે...

એક પળનો તું મારો પ્રેમ છે...!
એક ક્ષણનો તું તો વ્હેમ છે...!

આકાશ-દરિયો ખાલી લાગે,
પહાડ-પથ્થરો યે ભારી લાગે.
રોજ પૂછું એટલે તને કેમ છે ?
તું ખુશ અને કુશળ ક્ષેમ છે ?

એક પળનો તું મારો પ્રેમ છે.....!
એક ક્ષણનો તું તો વ્હેમ છે.....!

તું મારું અસ્તિત્વ ને મન તું.
તું જીવનતત્વ, મારો સંગ તું.
ખુશીમાં એકતારો જે વાગે,
પળભર તારો સહારો લાગે.

એક પળનો તું મારો પ્રેમ છે.....!
એક ક્ષણનો તું તો વ્હેમ છે.....!

તું મળે તો ઝંખના સળવળે,
વમળ, આંધી બધું ટળવળે.
શ્વાસ-શ્વાસ ફોરમતી વસંત.
સાંજ રોજ સતાવતી અનંત.

એક પળનો તું મારો પ્રેમ છે.....!
એક ક્ષણનો તું તો વ્હેમ છે.....!

હક છે મને કે તને માંગી લઉં.
તુંજ માટે દર્દ પણ સાંખી લઉં.
ડગર સફર સઘળું પામી લીધું.
ખુશીમાં જીવવાનું જાણી લીધું.

એક પળનો તું મારો પ્રેમ છે.....!
એક ક્ષણનો તું તો વ્હેમ છે.....!

જીવન બચાવનાર કિશોર

ચિંતન મહેતા

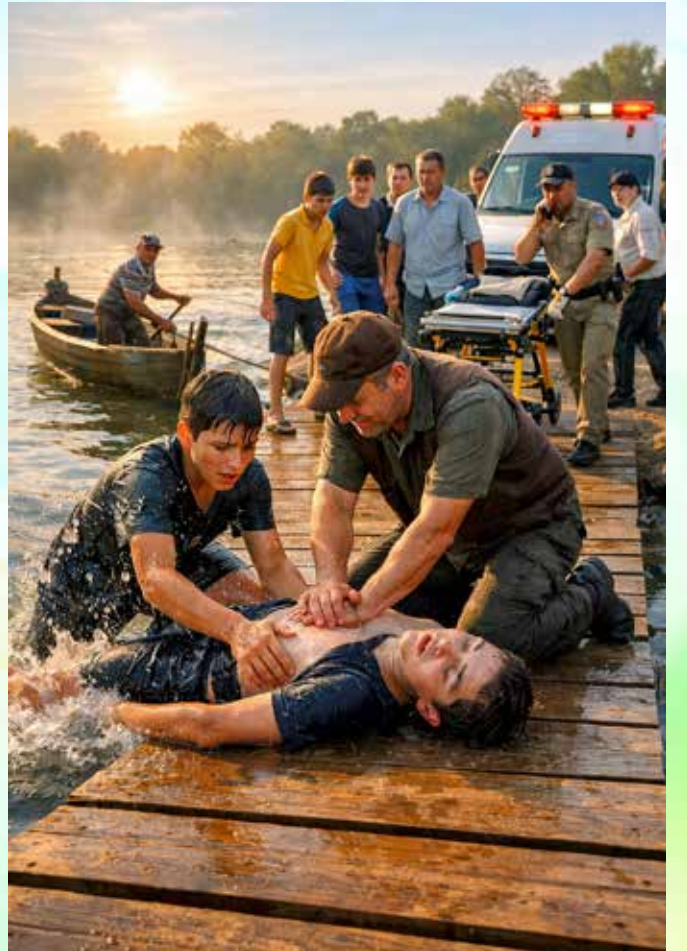
કેટલાક યુવાન છોકરાઓ નદીના કાંઠે બનાવેલા લાકડાના રેમ્પ પર ક્રિકેટ રમી રહ્યા હતા. આ રેમ્પ માછીમારો માટે બનાવવામાં આવ્યો હતો જેથી તેઓ પોતાની નાવોને નદીમાં ઉતારી શકે. રેમ્પનો અંત નદીના કિનારાથી આશરે દસ ફૂટ દૂર હતો. કિનારે કેટલાક લોકો તાજી હવા માણતા ફરતા હતા. સવારનો સમય હતો અને સૂરજ ઊગી ચૂકેલો હતો.

એક માછીમાર પોતાના તેર વર્ષના દીકરાની સાથે માછલી પકડવા માટે નાવ લઈને નીકળવા જતો હતો. ત્યારે ક્રિકેટ રમતા એક છોકરાએ બોલને શોર્ટ માર્યો જે દુર્ભાગ્યવશ રેમ્પ તરફ ગયો. બોલ પકડવા માટે બે છોકરાઓ દોડ્યા. એમાંથી એક છોકરો અચાનક નદીમાં પડી ગયો. બીજો છોકરો મદદ માટે ચીસો પાડવા લાગ્યો. લોકો શું બન્યું છે તે જાણ્યા વગર રેમ્પ તરફ દોડ્યા. એ છોકરાએ જણાવ્યું કે તેમના ક્રિકેટ ટીમનો એક સભ્ય પાણીમાં પડી ગયો છે, એને તરતા નથી આવડતું, એને બચાવો.

લોકોએ સલાહ આપવી શરૂ કરી, પરંતુ કોઈ આગળ આવીને મદદ કરવા તૈયાર નહોતું. અચાનક પાણીમાં પડવાનો ધુબાકો થયો. એ માછીમારનો દીકરો હતો, જેણે તરત જ ત્યાં પાણીમાં ઝંપલાવ્યું જ્યાં છોકરો ડૂબ્યો હતો. તે શ્વાસ લેવા માટે ઉપર આવ્યો અને ફરી ડૂબકી મારી. પાણી ગંદું હોવાથી તેને નીચે ફસાયેલો છોકરો દેખાયો નહીં

પ્રથમ બે પ્રયત્નોમાં તેને છોકરો મળ્યો નહીં, પરંતુ ત્રીજી વાર ડૂબકી મારતા તેને છોકરો દેખાયો અને તેને ખેંચીને રેમ્પ નજીક લઈ આવ્યો. આ બચાવકાર્ય માત્ર એક મિનિટમાં પૂર્ણ થયું. ત્યાં ભેગા થયેલા લોકો બંને છોકરાઓને કિનારે લાવ્યા. માછીમારે તરત જ પ્રથમ સારવાર શરૂ કરી અને તેનો દીકરો બચાવાયેલા છોકરાની છાતી પર દબાણ કરીને તેને શ્વાસ આપવામાં મદદ કરવા લાગ્યો.

પિતા અને દીકરાની સમયસર મદદથી

તે છોકરાને ભાન આવ્યું. આ દરમિયાન એમ્બ્યુલન્સ આવી અને છોકરાને હોસ્પિટલ લઈ ગઈ. પોલીસ પણ આવી પહોંચી. તેમણે બચાવાયેલા છોકરાનાં માતા-પિતાનો ફોન નંબર લીધો અને તેમને ઘટના વિશે જાણ કરી તથા હોસ્પિટલનું સરનામું આપ્યું. પોલીસે પ્રાથમિક તપાસ કરી, આસપાસના લોકો સાથે તેમ જ પિતા-દીકરાની સાથે વાતચીત કરી અને રિપોર્ટ તૈયાર કરીને હોસ્પિટલ તરફ ગયા.

બચાવાયેલા છોકરાનાં માતા-પિતા તરત જ હોસ્પિટલ પહોંચ્યા. તેમના દીકરાને ICUમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. બે ડોક્ટરો તેની સારવાર કરી રહ્યા હતા. એક ડોક્ટરે બહાર આવીને માતા-પિતાને કહ્યું કે તેમનો દીકરો હવે જોખમમાંથી બહાર છે અને સારી સ્થિતિમાં છે. તેને સામાન્ય વોર્ડમાં ખસેડવામાં આવશે અને બે દિવસ સુધી નિરીક્ષણ હેઠળ રાખવામાં આવશે.

બીજા દિવસે માછીમાર અને તેનો દીકરો હોસ્પિટલ ગયા. માતા-પિતાએ તેમનો આભાર માન્યો અને કહ્યું કે તેઓ જીવનભર આ ઉપકાર ભૂલી શકશે નહીં. દીકરાએ વિનમ્રતાથી કહ્યું કે મદદ કરવી એ તો આપણી ફરજ છે. તેઓ ખુશ હતા કે છોકરો હવે સંપૂર્ણ રીતે સ્વસ્થ થતો જઈ

રહ્યો છે. બચાવાયેલ છોકરાએ પથારીમાં બેસવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને હાથ જોડીને પિતા-દીકરાનો આભાર માન્યો કે તેમણે સમયસર મદદ કરીને તેની જિંદગી બચાવી.

તેમને ખબર નહોતી કે બચાવાયેલ છોકરો એક ધનિક પરિવારનો હતો, પરંતુ પિતા-દીકરા માટે આ બાબતનું કોઈ મહત્ત્વ નહોતું, કારણ કે તેમના માટે એક યુવાનની જિંદગી બચાવવી સૌથી મહત્ત્વપૂર્ણ હતું.

બચાવાયેલા છોકરાનાં માતા-પિતાએ માછીમાર અને તેના પરિવાર વિશે માહિતી મેળવી. તેમને ખબર પડી કે જે છોકરાએ તેમના દીકરાને બચાવ્યો હતો તે પણ તેમનાં માતા-પિતાનો એકમાત્ર દીકરો છે. પરિવાર માછીમારીનું કામ કરીને ગુજરાન ચલાવતો હતો અને તેમની આર્થિક સ્થિતિ સારી નહોતી. માછીમારની પત્ની આશા રાખતી હતી કે તેમને કોઈ આર્થિક ઇનામ મળશે.

એક દિવસ સવારે તેમના નાના ઘરે દરવાજા પર ટકોર થઈ. પત્નીએ દરવાજો ખોલ્યો તો તેણે જોયું કે તેના દીકરાની ઉંમરનો એક છોકરો હાથમાં ફૂલનો ગુચ્છો અને ચોકલેટનું બોક્સ લઈને ઊભો હતો. તેનાં માતા-પિતા પાછળ સ્મિત કરતાં ઊભાં હતાં. તેણીએ તરત જ પોતાના પતિ

અને દીકરાને બોલાવ્યા. તેઓ આ દૃશ્ય જોઈ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. તે છોકરાએ માછીમારના દીકરાને ભેટી લીધો અને તેને ફૂલ તથા ચોકલેટ આપ્યા.

“શું તમે અમને અંદર આવવા નહિ દો?” બચાવાયેલા છોકરાના પિતાએ કહ્યું. તેઓ અંદર આવ્યા અને બેસ્યા.

પિતાએ માછીમારને એક પત્ર આપ્યો. તે પત્રમાં તેને પોતાની ભવ્ય ઓફિસમાં સુરક્ષા પ્રમુખ તરીકે નોકરી માટે નિમણૂક આપવામાં આવી હતી. તે જ્યારે ઇચ્છે ત્યારે કામ શરૂ કરી શકે તેવી છૂટ હતી. તેમણે બીજો દસ્તાવેજ પણ આપ્યો, જેમાં લખેલું હતું કે તેમના દીકરાને શહેરની શ્રેષ્ઠ શાળામાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે અને શિક્ષણ ખર્ચ ડિગ્રી પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી તેઓ ઉઠાવશે. જો તે ભારત અથવા વિદેશમાં આગળ અભ્યાસ કરવા માંગે, તો તેનો તમામ ખર્ચ તેઓ ઉઠાવશે.

માછીમારે પોતાની પત્ની તરફ જોયું, જે નિઃશબ્દ થઈ ગઈ હતી.

માછીમારના દીકરાએ પ્રાથમિક સારવાર અને CPRની તાલીમ લેવાનું નક્કી કર્યું. નગરપાલિકાના પ્રમુખે નદીના કિનારે બાર-બાર કલાકની ફરજ માટે બે કોસ્ટ ગાર્ડની નિમણૂક પણ કરી.

મહાયુદ્ધો વચ્ચે સામાન્ય માનવ

વીસમી સદીમાં બે મહાવિશ્વ યુદ્ધ થઈ ગયાં એટલે સ્વાભાવિક છે કે માનવજાતિ અને સૃષ્ટિ બંનેને પારાવાર નુકસાન વહોરવું પડ્યું છે. કેટકેટલાંય યુદ્ધો થયાં અને પૂરાં થયાં. કોઈની હાર તો કોઈની જીત થઈ, પરંતુ આજના યુગના યુદ્ધમાં મહાસત્તાઘીશો માત્ર પોતાનો અહં અને વ્યાપારીકરણની હોડને જ પ્રાધાન્ય આપે છે. બિચારા સૈનિકો લડાઈ લડ્યા કરે છે. આમાં જાનહાનિ અને માલહાનિને ગૌણ ગણવામાં આવે છે. એક તસુ જમીન અને ખનિજ પોતાની સાથે ઉપર નથી લઈ જવાના એ ખબર છે છતાં વેરઝેર, રાગ-દ્વેષમાં રચ્યાપરચ્યા રહે છે. આમ પૃથ્વીનું વાતાવરણ દૂષિત કરે છે. સામાન્ય માનવ સમુદાય ઉપર આવાં યુદ્ધોને કારણે સરકાર આર્થિક બોજો લાદતી હોય છે. સામાન્ય માનવીની હાલત સાત સાંઘો અને તેર તૂટે એવી થાય છે.

ચિરંતન પદ્મણી

આજે પણ ભારત જેવા શાંતિપ્રિય દેશો છે જે માનવતા અને મિત્રતાનું આવાહન કરે છે. અન્ય પડોશી દેશો સત્તાની લાલચ, જમીન અને ખનિજ હડપવા અને વ્યાપારની હોડમાં છે જેને કારણે બીજા દેશોએ પણ ન છૂટકે સ્વરક્ષણ કાજે મસમોટું બજેટ ફાળવવું પડે છે અને જરૂરી શસ્ત્રો ખરીદવા જ પડે છે. આ બધી મહાસત્તાઓ આવા આધુનિક વિનાશક શસ્ત્રો વેચે છે અને એમનું કામ જ બે દેશોને લડાવવા અને એમના

સૈન્યને ત્યાં મોકલી એમનો બોજો બીજા દેશે ભોગવવો એ દેખાઈ આવે છે. આવી મહાસત્તાઓના નેતાઓ પોતાના અહં ખાતર જ આવા યુદ્ધની ધમકીઓ આપી સમગ્ર દુનિયાને ડરાવે છે.

પરંતુ આપણા ભારત જેવા કર્મભૂમિના દેશમાં સ્વામી વિવેકાનંદે કહ્યું હતું એમ શાસ્ત્રો શસ્ત્રોથી વિશેષ છે જે શાંતિ, ભાઈચારા અને માનવતા તરફ વિશ્વનું ધ્યાન દોરે છે અને એવા કાર્યમાં ભારત દેશનો ઇતિહાસ પુરાવો આપે છે. એટલે માનવતાનો એક દીવો પણ વિશ્વને આ પ્રેમસભર સંદેશ પહોંચાડી સંભવિત વિશ્વ યુદ્ધને આવા સકારાત્મક અને માનવ કલ્યાણના હેતુસર માનવતાને બચાવી શકે છે. ભારત સાથે આવા અન્ય દેશો સાથ અને સહકાર, વિશ્વ કુટુંબની ભાવના અને વિશ્વમાં શાંતિ સ્થાપવામાં હજી પણ એટલા જ સમર્થ છે. જ્યાં સુધી આવા કરુણામય, પરોપકારી, અહિંસક સકારાત્મક વિચારો વિશ્વમાં છે ત્યાં સુધી માનવતા જીવિત રહેશે એવું માની શકાય.

ઘણાખરા એક દેશના નાગરિકો અન્ય દેશમાં જઈને નોકરી, ધંધો, વ્યવસાય કરતા હોય છે. આવા મહાયુદ્ધ સમયે સ્વદેશ પરત ફરવું પણ એક સમસ્યા છે. વ્યક્તિના કુટુંબીજનો

ક્ષણે ક્ષણે ચિંતા કરતા રહેતા હોય છે. આપણી સરકાર આવા સમયે આવા માનવસમુદાયને સ્વદેશ પરત લાવવામાં મદદ કરે છે, પરંતુ એ વ્યક્તિ એ દેશમાં એની નોકરી, ધંધો, વ્યવસાય, ઘર, ઘરવખરી અને બચત બધું જ જીવ બચાવવા એમ ને એમ ત્યાં મૂકીને સ્વદેશ આવી જાય છે. અહીં કુટુંબીજનોના એ વ્યક્તિઓ પાછા આવી જતા શ્વાસ હેઠે બેસે છે, પરંતુ એનું ભવિષ્ય યુદ્ધ દરમિયાન અને યુદ્ધ પછી શું એ મોટો કોયડો રહે છે.

વૈશ્વિક રાજકારણ કળિયુગના પ્રભાવ હેઠળ છે એટલે નેતાઓનાં મન કઠોર અને ઘાતકી બન્યાં છે જે ધબકતા માનવના હૃદયના લોહીને એકમાત્ર નશાનું પીણું સમજે છે. અહીં કોઈ મહર્ષિ વેદ વ્યાસ અને મહાદેવનાં અંશ સ્વરૂપ શુકદેવ થઈને આવે એવી

શક્યતાઓ હવે દેખાતી નથી. મહાસત્તાઓના આવા ઝેરીલા નેતાઓનું ઝેર પીવા હવે નીલકંઠ પણ કદાચ વિચારતા હશે કે શું મારે આ ઝેર પીવાનો વારો ફરી આવ્યો કે શું? પરંતુ જ્યાં વિજ્ઞાન અને ભૌતિકતાનો અંત આવે છે ત્યારે જ આધ્યાત્મિકતાનો ઉદય થાય છે એટલે આ પદાર્થ જે નજીવા છે એની માયા જ્યારે આ મહાસત્તાઓ છોડશે ત્યારે જ શાંતિનું બીજ વિશ્વમાં રોપાશે. કોઈ એવા સંત-મહંતની અત્યારે વિશ્વને જરૂર છે જે આવા ઘાતકી નેતાઓના નકારાત્મક વિચારોને સકારાત્મકતા, માનવતા, કરુણા, નિષ્પક્ષ, નિસ્વાર્થ અને નિર્મળ પ્રેમમાં પરિવર્તિત કરી શકે. તો જ શાંતિ સ્થપાય નહિ તો જેવા સાથે તેવા કરવા જવામાં વિશ્વયુદ્ધને જ નોતરશું અને પથ્થરયુગ તરફ પહોંચી જશું એવો ભાસ થાય.

આપણે બધા જ જાણીએ છીએ કે આવા ભયાનક યુદ્ધમાં અનેક સામાન્ય માનવ સમુદાયોનાં સ્વપ્નો, દીપક, કુળ, ઘરબાર ભસ્મ થઈ ગયાં હતાં. પરિણામ પ્રતિભાવ રાગદ્વેષ, વેરભાવ અને કાયમની દુશ્મનાવટ થઈ ગઈ. આ બન્ને વિશ્વયુદ્ધથી થયેલી પાયમાલી, બલિદાન અને આર્થિક રીતે પાછળ જવું એ છાપ હજી માનસપટ પરથી ભૂંસાઈ નથી. આવી રીતે પાયમાલ થયેલા દેશો પડી પડીને ફરી ઊભા થયા છે એ પણ જાણીએ છીએ, પરંતુ જો આ જ ધન અને શક્તિ જેનો દુરુપયોગ થયો છે એ રચનાત્મક અને માનવતાનાં કલ્યાણ કાર્યો માટે થયો હોત તો આ વિશ્વમાં સ્વર્ગનો ભાસ કરાવવો શક્ય હતો. આવા ભયાનક વિશ્વયુદ્ધની કલ્પના માત્ર નિર્દોષ માનવતા અને અસૂરો વચ્ચેના યુદ્ધની ભ્રાંતિ કરાવી જાય છે. મહાસત્તા નેતાઓને તો દાડૂ પીઘેલા વાંદરાની વાર્તાની જેમ જ વર્તન કરવું છે.

આ જગતમાં શાંતીદૂતોએ પણ યુગે યુગે જન્મ લઈ આવા શાંતિ અને પ્રેમના સંદેશથી આવા મહાવિનાષક યુદ્ધને ટાળ્યાં છે. જોકે છેલ્લા કેટલાય સમયથી ચાલી રહેલા યુદ્ધમાં આપણે આવા શાંતિની પહેલ કરવાવાળા નિરાશ થયા છીએ. તે છતાં

પણ જેમ સકારાત્મક પ્રયાસો કે પ્રયત્નોમાં ધીરજ, ખંત, વિશ્વાસ લાંબે ગાળે આ આસુરી શક્તિને વધુ નુકસાન કરતાં રોકી શકે એ આપણો શ્રેષ્ઠ વિશ્વાસ, આપણે બધા દેશ અને નેતાઓએ કાયમ રાખતા, આ ભગીરથ કાર્ય કરવું જ રહ્યું. તકલીફ એ છે કે આપણે આ નકારાત્મક શક્તિના શરીરને શાંતિ પાઠ ભણાવીએ છે જે આવા આસુરી શક્તિના વિચારોનું પરિવર્તન કરવું જરૂરી છે. શબ મરે છે પણ સૂક્ષ્મ શરીરમાં આ આસુરી વિચારને માનવતા તરફ વાળવો એ જ અગત્યનું છે. આમ આપણે વૃક્ષનાં પાંદડાં અને ડાળીઓ જ કાપીએ છીએ જ્યારે ઝેર જે મૂળમાં છે એવા કુવિચારોને બદલવા જરૂરી છે.

આ પ્રકારનાં યુદ્ધ આર્થિક વિકાસ તરફ પ્રગતિ કરતા ઘણાખરા દેશોને માટે એક સંઘર્ષ સમજી શકાય કારણ કે એ ગરીબી અને બેરોજગારીને આમંત્રણ આપી શકે છે અને દેશની આંતરિક આર્થિક તેમ જ અન્ય

દેશો સાથેનો વ્યાપારી આયાત અને નિકાસ વ્યવહાર પ્રતિકૂળ અસર શ્રાપ સમાન બની વિકાસને ઝુંધી જઈ શકે એ નકારી ન શકાય. આમ મોંઘવારીને કારણે સામાન્ય માણસનાં સ્વપ્નો વિખેરાઈ જઈ તૂટી જાય છે.

વિશ્વયુદ્ધ ૧ અને ૨-માં મસમોટી જાનહાનિ અને માલહાનિ કોઈ જ દેશ ભૂલી શકે નહિ, પરંતુ વેરઝેરની રણનીતિ, માનવતા વિરુદ્ધ સંહાર, આર્થિક પાયમાલી આ બધી ભૂલો સમયજતાં વિસરાઈ જતી લાગે છે અને મહાસત્તાના અહં, જમીન તેમ જ ખનિજ ભંડાર પચાવી પાડવાની ફૂર કામના, નિર્દોષ માનવતાનો ફરી ભોગ લઈ લેશે એ વાતને આ યુદ્ધ નીતિવાળા દેશો ભૂલી જાય છે એ કડુણતા છે. આવા મહાવિશ્વયુદ્ધને ટાળવાની રણનીતિ શાંતિપ્રિય દેશો કરી રહ્યા છે એમણે આવી મહાસત્તાઓનો સહિયારો બહિષ્કાર કરી એમને ફરીફરી શાંતિનો માર્ગ અપનાવવા આગળ વધવું જરૂરી છે કારણ નહિ તો જો ન કરે નારાયણ અને જો ભૂલથી ફરી મહાવિશ્વયુદ્ધ છેડાય તો આ બધાં પરિબળોની આડઅસર માનવજીવનની સંસ્કૃતિ ઉપર પડી શકે કારણ માનવધર્મનું અવમૂલ્યાંકન નીચલી કક્ષાએ પહોંચવાની શક્યતાઓ વધારી મૂકે. ✍

વફાદારી, એક સમજણ

દિનેશ ઘોઝકિયા

વફાદારી અને ગદારીથી ઇતિહાસનાં અનેક પાનાઓ ભરાઈ ચૂક્યાં છે. એમ કહી શકાય કે વફાદારી અને ગદારી એ જ ઇતિહાસ છે. કોણે ક્યા રાજાને વફાદારી પૂરી પાડી અને કોની ગદારીથી કોનું રાજ્ય છીનવાઈ ગયું એ ઘટનાઓથી જ આપણો ઇતિહાસ ભરેલો છે. એટલે વફાદારીની વાત ખૂબ જ જાણીતી છે, પણ એના વિષે યોગ્ય સમજણ હોવી એ પણ એટલી જ જરૂરી છે. એક હિન્દી ચલચિત્રમાં એવો સંવાદ આવતો “વફાદારી તુમ કુત્તો સે શીખો” આમ પણ વફાદારીમાં માણસ કરતાં ફૂતરાઓ આગળ છે એવું સર્વવિદિત છે.

વફાદારીની વાત આવે એટલે મહારાણા પ્રતાપ, છત્રપતિ શિવાજી, અકબર જેવા રાજવીઓની રાજ વ્યવસ્થા યાદ આવે, પણ વફાદારી માત્ર રાજ્ય વ્યવસ્થા પૂરતી મર્યાદિત નથી સમાજમાં એની જરૂર અને એની

સમજણ એ દરેક વ્યવસ્થામાં અને દરેક સંબંધોમાં રહેલી છે. આજકાલ રાજકારણમાં વફાદારીની કિંમત ખૂબ જ આંકવામાં આવે છે. આખું રાજકારણ, સમગ્ર સમાજ વ્યવસ્થા અને રોજ-બ-રોજના વ્યવહારોમાં વફાદારીનું અસ્તિત્વ પોતાનું આગવું સ્થાન ધરાવે છે. ત્યાં સુધી કે વ્યક્તિની કુશળતા ત્રાજવાના એક પલ્લામાં રાખો અને વફાદારી બીજા પલ્લામાં રાખો તો વફાદારીનું પલ્લું હમેશાં નમેલું રહે છે.

મિત્રતા, સાહચર્ય અને સંસ્થાકીય વ્યવહારોમાં વફાદારીનું મુલ્ય ખૂબ જ ઊંચું આંકવામાં આવે છે. જોકે આજકાલ વફાદાર વ્યક્તિઓની શોધ એ સમુદ્રમાંથી મોતી વીણવા જેવું અને રાઈના ઢગલામાંથી સોય શોધવા જેવું કપરું કાર્ય છે. ઘણાને થશે કે વફાદારીની જરૂર શું છે ? આપણે ક્યાં રાજ કરવું છે કે રાજ કોઈને આપી દેવું છે, પણ અગત્યનું એ છે કે જો સમાજના વ્યવહારોમાંથી

વફાદારીની બાદબાકી થઈ જાય તો સમાજમાં જીવવું દુષ્કર થઈ જાય. તમે કહેલી કોઈ વાત કે તમે નિભાવેલો કોઈ વ્યવહાર જો તમારી વફાદાર વ્યક્તિ સાથે ન થઈ હોય અને એ જો વફાદારી ન નિભાવે તો વિચારી જુઓ કેટલું કષ્ટદાયી બની જાય !

વફાદારી વિષે એક બીજી ગેરસમજ એ પ્રવર્તે છે કે વફાદારી માત્ર મિત્રો વચ્ચે જ હોય બીજા કોઈ અજાણ્યા સાથે આપણે વફાદારી શું કામ રાખવી? પણ એ ખ્યાલ ભ્રામક છે. વફાદારી એ સામી વ્યક્તિને ધ્યાનમાં લઈને નથી રાખવાની એ વ્યક્તિમાં રહેલો ગર્ભિત (in built) ગુણ છે. આપણી વફાદારી આપણા દેશ પ્રત્યે હોય, નહીં કે કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે. જોકે આ બાબતમાં ખૂબ ગેરસમજણ પ્રવર્તે છે. આજે વ્યક્તિ પ્રત્યે વફાદારી, અલબત્ત સ્વાર્થને કારણે, લોકો બહુ બધી દેખાડે છે. એને કારણે જે ખરેખર વફાદાર છે એ જો શાસનકર્તા તરફ વફાદાર ન હોય તો એ વફાદાર નથી ગણાતો. એને દેશ પ્રત્યે પણ વફાદાર નથી ગણાતો.

દાખલો આપું, ક્રિકેટ મેચમાં જો કોઈ વ્યક્તિ રમતને ધ્યાને લઈને રસ લેતી હોય અને ખાસ કરીને જે તે ટીમ તરફ જો પોતાની વફાદારી ન દેખાડે તો એ દેશનો ગદાર છે એવું લોકો માનવા લાગે

છે. આવું દરેક સંસ્થા, સમાજ, પ્રદેશ, રાજ્ય અને રાષ્ટ્ર માટે બને છે. વહીવટકર્તા તરફ નહીં, પણ જે તે સંસ્થા, રાજ્ય કે રાષ્ટ્ર પ્રત્યે વફાદારી રાખવાની છે. ખાસ તો વફાદારી નિભાવવાની છે દેખાડવાની નથી એ સૌથી અગત્યનું છે.

વિદ્યાર્થીઓએ અભ્યાસ પ્રત્યે, વેપારીઓ એ વેપાર તરફ, ખેડૂતે તેની જમીન પરત્વે, નાગરિકોએ પોતાના પ્રદેશ, દેશ તરફ, વ્યક્તિએ પોતાના કુટુંબ પ્રત્યે, કબીલા પ્રત્યે વફાદારી રાખવાની છે. હું શિવપંથી છું, હું સુન્ની છું, હું શીખ છું એના કરતા હું ભારતનો નાગરિક છું એવું માનનારા

લગભગ નથી મળતા અને એટલે જ ખૂબ ગેરસમજણ પ્રવર્તે છે. આપણી સૌથી મોટી કડુણતા એ વફાદારી લાભ માટે, મળતી તક માટે, વ્યક્તિલક્ષી અને ભયપ્રેરિત હોય છે. કદાચ સાચો વફાદાર કરોડોમાં એક પાકતો હશે. આજે ભાષાવાદ, પ્રદેશવાદ, ધર્મવાદ કોમવાદ એ વફાદારીની સમજણનો અભાવ સુચવે છે.

અસ્તુ.

અંતિમ સત્ય:- આપણે ઇતિહાસમાં જેને ગદારો માન્યા એ ખરેખર તો સાચા વફાદાર નીકળ્યા !

સદાય શીખતી સુગંધા

ડૉ. કોષા મંકોડી

“હું સુગંધા...
મને ઓળખી? તમારી સોસાયટીમાં જ રહું છું, જન્મી ત્યારથી.....
આજે પણ....

એ સમયે લોકો દીકરીઓને બહુ ભણાવવામાં ન માનતા, પણ

મારા માબાપે મને ભણાવી. શિક્ષણ અને સંસ્કાર આપી કેળવી. આત્મનિર્ભર બનવા માટે પ્રેરી. જે કંઈ તેઓ શીખવી શક્યાં એ તેમણે શીખવ્યું. જે એમના ક્ષેત્રમાં નહોતું સમાતું એ અન્ય વિશેષજ્ઞો પાસેથી શીખી. એમ કરતાં કરતાં કેવી રીતે, કોની પાસેથી અને શું શીખવું એય શીખી ગઈ. આજે પણ શીખવાનો શોખ ધરાવું છું..... મારી મા ધરકામ શીખવા માટે આગ્રહ કરતી અને બાપુ ભણવા-વાંચવા માટે. બંનેનું વાત્સલ્ય પામવા હું એ બંનેમાં પાવરધી થવા લાગી. અંતે તો મારો જ લાભ થયો ને... શું કહો છો?

નોકરી તો સારી મળી ગઈ. આટલાં વર્ષોમાં પાંચેક જગ્યાએ કામ કર્યું છે. ક્યાંક બોસ ખૂબ ભલા, માર્ગદર્શક અને પ્રોત્સાહિત કરનારા અને ક્યાંક સાવ ખડસ, કદર વિનાના...એમાંથીય શીખી લીધું... છેલ્લે હું બોસ બની, ત્યારે મારા સ્ટાફને દિલથી કામ કરતાં શીખવ્યું. મુશ્કેલી પડે ત્યારે દિલ ખોલીને એકબીજાને મનની મૂંઝવણ કહેતાં શીખવ્યું, કામ વહેંચતાં શીખવ્યું. પોતાની ખામીઓને દૂર કરતાં

અને ખાસિયતોને ઓળખતાં શીખવ્યું.

લગ્ન કરીને સાસરે આવી એટલે પારકા ને પોતાના કરતાં શીખી. વડીલોની સેવા અને આદર કરી લાડ પામી, એમની આજ્ઞા માનવા છતાં મારી વાત રજૂ કરતાં શીખી. બાળકો સાથે રમતી રહી અને વય વધવા છતાં રમતિયાળ બની રહેતાં શીખી. ઘર અને નોકરી એમ બેવડી જવાબદારીઓ સંભાળતાં સંતુલન રાખતાં શીખી. પહેલાં બધે જ ગમે તેને સામે વિવેકથી છતાં સ્પષ્ટ જવાબ આપનારી હું ગમ ખાતાં અને ચૂપ રહેતાં શીખી.

વાદવિવાદ કરી જીતવા કરતાં મૌન રહી શાંતિનું મૂલ્ય સમજતાં શીખી. બાકી દલીલોમાં એવી તૈયાર છું કે વકીલો પણ મોંમાં આંગળા નાંખી જાય. સપનાંઓ સામે સૂચનો સાંભળી અમલ કરતાં શીખી, ઇચ્છા રજૂ કરવાથી વઢ પડી એટલે મનની વાતો-પીડાઓ છુપાવતાં શીખી. બાળકોને વધુપડતું વહાલ અને આળપંપાળ બગાડી મૂકે છે, નમાલા કરી મૂકે છે એ જોઈને જરૂર લાગે ત્યાં થોડી કડકાઈ કરતાં શીખી. બાળકને સ્વનિર્ભર બનાવતાં શીખી, હું કંઈ આખી જિંદગી એની પાછળ નથી ફરી શકવાની ને અને અમરપટો થોડો લખાવી લાવી છું? કાલે હું ન હોઉં તો મારું બાળક ઓશિયાળું તો નહીં....! પોતાની જિંદગી સ્વબળે જીવતાં અને પોતાના પ્રશ્નો ઉકેલતાં શિખવાડ્યું.

અરે... સગાંસંબંધીઓ જ નહીં, પાસપડોશ, મિત્રવૃંદ અને સહકર્મીઓને પણ પરિસ્થિતિ સામે ઝીંક ઝીલતાં શિખવાડ્યું. એમાંથી લોકોને કેવી કેવી વિડંબના હોય છે, હું તો ઈશ્વરકૃપાથી સાવ સુખી છું એ સમજતાં શીખી.

સંબંધોમાં મતભેદ સહજ છે એ સમજીને સામેનું પાત્ર કદાચ ખોટું હોય તોપણ મૌન રહીને, એની વાત સ્વીકારીને સંબંધને તૂટતો બચાવતાં શીખી અને એ જો મને ન સમજી શકે તો સાચા સમયની પ્રતીક્ષા કરતાં પણ શીખી. સતત પરિવર્તન સ્વીકારતાં

શીખી. સ્વયંને નવા રૂપરંગમાં, નવી ભૂમિકામાં ઢાળતાં શીખી. વિરોધ કરવા સક્ષમ વિદ્રોહી માનસ હોવા છતાં સમાધાન સાધતાં શીખી. સમસ્યાઓ સામે હારી જવાને બદલે કે ફરિયાદ કરવાને બદલે ઉપાય શોધતાં શીખી.

છતાંય, આજે એમ થાય છે કે કંઈક તો હજુ પણ શીખવાનું બાકી છે. ઘણાને લાગે છે કે મેં ભણવામાં, પરણવામાં, કામ કરવામાં, આગળ વધવામાં ખોટી પસંદગી કરી છે... ઘણી ભૂલો કરી છે... પણ, હું મારા જીવનની સારી-નરસી ઘટનાઓ અને ભલા ભૂરા અનુભવો પરથી જીવતાં શીખી..... નથી એનાં રોદણાં રડવાને બદલે છે એની મોજ માણતાં શીખી... ક્યારેય why me? નથી વિચાર્યું... “Try me” કહીને પરીક્ષાઓ આપતી, પસાર કરતી રહી, પણ આજે એક પ્રશ્ન છે મારો: “ક્યાં સુધી...? પરીક્ષાઓ, ઉપેક્ષાઓ, ઉપાલંભો... અન્યની ભૂલોનો દોષ મારા માથે? મુશ્કેલીમાં ઈશ્વર હોય છે મારી સાથે... પણ તમે બધાં...?”

જવાબ નથી ને કોઈ પાસે... જાણું છું.... પણ મારી પાસે અનેક પ્રશ્નો છે અને સંભવિત જવાબો પણ... તૈયાર રહેજો.... સવાલો કરતાં શીખી રહી છું... મને ઓળખો -- હું સુગંધા....

(જો મારા શબ્દોથી તમારા મનોજગતમાં મારા વ્યક્તિત્વની સૌરભ અનુભવી શક્યા હો તો જરાક આજુબાજુ જોઈ લેજો, કોઈ સુગંધા દેખાય તો: એ મદદ નહીં માગો, પણ એનો હક્ક આપજો...

એને ઉત્સાહ ન આપી શકો તો એના ઉમળકા પર ટીકાટિપ્પણી પણ ન કરશો...

તમારા અહમની ઘેલછામાં એના સ્વમાન પર ઘા ન કરશો.

જેની ઘ્રાણેન્દ્રિય સતેજ હશે એ જ સુગંધ અનુભવશે, બાકી શ્વાસ તો જગતના બધા સજીવો લે જ છે.”

ગૌરાંગ જોષીપુરા

ભમવાની મોજ

છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી હું અને મારો ભાણેજ “ભમવા ની મોજ” લેવા નીકળી પડીએ છીએ. નામ આપ્યું છે ‘બોલ્ડ બ્રહ્મા’. નામકરણ પાછળ જોકે કોઈ ખાસ કારણ/તર્ક નથી. થોડાં નામ વિચાર્યા પછી આ નક્કી રાખ્યું.

આ એક રોડ ટ્રીપ હોય છે. કારમાં બે કે અઢી દિવસની.

પહેલી ટ્રીપમાં તો રસોઈ કરવાનો સામાન સામગ્રી, વાસણો, પાણી, ઓઢવાનાં પાથરવાનાં વ. વ. બધું સાથે લીધેલું અને ડીઝલ સિવાય કાંઈ જ નહોતુ ખરીદ્યું. બે ટંક ગાડી પાર્ક કરી ગેસ સ્ટવ પર જમવાનું બનાવ્યું. બાકીના બે ટંક ફૂટ, ભેળ, નાસ્તો વ. રાત્રે હાઈવે હોટેલના પાર્કિંગમાં કે પેટ્રોલ પંપ પાસે ગાડી પાર્ક કરી ગાડીમાં

જ સૂઈ જાતા. ત્યાં વોશરૂમ પણ મળી જાતા.

પછીની ટ્રીપમાં અમુક ટંક લોકલ ધાબા/રેસ્ટોરન્ટમાં જમી લેતા અને રાત્રે હાઈવે હોટલમાં રૂમ રાખી લેતા. (બોલ્ડ બ્રહ્મા લાઈટ).

આ બોલ્ડ બ્રહ્મા - ભમવાની મોજ રોડ ટ્રીપનો એક મૂળભૂત કોન્સેપ્ટ એ છે, કે એનો આખો રૂટ પહેલેથી નક્કી નથી હોતો. જેટલો સમય હોય એ મુજબ અને શહેરો હાઈવેથી દૂરના વિસ્તારો મળી શકે એવી અમુક ડાયરેક્શન નક્કી કરીને નીકળી પડીએ. પછી આગળનો રૂટ, શું જોવા જાવું, ક્યાં રોકાવું, ક્યાં જમવું / રસોઈ કરવી, આ બધું જ રસ્તામાં મેપ જોતાં જોતાં અને ક્યારેક અચાનક

ડી-ટુર લેતાં લેતાં નક્કી કરવાનું.

બીજા અમુક કોન્સેપ્ટ એવા રાખેલા છે કે શક્ય એટલું ઈન્ટિરિયર એરિયામાં જાવું, લોકલ ખરીદવું, લોકલ જગ્યાએ ત્યાંનો ફૂડ લેવો. કુદરતને માણવું, લોગ લાસ્ટિંગ મેમરી ભેગી કરવી. આ બધાં સાથે મારી કાયમી આદત મુજબ અને ગમતાંનો ગુલાલ કરવા ટ્રીપ દરમ્યાન ફોટોઝ, જગ્યાઓની માહિતી, મેપના સ્કીન શોટ વ. બહોળી રીતે શેર કરું.

પહેલી ટ્રીપ ધુવારણ બાજુથી ચાલુ કરી ફરતાં ફરતાં અમરેલી ને પછી ગીર પહોંચી ગયા. પાછાં ફરતાં ગોપનાથ, ઘોલેરા થઈ પરત. બીજી એક ટ્રીપમાં સમયને અભાવે, કેવડિયા વિસ્તારમાં જ જાવાનું નક્કી કરેલ, પણ પછી

આગળ કડિયા ડુંગર ગયા અને કબીર વડ જઈ પરત. ત્રીજી વખતે ગુજરાત બહાર જાવું હતું તો મધ્યપ્રદેશ બાજુ જાવાનું નક્કી કર્યું. એમ કરતાં મહેશ્વર, જામ ફોર્ટ (ઘાટમાં), ઈન્દોર છપ્પન બજાર જઈ પરત. છેલ્લે આ વર્ષે મહારાષ્ટ્રમાં જાવાનું નક્કી હતું. ગુજરાતની બોર્ડર બાજુ તો બધું જાણીતું હતું એટલે પુનાથી ચાલુ કરી કોસ્ટલ એરિયા પકડવાનું નક્કી કર્યું. ને અંતે રત્નાગીરી પહોંચી ગયા.

આગળની બધી ટ્રીપ્સ વડોદરાથી શરૂ કરેલી એટલે પોતાની ગાડીમાં ગયેલા. છેલ્લે આ વખતે પુનાથી ઝૂમ કારમાંથી થાર બુક કરાવેલી.

આ બધી ટ્રીપમાં એક અજબ યોગાનુયોગ થતો રહે છે. એ વિશે છેલ્લે જણાવીશ.

ટ્રીપના અમુક યાદગાર પ્રસંગો કહું તો....

પહેલી ટ્રીપની શરૂઆતમાં જ ધુવારણ પાસે મહીસાગરના કાંઠેથી નીકળ્યા ત્યાં રસ્તામાં કોઈ શોભાયાત્રા જાતી હતી. ભર ઉનાળાની તપતી બપોરે આગ ઝરતા તડકામાં ટ્રેડિશનલ ડ્રેસમાં બધા પાલખી લઈ ઢોલ-ત્રાંસાં સાથે નીકળ્યા હતા.

આગળ જાતાં રસ્તો જોતાં ગુગલ મેપમાં એક નાનું તળાવ દેખાયું, તો....ડી-ટુર! બીજું શું!

એક સરસ તળાવને કાંઠે શાંત મંદિર. તળાવની ધારે ધુળિયો રસ્તો હતો. ત્યાં આજુબાજુમાં ઘણાં પક્ષીઓ જોવા મળ્યાં, જે આવા ઉનાળામાં નવાઈ કહેવાય.

વચ્ચે એક મંદિરમાં હવન ભંડારો ચાલતો હતો. (એના વિશે છેલ્લે જણાવીશ). આગળ એક ડેમનું મોટું તળાવ (મેપમાં) દેખાતું હતું. તો....ડી-ટુર! બીજું શું! થોડા ગયા પછી તો રસ્તો સાવ જ કાચો હતો અને એક જગ્યાએ પૂરો થઈ ગયો. ત્યાંથી ચાલી, પગથિયાં ચડી, ડેમના પાળા પર ગયા. ત્યાં પણ એક નાનું મંદિર હતું.

બપોરે અમરેલી સુધી જઈ પાછું ફરવું હતું, પણ, સમય હતો એટલે ગીરમાં જઈ પાછા આવવાનું નક્કી કર્યું અને મોટી ....ડી-ટુર લઈ જઈ પણ આવ્યા.

બીજી ટ્રીપમાં કડિયા ડુંગર હાઈ લાઈટ હતો. ઉપર બૌધ ગુફા હતી.

મધ્યપ્રદેશની ટ્રીપમાં મહેશ્વર સુધી રાત પહેલાં પહોંચી જવાય એટલે ત્યાં જાવાનું નક્કી કર્યું હતું અને એ જબરજસ્ત જગ્યા નીકળી અને એ ટ્રીપમાં ....ડી-ટુર ઠેક ઈન્દોર સુધી લઈ ગઈ.

મહારાષ્ટ્રની ટુર વેસ્ટર્ન ઘાટમાં અંતરિયાળ વિસ્તારોમાંથી અને પછી વેસ્ટ કોસ્ટલ રોડ પરની સફર જબ્બર રહી. વચ્ચે નદીના

મુખની પેલી બાજુ જાવા ૧૦/૧૨ કાર, ઘણાં બાઈક વ. સમાય એવી ફેરીમાં ગયા. રત્નાગીરીની આફ્રસ બોનસમાં.

લખાણ લાંબુ થઈ રહ્યું છે, એટલે હવે એ યોગાનુયોગ વિશે લખીને વિરામ આપીશ.

હવે બધી ટ્રીપમાં થયેલ અજબ યોગાનુયોગ વિશે. દરેક ટ્રીપ માટે તારીખ નક્કી કરવામાં મારા ભાણેજ અને મારા શેડ્યુલ મેળવવા પડે. પહેલી વખતે ત્રણ ચાર વાર નક્કી કરી પોસ્ટપોન કરવું પડેલ અને જ્યારે નીકળ્યા અને જે મંદિરમાં હવન અને ભંડારો ચાલતા હતા, એ હનુમાન મંદિર હતું અને એ દિવસે હનુમાન જયંતી હતી. ત્યાર પછીની દરેક ટ્રીપ ચોમાસામાં કે શિયાળામાં કરવા વિચારતા, પણ અંતે જે તારીખો નક્કી થતી એ હનુમાન જયંતીના દિવસે કે એ અઠવાડિયામાં જ આવતી - કોઈ પ્રીપ્લાનિંગ વગર.

૨૦૨૫માં આ ટ્રીપ ન થઈ એટલે ૨૦૨૬માં તો ફેબ્રુઆરીમાં જ કરવી હતી, છતાં જે વીક એન્ડ અનુકુળ હતો એ હનુમાન જયંતીને બીજે દિવસે હતો. જય હનુમાન !!!

આ લખાણમાં “બોલ્ડ બ્રહ્મા” રોડ ટ્રીપના બહુ થોડા અનુભવ અને અનુભૂતિ સમાવી શકાયા છે. બીજા અનુભવો પછી ક્યારેક... ✍

અથાણાનું ઈન્વેસ્ટમેન્ટ

હંસિની બુચ

ઉનાળાની સિઝન એટલે અથાણાની સીઝન. ઘણી લુખ થતી જતી વાનગીઓ કરતાં અથાણાની હાલત થોડી સારી છે. અથાણાની સિઝનમાં તમને સૂતરનું કપડું બાંધેલાં તપેલાં ઘરની બહાર જોવા મળે કે ઘરની અંદર હળદર-મીઠામાં રાખેલા કાચી કેરીના કટકા સૂકવેલા જોવા મળે, એ દૃશ્ય હજી એટલું દુર્લભ નથી.

હવે જોકે ઘરમાં અથાણાં બનાવતા પરિવારોની સંખ્યા ઘટતી જાય છે અને કારણ પૂછી તો એવું કહે કે 'અમારા ઘરમાં તો હવે કોઈ અથાણાં ખાતું જ નથી', પણ તૈયાર અથાણાનો બિઝનેસ લાખો રૂપિયાનો છે એ બતાવે છે કે અથાણાં વગર કોઈને ચાલતું પણ નથી. રંગબેરંગી રંગોળીની જેમ જાત-જાતનાં અથાણાંથી સજાવેલું અથાણિયું કોઈની સામે મૂકી તો એ ચાખ્યા વગર ન જ રહી શકે. ઘરનાં બનાવેલાં અથાણાંની તોલે બજારનું કોઈ પણ બ્રાન્ડનું અથાણું ન આવી શકે, એ તો નિર્વિવાદ સત્ય છે. અથાણાં એ ભોજનનો શણગાર છે. એક ચટપટું ચટાકેદાર સપ્લીમેન્ટ કે જે શાક અને ચટણીની ગેરહાજરી ભુલાવી દે, જેની રસોડામાં એક કાયમી જગ્યા હોય અને ઘરમાં જે જગ્યાએ એને મૂકવામાં આવ્યાં હોય તે જગ્યાની 'હાઈ સિક્યોરિટી' જ એનું આગવું મહત્ત્વ બતાવે છે.

પણ આજે આપણે અથાણાને એક અલગ દૃષ્ટિકોણથી જોવાનો પ્રયત્ન કરવો છે. આજે આપણે અથાણાને એક 'ઇન્વેસ્ટમેન્ટ' એટલે કે 'રોકાણ' તરીકે જોઈશું. ઘણી વખત ફાઈનાન્શિયલ કોન્સેપ્ટ સમજવા માટે નોન-ફાઈનાન્શિયલ ઉદાહરણો વધુ કામ આવતાં હોય છે. ધ્યાનથી વિચારીએ તો અથાણાં અને ઇન્વેસ્ટમેન્ટમાં ઘણું સામ્ય જોવા મળે છે. તો ચાલો સમજવાનું શરૂ કરીએ, **અથાણાનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ!**

(૧) સૌથી પહેલાં તો એ જોવાનું કે અથાણાંને ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કહી શકાય કે નહીં. તો સાદી ભાષામાં, તમે તમારી મૂડીને એવી રીતે રોકો કે જે તમને આવનારા લાંબા સમય સુધી રેગ્યુલર ઇન્કમ જનરેટ કરી આપે, તો એવો કેશ આઉટફ્લો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કહી શકાય. હવે આ વ્યાખ્યા મુજબ જોઈએ તો અથાણું એકવાર

સીઝનમાં સારા એવા પ્રમાણમાં બનાવીને મૂકી દીધું તો આવનારા આખા વર્ષ સુધી અને ઘણીવાર તો એનાથી વધારે સમય માટે (વડીલોને ખ્યાલ જ હશે કે આમળાનાં અને બીજાં ઘણાં અથાણાં જો સારી રીતે સચવાય તો બે-ત્રણ વર્ષો સુધી એને કંઈ જ થતું નથી) એનો ખાવામાં ઉપયોગ કરી શકાય છે. તો આ રીતે અથાણાને ચોક્કસ એક ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કહી શકાય.

(૨) અથાણું બનાવતી વખતે એક વાતનો ખાસ ખ્યાલ રાખવામાં આવે છે કે એને લાંબા સમય સુધી વાપરવાનું છે, તેથી તેને વધુ પ્રમાણમાં બનાવવામાં આવે છે અને તેમાં વાપરવામાં આવતી દરેક વસ્તુની ગુણવત્તાની ખાસ કાળજી રાખવામાં આવે છે. જેણે પોતાના ઘરમાં અથાણાં બનતાં જોયાં હશે એ લોકોને આનો ખ્યાલ જ હશે. સૌથી પહેલાં તો જે પણ વસ્તુઓ અથાણાંમાં વપરાય તે દરેક વસ્તુ, જેમ કે કેરી, ગુંદા, આમળા, ગરમર કે પછી જેનું પણ અથાણું બનાવવું હોય તે અને તેમાં વપરાતા મસાલા, તેજાના, રાય કે મેથીના કુરિયા અને તેલ એ બધું જ ઘરના વડીલના કે ગૃહિણીના ક્વોલિટી ચેકમાંથી પાસ થાય પછી જ ખરીદાય કે વપરાય છે. જ્યાં સુધી ગુંદા/કેરીની યોગ્ય સીઝન ન આવે ત્યાં સુધી ગૃહિણીઓ ધીરજથી રાહ જુએ છે અને યોગ્ય સમયગાળો આવતાં જ એક્શન મોડમાં આવે છે. આ જ રીતે જ્યારે આપણે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કરવાનું હોય છે ત્યારે આપણે જ્યાં પણ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કરવું હોય તે સંસ્થા કે કંપની (જેમ કે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ હાઉસ, FD હોય તો બેન્ક અને શેર હોય તો કંપની) ની પસંદગી જોઈ-વિચારીને કરતા હોઈએ છીએ, જેથી આપણી મૂડી સચવાય અને આપણને

રોકાણ ઉપર ધાર્યું વળતર મળતું રહે.

- (૩) ઘણીવાર ગૃહિણીઓ ઘરના વડીલને વાત કરીને પોતાનાં અથાણાંની રેસીપીને રિફ્રેશ કરતી હોય છે કે પોતાની રેસીપી બરાબર તો છે ને, તેની ખાતરી કરતી હોય છે. ગયા વર્ષે કોઈ અથાણું બગડી ગયું હોય તો તેનું કારણ જાણી લઈને આ વખતે એ ભૂલ ન થાય એ વાતનું ખાસ ધ્યાન રાખતી હોય છે. ઇન્વેસ્ટમેન્ટમાં પણ તો આવું જ છે. આપણે આપણા ફાઈનાન્શિયલ એડવાઇઝરને પૂછી, તેની સાથે વાતચીત કર્યા પછી અને આપણા કે બીજાના ભૂતકાળના અનુભવોનો નીચોડ તારવીને પછી જ ઇન્વેસ્ટમેન્ટના નિર્ણયો લેતા હોઈએ છીએ.
- (૪) અથાણાને ‘સંકટ સમયની સાંકળ’ કહી શકાય. મહેમાન આવી ચડે અને થાળીમાં એક-બે અથાણાં મૂક્યાં હોય તો થાળી ભરેલી લાગે. કોઈ વાર ઘરમાં શાક ન હોય તો અથાણું મદદમાં આવે. સાંજના સમયે નાનીમોટી ભૂખ લાગે ત્યારે સવારની વધેલી રોટલી કે થેપલા સાથે અથાણું બે મિનિટના નુડલ્સ કરતાં પણ જલદી ભૂખ ભાંગે છે. ટિફિનમાં તો અથાણાનું ખાસ મહત્ત્વ છે. ક્યારેક ચટણી કે રાયતા ન હોય તો અથાણું કામ અટકવા દેતું નથી. બસ, આ જ કામ આપણી બચતમાંથી કરેલાં રોકાણો આપણી માટે કરે છે. આપણાં રોકાણો એ આપણી ‘સંકટ સમયની સાંકળ’ છે. જ્યારે અણધારી પૈસાની જરૂર પડે ત્યારે આપણાં અગાઉથી કરી રાખેલા રોકાણો આપણો સમય સાચવી લે છે.
- (૫) અથાણા એક વાર બનાવીને મૂકી દીધા એટલે વાત પતી નથી જતી. આખું વર્ષ એનું ધ્યાન રાખવું, એની યોગ્ય જાળવણી કરવી કે એ

બગડી ન જાય કે એને ફૂગ ન લાગી જાય વગેરે જોવું એ પણ એટલું જ જરૂરી છે. એ જ રીતે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કરીને સાવ ભૂલી જઈએ એ પણ ન ચાલે. તેના પર નજર રાખવી, સમયાંતરે તેને રિવ્યૂ કરતાં રહેવું પણ એટલું જ જરૂરી છે, જેથી આપણું રોકાણ સલામત તો છે ને, એ વાતની ખાતરી રહે.

- (૬) આપણાં ઘરોમાં મોટે ભાગે એકથી વધારે જાતનાં અથાણાં બનતા હોય છે. કાચા ગુંદા, બાફ્યા ગુંદા, કેરીનું ખાટું અથાણું, કેરીનું ગળ્યુ અથાણું, ખાંડનો છૂંદો, ગોળનો છૂંદો, કટકી કેરી, મુરબ્બો, ગોળચા, વધાર્યું, ચણા-મેથી-લસણનું અથાણું અને બીજી અનેક વિવિધતાઓ. કોઈ રોટલી સાથે ખાવા માટે, કોઈ થેપલા સાથે તો કોઈ ખીચડી સાથે ખાવા માટે. ઘરના એક સભ્યને કોઈ એક અથાણું વધારે ભાવે તો બીજાને બીજું. આ જ વસ્તુને આપણે પોર્ટફોલિયો ડાયવર્સિફિકેશન સાથે સરખાવી શકીએ. દરેક જણ પોતાની જોખમ લેવાની ઈચ્છા (risk appetite) અને જોખમ લેવાની ક્ષમતા (risk taking capacity) મુજબ અલગ-અલગ એસેટ ક્લાસમાં વધતા-ઓછા પ્રમાણમાં રોકાણ કરે.

પહેલાં ઘરોમાં આખા વર્ષ માટે જે વડી, પાપડ, ખીચિયા, બટેટા અને સાબુદાણાની કાતરી વગેરે બનતા એને પણ આ શ્રેણીમાં મૂકી શકાય. ઇન્વેસ્ટમેન્ટ માત્ર પૈસાનું જ નથી હોતું, સમય અને શક્તિનું પણ હોય છે. કોઈ એવાં કામ પાછળ આપણા સમય અને શક્તિ વાપરવા, જેનો લાંબા ગાળે પાછળથી આપણને ફાયદો થવાનો હોય, એ પણ એક જાતનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ જ છે. તો તમે આ વર્ષે અથાણાનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કર્યું કે નહીં?

થોડી રુક્ષ પણ વાસ્તવિકતા: મરણોત્સવ અને આપણે

નાગર જ્ઞાતિ અને નાગર સંસ્કૃતિ એ ભવ્ય હતી, છે અને રહેશે એ અનંતકાળ સુધી યથાર્થ રહેનારી હકીકત છે. નાગરોના ઇતિહાસ, ભૂગોળ અને ભવ્યતા વિષે ઘણાએ ઘણું કહ્યું છે, લખ્યું છે અને નોંધાયું પણ છે. ઉત્પત્તિથી લઈને રહેણીકરણી, રીત-રિવાજો, વાનગી, ઓળખ, અટક, સાહિત્ય અને આવું તો કેટલુંય આપણી જ્ઞાતિ માટે ચર્ચાયું હશે. ખરું ને?

જય ઈક્ષિત

પણ આજે આ લેખમાં મારે જે હકીકત જણાવવી છે એ આપણા વર્તમાનને દર્ષણ બતાવવા જેવી બાબત છે. જનોઈ ધારણ કરનાર આપણે, કંકુ અને કન્યાથી લગ્ન કરનાર આપણે, જીવનનો અંતિમ મહોત્સવ ઊજવવામાં ક્યાંક કાચું કાપી રહ્યા છીએ એવું હવે લાગી રહ્યું છે. જોકે આ સ્થિતિ દરેક જ્ઞાતિમાં હશે જ, છતાં સુધારાવાદીવાળી ઓળખ ધરવનારી આપણી જ્ઞાતિની એ વિકટ બનતી પરિસ્થિતિનું સમાધાન કરવાની જવાબદારી પણ આપણી જ બને છે.

મૃત્યુ, મરણ, અવસાન.. આવા શબ્દો ઘણી વખત સાંભળ્યા હશે, પણ પછી શું? આપણી આસપાસ આપણા જ કોઈ નાગરના માઠા સમાચાર મળે પછી આપણે શું કરી છીએ? શું આપણને એટલું સામાન્ય જ્ઞાન છે કે ઘરમાં કોઈનું મરણ થાય તો શું કરવું જોઈએ? વિધિ-ક્રિયા ભલે ન આવડે, પણ સામાન્ય નિયમો પણ આપણને ખબર છે? સદ્ગતની આમન્યા જાળવીને નવડાવવા, કોરાં કપડાં પહેરાવી પાટ કે લીંપણ કરી સુવડાવવા, તુલસી પત્ર, સોનાની કચ્ચર અને ગંગાજળ મૂકી મુખ રૂ વડે બંધ કરવું, પગના અંગૂઠા બાંધવા, કાન-નાકને રૂ વડે બંધ કરવા, ચખ્ખુ મૂકવું, દીવો પ્રગટાવવો અને આવું તો.. શું આમાં કોઈ ગોરની જરૂર ખરી? નનામી (ઠાઠડી), બાંધવા માટે કાથી, કફન, શાલ, છાણાં, ટોયડી જેવી સામગ્રી બહુ સામાન્ય જરૂરિયાતની વસ્તુઓ છે આવા પ્રસંગે, શું એ આપણે જાણીએ છીએ? કોઈ ને કોઈ મહાનુભાવ કે વડીલ આવા સમયે મળી જ જાય, કેમ! પણ એવા કોઈ નહીં હોય ત્યારે? એ નહીં હોય ત્યારે? આપણે ક્યારે શીખીશું?

બીજો મુદ્દો છે કે લગ્ન પ્રસંગે ચાંલ્લો લખાવવા માટે પણ હાજરી આપનારા આપણે કેટલી વખત સ્મશાને ગયા છીએ? કેટલી વખત કોઈના મરણ પ્રસંગે ભલેને કમ્મરે હાથ રાખીને પણ હાજરી આપી છે? શું છે કે આવા પ્રસંગે ચાંલ્લો નથી આપવાનો હતો એટલે આપણી પ્રાથમિકતાની આડમાં આપણે જવાનું ટાળી દઈએ છીએ, બરબરને? બેસણામાં જઈ આવીશું, લોકલાજે, બધાને મળી પણ લેવાશે અને હાજરી ગણાય જશે, એ પણ રવિવારે રાખે તો સારું. આવું જ થાય છે ને? ઘરડાં વગર ગાડાં ન ચાલે, પણ ક્યારેય વિચાર્યું છે કે આપણે ઘરડાં થઈશું ત્યારે શું થશે? આપણે જે કરીએ છીએ એ જ આપણા પછીની પેઢી જુએ છે. એ પણ બે ડગલાં આગળ વધીને આવું જ કરશે. સદ્ગતને ઠાઠડી પર બાંધતા નથી આવડતું ઘણાને, ખભે નનામી લેતા નથી આવડતું

અને પિંડ બનાવતા નથી આવડતું. કોઈ કહેશે કે એમાં શું ખોટું છે? ખોટું છે, જન્મ આપનારા વડીલોને વિદાય આપતાં ન આવડે એ ગુનો છે. નાગર તો ઠીક એક મનુષ્ય તરીકે આપણે નઠારા કહેવાઈએ જો આટલું ન કરી શકીએ તો.

બધા જ કાર્ય માટે આઉટસોર્સિંગ એજન્સીઓ મળી જાય છે. મહાનગરોમાં આવી સેવાભાવી અને પ્રોફેશનલ બંને પ્રકારની એજન્સીઓ હાલ કાર્યરત છે જ, પણ શું સુધારો આપણા જેવી સુધારાવાદી જ્ઞાતિથી ન થવો જોઈએ? આપણા યુવાનોને આ પ્રકારના સંસ્કાર આપવાનું કાર્ય આપણું નથી? કોઈના બારણે આવા પ્રસંગે નહીં જઈએ તો આપણે ત્યાં કોણ આવશે એવું વિચારી પણ જવું જોઈએ. રીત-રિવાજ, ક્રિયા નથી કરવાં આપણે પણ માનવધર્મ અને મોતનો મલાજો જાળવીને પણ આવા સમયે કોઈના બારણે જઈને ઊભા રહેવું જોઈએ. ઘણા પ્રસંગો એવા પણ થયા છે કે નનામી ઊંચકવા માટે પણ ગણ્યા-ગાંઠ્યા માણસો મળે છે. એ યોગ્ય છે?

સારું શિક્ષણ મેળવીને કમાણી કરી જાણી છે આપણે, પણ સંસ્કારોની ઉજાણી કરવામાં હજુ પાછળ છીએ. આજના યુગમાં વિભક્ત કુટુંબો, ભાગતું જનજીવન, અતિમહત્ત્વાકાંક્ષા અને ઠરીઠામ થવાની હોડમાં જીવનની સત્યતાને સ્વીકારવામાં આપણે ક્યાંક પાછળ પડી રહ્યા છીએ. દાંત દીઘા એ ચાવણું પણ દેશે જ, બધાને અંતિમ સમયે કોઈ ને કોઈ મળી જ રહેશે, પણ આપણે એવી આશા રાખવી એના કરતાં આપણા પર કોઈ વિશ્વાસ રાખે એવું કરવું વધારે સારું નથી?!

નોંધ: આ લેખથી કદાચ કોઈને માહું લાગે તો લગાડવું નહીં અને છતાં પણ લગાડો તો જણાવવું નહીં. બસ, કોઈ નાગર મરણ થાય ત્યારે હાજર રહીને થોડી કમ્મરવાળી મદદ કરી દેજો એના પરિવારને.

“દીવો હજુ બળે છે...”

જીએશ બુચ

“દીવો હજુ બળે છે...” (વિસ્તાર)

થકાઈ ગયો છું, હા સાચું છે,
પણ હાર્યો નથી હજી સુધી...

આંધીઓએ ઘણી વાર અજમાવ્યો,
પણ હું ઊભો છું હજી સુધી...

અંધકાર ઘેરાય છે રોજ રાતે,
પણ અંદર એક કિરણ બાકી છે...
દુઃખે ઘણું શિખવાડી દીધું,

હવે મૌનમાં પણ શક્તિ બાકી છે...
લોકો પૂછે “ક્યારે બદલાશે સમય?”

હું હસીને કહું “જલદી જ...”
કારણ કે વિશ્વાસ હજી જીવંત છે,

ભલે હાલ પરિસ્થિતિ કઠિન જ...
એક નાનો દીવો છે અંદર,
પવન સામે ઝૂકે છે ક્યારેક...
પણ બુઝાતો નથી કોઈ દિવસ,
એ જ મારી સાચી ઓળખ છે અંતે

હું જ તો છું સર્વશ્રેષ્ઠ

કહાની વસાવડા

થોડું કામ પૂરું કરી સમય મળતાં શાંતિથી બેઠી હતી. એવામાં મને કંઈક અવાજ સંભળાયો. ધીમે ધીમે સ્ટડીરૂમ તરફ જતાં એ અવાજ મોટો થયો. સમજાયું નહીં શેનો અવાજ છે. મારી બેગ તરફ જતાં એ અવાજ વધુ મોટો થતો ગયો. મને નવાઈ લાગી સાંભળ્યું તો ખબર પડી કે આ અવાજ મારી બેગમાં રહેલ કંપાસ બોક્સમાંથી આવી રહ્યો હતો! લાગ્યું જાણે કોઈ ઝઘડી રહ્યું હોય! મારી શંકા સાચી નીકળી. કંપાસ બોક્સની અંદર રહેલા મેમ્બર્સ ઝઘડી રહ્યાં હતાં અને મે ઝઘડો સાંભળવાની કોશિશ કરી જેનો ટોપિક હતો ‘આપણા બધામાંથી શ્રેષ્ઠ કોણ?’ મને આ ઝઘડામાં રસ પડ્યો. ચર્ચાઓ કંઈક નીચે મુજબની હતી.

પ્યારી પેન્સિલ: જુઓ ડિયર કંપાસ મેમ્બર્સ! હું ન હોઉં તો તમારા બધાનું આ કંપાસ બોક્સમાં કશું જ કામ નથી. હું નહીં તો તમે કોઈ નહીં. તો આ ચર્ચાનો કોઈ મતલબ નથી હું જ તો છું સર્વશ્રેષ્ઠ.

રૂડું રબર: અચ્છા બચ્યુ! તો પ્યારી પેન્સિલજી અમે તમને જણાવી દઈએ કે તમે જ્યારે ભૂલો કરો છો ત્યારે તેને સુધારવાનું કામ કોણ કરે છે? હું પોતે જ! મને ભૂલી ગયા? તો તે હિસાબે તો હું જ શ્રેષ્ઠ.

શાર્પ સંચો: ઓ હલો! એક સેકન્ડ.. રૂડા રબરભાઈ મને ખ્યાલ છે તમને હંમેશાં બધું ચોખ્ખું રહે એ ગમે છે. પણ તેનો અર્થ એવો નથી કે તમે જ સર્વસ્વ.

(તેવામાં સમજદાર સ્કેલ પણ બોલી જ ગઈ)

સમજદાર સ્કેલ: બસ... સાઈલેન્સ! તમે બધા જ ભૂલો છો. જ્યારે તમારે કોઈ આધારની જરૂરિયાત હોય છે ત્યારે કોણ કામ આવે છે? અટલું જલદી ભૂલી ગયા? હું જ ને વળી.

(અને અચાનક ગુસ્સામાં એક ગંભીર અવાજ સંભળાયો.)

“આ શું છે? મારામાં જ રહીને આવી બાબતોમાં ઝઘડો? નહીં જ ચાલે અને ન્યાયની વાત છે તો મને

જ કરવા દો અને તે દરમિયાન કોઈ વચ્ચે નહીં બોલો.

(આ હતો કેરિંગ કંપાસ બોક્સનો અવાજ. લાગતું હતું જાણે બધા કંપાસની સાથે સહમત છે.)

કેરિંગ કંપાસ: 'તો સાંભળો! આપણે બધા જ આ માણસોની લાઈફની જેમ છીએ. હું લાઈફ છું અને તમે બધા જ મારા સભ્યો છો. પ્યારી પેન્સિલ દીદી માણસો જેવી છે. જે ચાલ્યા જ કરે છે. જ્યાં સુધી તેનો અંત ના આવે ત્યાં સુધી. ત્યાર બાદ રૂડા રબરભાઈ. જેવી રીતે આ માણસોની ભૂલ તેમના શિક્ષકો, ગુરુઓ અને ક્યારેક ખરાબ બોલનારા સુધારે છે તેવી જ રીતે તમે પેન્સિલની ભૂલો સુધારો છો ખરુંને! રહી વાત શાર્પ સંચાની તો સાંભળો, આ માણસોની જિંદગીમાં મુશ્કેલીઓ આવે છે જેને તે લોકો સંઘર્ષ નામ આપે છે. મોટા ભાગના લોકો તેનાથી ડરે છે. પણ ઘણા

એવી જ રીતે જેમ તમે પ્યારી પેન્સિલને સારી રીતે ચાલવા માટે શાર્પ બનાવો છો અને છેલ્લે, સમજદાર સ્કેલ તમે પણ એટલા જ મહત્વના છો. માણસોની જિંદગીમાં છેલ્લે સુધી જેમ તેઓના જીવનસાથી, કુટુંબીજનો અને મિત્રો ટદ્દર ઊભા રહી સપોર્ટ કરે છે તેમ તમે પણ પેન્સિલને સપોર્ટ કરો છો. એટલે કે હું એવા નિર્ણય પર આવું છું કે તમે બધા જ પોતાની રીતે શ્રેષ્ઠ જ છો. કોઈ કોઈનાથી નાનું નથી અને બધાનું પોતાનું એક અલગ મહત્ત્વ છે. તો ચાલો બધા જ પોતપોતાના કામે લાગી જાવ'

એકદમ શાંતિ છવાયેલી હતી.. લાગ્યું બધા જ કંપાસ બોક્સના આ નિર્ણયથી ખુશ છે અને હું પણ હતી. અને પછી એવું લાગ્યું કે જો કંપાસ બોક્સમાં રહેલા મેમ્બર્સ સમજી ગયા તો આપ પણ આ વાત સમજતા જ હશો. ખરુંને!

લોકો જાણે છે આ સંઘર્ષ જ તેઓને શાર્પ બનાવે છે.

“અજંપાં”

કર્મ યાજ્ઞિક

“અજંપો”

જ્યાં સુધી માના ઉદરમાં હતો ત્યાં સુધી પરમ શાંતિ હતી. મન ફાવે ત્યારે લાતો મારી મારા હોવાનો અહેસાસ કરાવતો અને મસ્તી પણ કરી લેતો. જ્યારે આ દુનિયામાં મારો જન્મ થયો ત્યારે બધા ખુબ ખુશ થઈ ગયા, પણ હું દુઃખી હતો અને ખૂબ રડ્યો હતો કેમ કે મારી પરમ શાંતિ ઝૂંટવાઈ ગઈ હતી અને એક અજંપાભરી જિંદગીની શરૂઆત થઈ ગઈ હતી. બે-અઢી વર્ષ સુધી ખાસ વાંધો ના આવ્યો, પણ પછી જાણે મારી પનોતી બેઠી.

હું માંડ બોલતાં-ચાલતા શીખ્યો અને ત્રણ વર્ષે મને બાળ મંદિરમાં મૂકવામાં આવ્યો અને અજંપો શરૂ થયો. શિસ્તનો આભાસ થવા માંડ્યો અને આમ કરાય ને આમ ના કરાયનાં સૂચનો મળવાં લાગ્યાં. આમ ધીમે ધીમે મારી શાંતિ ડહોળાઈ જવા માંડી. જેમ જેમ આગળના ધોરણમાં ભણતો ગયો શિક્ષણનો ભાર તો વધતો જ ગયો સાથે સાથે બીજા વિદ્યાર્થીઓ સાથે તુલના થવા લાગી અને મારી પાસેથી અપેક્ષાઓ પણ વધવા લાગી.

સવારે નિશાળ, બપોરે ટયુશન અને સાંજે મા-બાપની ઇચ્છા અનુસાર હોબી ક્લાસમાં જવાનું અને ઘેર આવી લેસન કરવાનું. આમ આખો દિવસ દોડાદોડ કરીએ ત્યારે વિચાર આવે કે આમાં શાંતિ ક્યાં છે?

શાળાનો અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી કોલેજમાં કઈ લાઈન લેવી તેને માટે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ આપવી પડે અને મેરીટ લિસ્ટ પ્રમાણે કોલેજ નક્કી થાય. કોલેજનો અભ્યાસ પૂરો થયા પછી સારી નોકરી માટે ઇન્ટરવ્યુના ચક્રવ્યૂહ પૂરા કર્યા પછી જ્યારે નોકરી મળે ત્યારે ઉપરી અધિકારીના કહ્યા પ્રમાણે કામ કરવાનું અને કામનો બોજો આપણી શાંતિ હરી લે. આજના જમાનામાં ગમતી નોકરી નસીબદારને મળે. નોકરીમાં થોડાઘણા અનુકુળ થઈએ ત્યાં માબાપની ચિંતા શરૂ થાય અને તેમને વ્યાજના વ્યાજની ઇચ્છા થતાં છોકરીઓ જોવાનું શરૂ થાય. આમ યોગ્ય પાત્ર મળતાં આપણને લગ્ન કરાવી દે. જીવનની નવી જવાબદારી શરૂ થાય. પછી બાળકો થતાં આપણી જવાબદારી વધતી જાય. પત્ની અને બાળકોની જવાબદારી પૂરી કરવા આપણે ખૂબ મહેનત કરવી

પડે. ત્રીસ-પાંત્રીસ વર્ષથી રીટાયર થતા સુધી જુદી જુદી જવાબદારી પૂરી કર્યા પછી જ્યારે આપણે નિરાંતની ઇચ્છા કરતા હોઈએ તોપણ શાંતિ મળતી નથી.

આખી જિંદગી ખૂબ મહેનત કરવામાં શરીર જુદા જુદા રોગોનું ધર બની જાય છે અને આપણી રીટાયર જિંદગીના સાથી બની જાય છે અને આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે રહેવામાં બાધારૂપ બની જાય છે અને આપણી મજબૂરી બની જાય છે. ઘણા ખરા અંશે આપણે પોતાની જાતને પરવશ માનતા થઈ જઈએ છીએ અને કાળક્રમે આપણે આ જગતમાંથી વિદાય લઈએ છીએ.

આમ આપણા જન્મ પછી ક્યાંય શાંતિ જણાતી નથી અને સતત એક અજંપો જ રહ્યા કરે છે. આપણને દૂરથી સુખી લાગતા માણસો રાત્રે શાંતિથી સૂઈ શકતા નથી.

હવે આ અજંપાથી મુક્તિ મેળવવાનો ઉપાય શું છે? ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ ગીતાજીમાં કહ્યું છે કે તમે જે કામ કરો તે મને સમર્પિત કરતા રહીને કરો તો ક્યારેય ખોટું નહીં થાય જેથી ક્યારેય અજંપો નહીં થાય. અને આગળ કહે છે કે ‘કર્મણ્યે વાધિકારસ્તે મા ફલેશુ કદાયન્.’ તારું નક્કી કરેલું કર્મ નિષ્કાપૂર્વક કરે જા અને ફળની ચિંતા મારા પર છોડી દે. આ અજંપો દૂર કરવાનો મંત્ર છે, પણ સંસારની માયાજાળમાં અમલમાં મૂકવો ખૂબ અઘરો છે અને આમ જ દુનિયામાં અજંપો જીવનપર્યંત રહે છે અને આનું નામ જ સંસાર છે.

અસ્તુ.

કેયુર મંકોડી

કુવનનાં સુર ફલેશબેકમાં છે

સ્મૃતિપટનું ચિત્રપટ: ફલેશબેક 70 વટાવ્યા પછી ફલેશબેક ટિકિટ માગતું નથી. સવારે ચાનો પહેલો ધૂંટડો લઉં, ને દિમાગ 1956 માં પહોંચી જાય. ત્યારે ચા 10 પૈસાની મળતી. આંખના ચશ્માંના નંબર વધ્યા, પણ ચાદોની રોશની તેજ થઈ ગઈ. દૂરનું બધું ઝાંખું, પણ 60 વર્ષ જૂનું બધું ચોખ્ખું. પરોઢે 5 વાગ્યે જાગી જવાય છે. ઊંઘ ઓછી, ફલેશબેક વધારે. આખી જિંદગીની ફિલ્મ રોજ સવારે ચાલુ થઈ જાય. દાતણ કરતાં કરતાં લીમડાનું ઝાડ યાદ આવે. ગામના પાદરે હતું. એ ડાળી પર બેસીને કેરીઓ તોડતા. બારી બહાર જોઈએ એટલે સ્કૂલનો રસ્તો દેખાય. ચોમાસામાં ખુલ્લા પગે, ચોપડી માથે

મૂકીને જતા. આજે ધૂંટણ દુખે, ત્યારે પગ દુખતા નહીં. પહેલી સ્લેટ યાદ આવે. પેન્સિલથી 'ક ખ ગ' લખતા. ભૂંસી નાખો એટલે ફરી કોરા. જિંદગી પણ એવી હોત તો સારું. બાની રસોઈની સુગંધ ફલેશબેક લઈ આવે. છાણાના ચૂલે બાજરાનો રોટલો, લસણની ચટણી. આજે ગેંસ છે, પણ સ્વાદ નથી. બાપાની સાઈકલ યાદ આવે. આગળ નળીએ બેસાડીને મેળે લઈ જતા. આખા ગામમાં રાજા હોવાની ફીલિંગ આવતી. પહેલી નોકરીનો પગાર 90 રૂપિયા. આખા મહિનાનો. બાપાના હાથમાં મૂક્યો ત્યારે એમની આંખ ભીની થઈ ગઈ હતી. એ ફલેશબેક આજે પણ કરોડપતિ બનાવી દે. લગ્નનો માંડવો. 1975ની

સાલ. વરઘોડો બળદગાડામાં નીકળ્યો હતો. DJ નહીં, ઢોલ હતા. પગ જાતે જ ચિરકતા. વહુ પહેલી વાર ઘરમાં આવી ત્યારે ધૂંઘટ કાઢ્યો. એનો ચહેરો જોયો. 50 વર્ષ થયાં, એ ફલેશબેક હજી તાજો છે. દીકરાનો જન્મ. દવાખાનાની બહાર ઊભો હતો. નર્સે કહ્યું "છોકરો આવ્યો". પગ જમીન પર ટકતા નહોતા. દીકરીને પહેલીવાર નિશાળે મૂકવા ગયો. એ રડતી હતી, હું દરવાજે છુપાઈને જોતો હતો. આજે એ અમેરિકા છે. 1983 નો વર્લ્ડ કપ.

આખું ગામ એક રેડિયો પર ચોટેલું. કપિલ દેવે કપ ઊંચક્યો, અમે ધાબા પરથી ફૂદકા માર્યાં. પહેલું સ્ક્રટર લીધું. બજાજ ચેતક. 6 મહિના વેઇટિંગ. મળ્યું ત્યારે ગામ આખામાં ફેરવ્યું. પેટ્રોલ 7 રૂપિયે લિટર હતું. ઈમરજન્સીનો વખત યાદ આવે. રેડિયો પર “ખબરદાર” ચાલતું. બોલવાની પણ બીક લાગતી. એ દિવસો જતા રહ્યા. પાકું ઘર પહેલી વાર બાંધ્યું. એક એક ઈંટ ગણીને મુકાવી હતી. 40 વર્ષે દીવાલો પર તિરાડો છે, પણ યાદો મજબૂત છે. મા-બાપ છેલ્લા દિવસોમાં ખાટલે હતા. એમનો હાથ પકડ્યો હતો. “બેટા, ધ્યાન રાખજે” કહ્યું. એ ફ્લેશબેક રોજ રાતે આવે. નોકરીમાંથી રિટાયર થયો તે દિવસ. 38 વર્ષ એક ટેબલે કાઢ્યાં. છેલ્લે ખુરશી ખાલી કરી ત્યારે ખાલીપો લાગ્યો. પેન્શનનો પહેલો મેસેજ. 22,000 રૂપિયા. 90 રૂપિયાથી શરૂઆત કરી હતી. ફ્લેશબેક હિસાબ માંડે. દીકરાના લગ્નમાં પગમાં ઠેસ ન પડે એટલે આખી રાત જાગ્યો. આજે એ કહે “તમે આરામ કરો”. વખત કેમ બદલાઈ જાય. પૌત્ર પહેલીવાર “દાદા” બોલ્યો. 70 વર્ષની જિંદગીમાં સૌથી મીઠો શબ્દ. આખો થાક ઊતરી ગયો. મિત્રોની મહેફિલ યાદ આવે. રાતે ઓટલે બેસીને વાતો. હવે અડધા સ્મશાન ભેગા થઈ ગયા, અડધા ઘૂંટણ ભેગા. જૂના ફોટા જોવા કાઢું. બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટ. બધા પાતળા, વાળ કાળા. અરીસામાં જોઉં તો બીજો જ માણસ દેખાય. પહેલી વાર પ્લેનમાં બેઠો. 65 વર્ષે દીકરો અમેરિકા લઈ ગયો. બારીમાંથી વાદળ જોઈને ગામના સીમડા યાદ આવ્યા. મોબાઇલ શીખ્યો. વીડિયો કોલમાં પૌત્રીને જોઈ. ટેકનોલોજી બદલાઈ, પણ હેત તો એ જ રહ્યું. ડાયાબિટીસની ગોળી રોજ ખાઉં. બા કહેતી “ગળ્યું ઓછું ખા”. ત્યારે ન માન્યું, હવે ડૉક્ટર મનાવે છે. શેરીમાં ક્રિકેટ રમતાં છોકરાં જોઉં. એક સમયે હું પણ સ્ટમ્પ પથ્થરના માંડીને રમતો. આજે કમર વાંકી વળે. જૂની ડાયરી મળી. 1980 નો હિસાબ. દૂધ 2 રૂપિયે લિટર, ઘી 20 રૂપિયે

કિલો. આંકડા બદલાયા, ચિંતા એની એ જ. કોરોનામાં ઘરમાં પુરાઈ ગયા હતા. ત્યારે સમજાયું કે પૈસા કરતાં શ્વાસ મોંઘા. એ ફ્લેશબેક પરસેવો લાવી દે. વહુ કહે “ટીવીનો અવાજ ધીમો કરો”. કાન બહેરા થયા, પણ જૂનાં ગીતો હજી અંદર વાગે. મુકેશ, રફી, લતા. હોળીના દિવસો. આખા ગામને રંગતા. હવે ડૉક્ટર કહે “ધૂળથી દૂર રહે”. રંગ ઊડી ગયા, યાદો રહી ગઈ. દિવાળી પર દીકરો મીઠાઈ લઈને આવે. કહે “ખાંડ વગરની છે”. બાના હાથના ધૂધરા યાદ આવે. ખાંડવાળા, પ્રેમવાળા. બેન્કની લાઈનમાં ઊભો હોઉં. પગ દુખે. પણ 1970માં સાઈકલ લેવા 2 વર્ષ લોનની લાઈનમાં ઊભો હતો એ યાદ આવે. ત્યારે આશા હતી. જૂનાં ચશ્માં બદલાવું છું. નંબર વધ્યો. દુકાનદાર છોકરો કહે “દાદા, હવે જતન કરો”. હું કહું “બેટા, યાદોનો નંબર ઓછો થતો નથી”. શ્રાદ્ધ પક્ષમાં બાપાને યાદ કરું. એમણે મને ખભે બેસાડ્યો હતો. આજે હું ખુરશીએથી ઊભો ન થઈ શકું. વોટ્સએપ પર ગુડ મોર્નિંગ આવે. સ્કૂલના દોસ્તનો મેસેજ. 50 વર્ષે મળ્યા, પણ લાગે ગઈકાલે જ છૂટા પડ્યા. સંધ્યાટાણે એકલો બેસું. વહુ રસોડામાં, દીકરો ઓફિસમાં. ત્યારે સમજાય કે ભીડમાં પણ માણસ એકલો હોય. ડૉક્ટર કહે “ચાલો થોડું”. હું કહું “આખી જિંદગી દોડ્યો, હવે ફ્લેશબેક દોડે છે”. જૂનો રેડિયો ચાલુ કરું. “બિનાકા ગીતમાલા” યાદ આવે. અમીન સયાનીનો અવાજ. ટીવી આવ્યું, રેડિયો ગયો, અવાજ રહી ગયો. પૌત્ર પૂછે “દાદા, તમારા ટાઈમે મોબાઇલ નહોતો?” હું હસું. કહું “બેટા, અમારા ટાઈમે સમય હતો”. બેન્કની પાસબુક ભરાઈ ગઈ. કર્મચારી કહે “નવી કઢાવો”. હું વિચારું, જીવનની પાસબુક પણ ભરાઈ ગઈ. નવી ક્યાંથી કઢાવું? રાતે 2 વાગ્યે સૂતો સૂતો જાગી જાઉં. બાજુમાં વહુ ઊંઘતી હોય. 50 વર્ષનો સાથ. એના વાળ સફેદ થયા, મારો પ્રેમ નહીં. દવાખાને ચેકઅપ. ડૉક્ટર કહે “તબિયત સાચવો”. હું કહું “સાહેબ, 70 વર્ષ સાચવી, હવે

ફલેશબેક સાચવે છે". ગામ જવાનું થાય. હવે પાકા રસ્તા, લાઈટો. પણ પીપળો કપાઈ ગયો. એની છાયા વગર ગામ અજાણ્યું લાગે. જૂનાં કપડાં કબાટમાં પડ્યાં છે. લગ્નનો કોટ હવે ઢીલો પડે છે. કમર 32 ની હતી, યાદો 100 ની છે. સ્મશાનની બાજુથી નીકળું. ઘણા મિત્રો ત્યાં સૂતા છે. વિચાર આવે, મારું નામ ક્યારે બોલાશે. બીક નહીં, ફલેશબેક આવે. 70+ એટલે શું? દુનિયા કહે "ઢળતી ઉંમર". હું કહું "આ તો સમી સાંજનો સમય. દિવસ આખાનો ફલેશબેક જોવાનો ટાઈમ". શેક્સપિયરે કહ્યું "All the world's a stage". 70 વર્ષે સમજાય. ત્રીજો અંક પૂરો થયો. હવે છેલ્લો સીન બાકી. દીકરા, 70 વર્ષે ફલેશબેક દુશ્મન નથી, દોસ્ત છે. એ કહે છે "જેટલું જીવ્યો એ બહુ છે". હિસાબ કર માંડ, અફસોસ નહીં. કારણ કે The show must go on. પડદો પડશે ત્યારે પડશે. ત્યાં સુધી, દરેક શ્વાસ સાથે, એક નવો ફલેશબેક, એક જૂનું સ્મિત. 70 વર્ષની ઉંમરે રાતે સૂતી વખતે આખું જીવન આંખ સામે ફિલ્મની જેમ ચાલે. બાળપણની ગલી, જુવાનીનો જુસ્સો, ઘડપણની લાકડી. બધું એકસાથે. આ જ *જીવનનું ફલેશબેક* છે. પહેલો ફલેશબેક માના ખોળાનો. એની લોરી, એની હૂંફ. પછી બાપાનો હાથ પકડીને મેળામાં ફર્યા તે દિવસ. ત્યારે ખબર નહોતી કે એ હાથ એક દિવસ છૂટી જશે. નિશાળ, દોસ્ત, પહેલો પ્રેમ, પહેલી નોકરી, લગ્ન, બાળકો. એક એક સીન દિમાગ રિવાઈન્ડ કરીને બતાવે. કોઈ સીન પર હસવું આવે, કોઈ પર આંખ ભીની થાય. 40 વર્ષ નોકરી કરી. ટેબલ-ખુરશી, સાહેબની શાબાશી, મહિનાની તારીખે પગાર. બધું કમાયા, બધું વાપર્યું. પણ સાંજે સવાલ થાય - "મારા માટે શું જીવ્યો?" દીકરાને ભણાવ્યો, દીકરીને પરણાવી. ઘર બનાવ્યું, દેવું ચૂકવ્યું. ફરજો બધી નિભાવી. સમાજ કહે "ધન્ય છે". પણ અંદર એક ખાલીપો કેમ રહી ગયો? કોઈ દિવસ બા-બાપુને "પ્રેમ કરું છું" ન કહી શક્યો. દોસ્તને "માફ

કર" ન બોલ્યો. વહુને "તારી વગર અધૂરો છું" ન સંભળાવ્યું. આ *અસંતોષ* ફલેશબેકમાં સૌથી વધુ ડંખે છે. પૈસા પાછળ દોડ્યો. મોટર, બંગલો, બેન્ક બેલેન્સ. બધું મળ્યું, પણ સાંજે ઓટલે બેસીને ટાઢો પવન ખાવાનો સમય ન મળ્યો. એ ટાઈમ હવે પાછો નથી આવતો. જેને દુશ્મન માન્યા એ બધા મરી ગયા. જેની સાથે ઝઘડ્યા એ સંબંધો તૂટી ગયા. હવે સમજાય છે કે જીતવા જેવું કંઈ હતું જ નહીં. માફી માંગવાનો ટાઈમ પણ ગયો. પૌત્રને રમતો જોઉં ત્યારે મારું બાળપણ ફલેશ થાય. કોઈ જવાબદારી નહીં, કોઈ ચિંતા નહીં. આપણે ક્યારે મોટા થઈ ગયા, ખબર જ ન પડી. ડૉક્ટર કહે "હાર્ટ 60% કામ કરે છે". હું હસું. કહું "સાહેબ, 70 વર્ષ બધાને પ્રેમ વહેંચ્યો, હવે 60% પણ બહુ છે". આ *સંતોષ* છે. વહુ 50 વર્ષથી સાથે છે. એના વાળ ઘોળા થયા, કમર વાંકી વળી. પણ સવારે યા મારા વગર એને નથી ભાવતી. આ સંબંધનો સંતોષ કરોડોનો છે. એક દિવસ દીકરો કહે "પપ્પા, તમે અમારા માટે બહુ કર્યું". એ એક વાક્ય આખી જિંદગીનો થાક ઉતારી દે. ફલેશબેકમાં એ જ સીન રિપીટ થાય. મૃત્યુનો ડર હવે લાગતો નથી. જે દિવસે જન્મ્યા એ દિવસે જ ટિકિટ બુક થઈ ગઈ હતી. સવાલ ફક્ત એ છે કે સ્ટેશન આવે ત્યારે મનમાં શાંતિ હશે કે અફસોસ? લોકો કહે "સ્વર્ગ-નરક". પંડિત કહે "પુનર્જન્મ". વિજ્ઞાન કહે "બધું ખતમ". 70 વર્ષે સમજાય છે કે મૃત્યુ પછીનું જીવન સૌથી મોટું રહસ્ય છે. કોઈ પાછું આવીને કહેતું નથી. જો હિસાબ હોય તો મેં કેટલું આપ્યું એનો હશે, કેટલું લીધું એનો નહીં. કેટલાં આંસુ લૂંછ્યા, કેટલાં સ્મિત વહેંચ્યાં. બેન્કનું બેલેન્સ ઉપર નહીં જાય. ગીતા કહે છે "આત્મા અમર છે". કુરાન કહે "કયામતનો દિવસ". બાઈબલ કહે "સ્વર્ગનું રાજ". બધા ધર્મ એક વાત કબૂલે - શરીર મરે, કંઈક બાકી રહે છે. મને લાગે છે કે મૃત્યુ પછીનું જીવન એટલે યાદોમાં જીવવું. જ્યાં સુધી કોઈ તમારું નામ લઈને યાદ કરે, તમે જીવતા

છો. બા મરી ગઈ 30 વર્ષ થયાં, પણ રોજ યાદ આવે છે. સૌથી મોટો અસંતોષ એ રહેશે કે “બસ એક વાર પાછું જીવવા મળે તો”. બાને પગે લાગું, બાપાને ભેટું, વહુને “આભાર” કહું, પણ કુદરત રિવાઈઝ નથી આપતી. સૌથી મોટો સંતોષ એ છે કે કોઈનું દિલ નથી દુભાવ્યું. જાણી જોઈને કોઈનું ખરાબ નથી કર્યું. ખાલી હાથે આવ્યો હતો, ખાલી હાથે જઈશ, પણ મન ભરેલું હશે. ફ્લેશબેક પૂરું થાય ત્યારે સમજાય છે - *જીવનનો સંતોષ એમાં નથી કે કેટલું જીવ્યા, સંતોષ એમાં છે કે કેવું જીવ્યા.* અસંતોષ રાખીને જઈશ તો ફરી આવવું પડશે, સંતોષ લઈને જઈશ તો મૃત્યુ પછીનું રહસ્ય પણ ઉકેલાઈ જશે. કારણ કે *The show must go on* - આ જન્મે નહીં તો આવતા જન્મે, પણ પડદો છેલ્લે શાંતિથી જ પડવો જોઈએ. માનવી માત્ર વર્તમાનમાં જીવતો નથી. તેનું શરીર આજમાં હોય, પણ મન ભૂતકાળની ગલીઓમાં ભટકતું હોય છે. આ જ ભટકવું એટલે ફ્લેશબેક. ફ્લેશબેક એટલે સ્મૃતિનો દીવો જે અંધારામાં પણ રસ્તો બતાવે. જીવનની આખરી ક્ષણે માણસને ધન, પદ કે પ્રતિષ્ઠા યાદ નથી આવતી. યાદ આવે છે માની લોરી, બાપાનો હાથ, દોસ્તનું હાસ્ય, પ્રિયજનનો સાથ. ફ્લેશબેક એ સાબિત કરે છે કે જીવનની સાચી મૂડી સંબંધો અને અનુભવો છે, બેન્ક બેલેન્સ નહીં. ફ્લેશબેક માણસને માણસ બનાવે છે. જ્યારે અહંકાર માથે ચડે ત્યારે ગરીબીના દિવસોનો ફ્લેશબેક આવી જાય. જ્યારે નિષ્ફળતામાં તૂટી જઈએ ત્યારે જૂની જીતનો ફ્લેશબેક હિંમત આપે. 70 વર્ષના દાદાને પૂછો તો કહેશે - “આખી જિંદગી કમાયા, પણ સુખ એ ક્ષણોમાં હતું જ્યારે પૌત્રએ પહેલીવાર ‘દાદા’ કહ્યું”. આ એક વાક્યનો ફ્લેશબેક 70 વર્ષનો થાક ઉતારી દે છે. એટલે જ ફ્લેશબેક એ શિક્ષક છે જે વગર ફીએ શીખવે. ફ્લેશબેક વગર પશ્ચાતાપ નથી અને પશ્ચાતાપ વગર સુધારણા નથી. જે વ્યક્તિને પોતાની ભૂલો યાદ ન રહે એ ફરી એ જ ખાડામાં

પડે. બા ને “પ્રેમ કરું છું” ન કહી શક્યાનો અફસોસ, દોસ્તને “માફ કર” ન બોલ્યાનો વસવસો - આ ફ્લેશબેક જ આપણને આવતી કાલે સારા માણસ બનવાનું શીખવે. મૃત્યુશૈયા પર માણસ જ્યારે આંખ બંધ કરે ત્યારે છેલ્લો હિસાબ ફ્લેશબેક જ માંડે છે. “કેટલું કમાયું?” નહીં, “કેટલું વહેંચ્યું?” એ સવાલ પુછાય છે. ફ્લેશબેક જીવનને અર્થ આપે છે. આજનો યુવાન સોશિયલ મીડિયામાં રીલ જુએ છે, પણ 60 વર્ષે એને પોતાની જિંદગીની રીલ જોવાની છે. એ રીલમાં શું હશે? ઓફિસની મિટિંગ કે દીકરાનું પહેલું પગલું? બોસની શાબાશી કે વહુ સાથે વિતાવેલી સાંજ? ફ્લેશબેક આપણને ચેતવે છે - “હમણાં જીવી લે, કારણ કે કાલે આ જ ‘હમણાં’ તારો ફ્લેશબેક બનશે”. જે ક્ષણો આજે નકામી લાગે છે, એ જ કાલે અમૂલ્ય બની જાય છે. અંતે, ફ્લેશબેક જ મૃત્યુનું રહસ્ય સમજાવે છે. શરીર ખતમ થાય, પણ યાદો ખતમ નથી થતી. જ્યાં સુધી કોઈ તમને યાદ કરીને હસે કે રડે, ત્યાં સુધી તમે જીવતા છો. સ્વર્ગ-નરક કોઈએ જોયાં નથી, પણ સંતોષ અને અસંતોષ તો આ જન્મે જ અનુભવાય છે. સંતોષવાળો માણસ આંખ બંધ કરે ત્યારે ચહેરા પર સ્મિત હોય. અસંતોષવાળો છેલ્લી ક્ષણે પણ “કાશ” બોલતો જાય. જીવનનો સાર ફ્લેશબેકમાં છે. ફ્લેશબેક કહે છે — ખાલી હાથે આવ્યા, ખાલી હાથે જવાનું, પણ હૈયું ભરેલું હોવું જોઈએ. પ્રેમથી, કરુણાથી, માફીથી, કૃતજ્ઞતાથી. કારણ કે પડદો પડે ત્યારે તાળીઓ નહીં, શાંતિ જોઈએ. અને શાંતિ એ જ વ્યક્તિને મળે જેના ફ્લેશબેકમાં અફસોસ કરતાં આભાર વધુ હોય. જીવનનો સંતોષ એમાં નથી કે કેટલાં વર્ષ જીવ્યા, સંતોષ એમાં છે કે કેટલી ક્ષણો જીવી ને જીવાડી*. જ્યારે છેલ્લો ફ્લેશબેક ચાલે ત્યારે આંખ ભીની થાય પણ મન હળવું હોય - બસ, એ જ સફળ જીવનની નિશાની છે.

કીર્તના વસાવડા

સંબંધની પરિભાષા

સર્વગુણની પરિકલ્પનામાં પાંગરતા સંબંધો,
દિવાસ્વપ્નો જેવા હોય છે..

જતનથી માવજત કરો દરેક સંબંધો,
એ તો કુમળી કુંપણ જેવા હોય છે...

~સંકેત.

આજે સંબંધ વિશે વાત કરીશું,
બાળક જન્મે એ જ ક્ષણથી જ એ અમુક
સંબંધોથી આપોઆપ જોડાઈ જતું હોય
છે. સંબંધ સાથે સગપણ અને ઓળખાણ
બેય શબ્દો સંકળાયેલા હોય છે. સગપણ

એટલે કોઈક વ્યક્તિ કોઈક રીતે સગું
થતું હોય છે, એ સંબંધનું ચોક્કસ નામ
પણ હોય છે. આવા સગપણ દૂરનાં
કે નજીકનાં હોઈ શકે. બાળક શાળા,
કોલેજ, નોકરી અને લગ્ન આવા
તબક્કામાંથી ક્રમશઃ પસાર થાય ત્યારે
કેટલાય નવા પરિચયો થાય. કેટલાક
પરિચયો સંબંધમાં ફેરવાય એમાંથી
પણ કેટલાક સંબંધો જળવાય કે ગાઢ
બને તો કેટલાક સંબંધો યથાવત્ જ
રહે, એક સીમામાં રહી જાય કે ક્યારેક

પાછળ છૂટી પણ જાય.

કેટલાક સંબંધો
“કેમ છો.?”થી આગળ
વધતા નથી, માત્ર
ઓળખાણ બનીને પણ
રહી જતા હોય. સંબંધો
બાંધવા ખૂબ સહેલા છે,
તોડી નાખવા એનાથી
પણ સહેલા છે, અધરા
છે માત્ર તેને જાળવી
રાખવા કે સાચવવા,
જેને આપણે maintain
કરવા કહીએ છીએ.

સબંધ કોઈ પણ હોય પતિ પત્ની, ભાઈ બહેન, મિત્રો સખીઓ, બન્ને પક્ષની જવાબદારી સંબંધ જાળવવાની એકસરખી થઈ જાય છે. નવો પરિચય કે નવો સબંધ બાંધવો, કેળવવો અને જાળવવો આ બધા જ નાજુક તબક્કા છે. સંબંધને ટકાવવા શું જોઈએ? તો કહી શકાય કે બન્ને પક્ષે સમયાંતરે મળવું, ખબર કાઢવી, આ ઉપરાંત માવજત, સંભાળ, વહાલ, સારી નરસી બાબતોની જાણકારી આપવી કે લેવી, જતું કરવું, સમાધાન વૃત્તિ રાખવી, તકલીફમાં સલામત ટેકો આપવો, વિશ્વાસ અને ભરોસો આપવો અને જાળવવો. તમને ખબર છે? કેટલાક સંબંધોને એક્સપાયરી ડેટ હોય છે, એ વિષે કહું તો કેટલાક સંબંધો બંધાય તો જાય, પણ આગળ ના વધે, કોઈ પક્ષ પોતાના તરફથી સંબંધ વધારવા કે જાળવવાની દરકાર ના કરેત્યારે બન્નેના મનમાં આ સંબંધની એક્સપાયરી ડેટ નક્કી થઈ જતી હોય છે. ધીમે ધીમે એ આખોય સંબંધ કોઈ કારણ વગર બન્ને પક્ષ પાછળ ધકેલીને આગળ વધી જતાં હોય છે. કોઈ સંબંધ તાત્કાલિક તૂટી જતો નથી થોડો સમય લાગતો હોય છે, એ સમયને પકડીને જો કોઈ એક વ્યક્તિ આગળ વધે અને બીજી વ્યક્તિ તેને સહકાર આપે તો ઘણા સંબંધો બચી જતા હોય છે. દરેક સંબંધને તમારે નજાકતથી, હૂંફથી, જવાબદારીથી નિભાવવો પડે. કેટલાક સંબંધો એવા પણ હોય જે ઘણા વર્ષો પછી મળીએ તો પણ એટલી જ આત્મીયતા, વહાલ, અને નજીકપણું અનુભવાય. “આટલાં વર્ષો સુધી કેમ ન મળ્યા?” એવો ધોખો ના થાય, એ જ વહાલથી વાસે ધબ્બો પડે કે “બહુ વખતે મળ્યા નહિ.?” પણ આવા સંબંધો આંગળીના વેઢે ગણાય એટલા અલ્પ સંખ્યામાં હોય છે.

અગત્યની વાત સંબંધોમાં મોકળાશ હોવી જરૂરી છે. જેને આપણે ‘સ્પેસ’ કહીએ છીએ. એક પતિ પત્નીની વાત કરીએ તો સોમથી શુક્ર નોકરી કરતો પતિ શુક્રવારની રાત્રે કદાચ એકલો પોતાના

મિત્રો સાથે થોડા કલાક વિતાવે, મજા કરે, હળવાશ માણે તો પત્ની શું કરે? અમુક પત્ની મોડી રાત્રે પરત ફરેલા પતિનું મોઢું ચડાવીને, ગુસ્સો બતાવીને સ્વાગત કરે. અરે! તમે એના નામનું મંગળસૂત્ર પહેર્યું એટલે એ એક પગલું પણ એકલો ના ભરી શકે? આ ખોટું છે, પત્ની જો એ પરત ફરે ત્યારે નોર્મલ મૂડ રાખે, શું મજા કરી? કોણ કોણ મળ્યા? એ બધું હળવાશથી રસ લઈ ને પૂછે તો? તો શક્ય છે કે, બીજા શુક્રવારની સાંજે પતિ કહે કે “તું પણ તારા મિત્રો અને સખીઓને થોડીવાર એકલી મળી આવ, તને પણ ચેન્જ મળશે, હું થોડા કલાક ધરનું ધ્યાન રાખી લઈશ.” આ થઈ મોકળાશ.

જ્યાં બંધનને બદલે મોકળાશ, શંકા ને બદલે વિશ્વાસ હોય, ખોટો ડર ના હોય, એકબીજાની દરકાર હોય, વધુપડતી અપેક્ષાઓ ના હોય, બન્ને પક્ષ પોતાની ફરજો, કર્તવ્યોને યોગ્ય રીતે અનુસરે તો આવા સંજોગોમાં સંબંધો તૂટવાની શક્યતા લગભગ નહિવત્ બની જતી હોય છે.

અનુકૂળતા એ દરેક સંબંધને જોડી રાખતી કડી છે, સામેની વ્યક્તિને સંભાળવી અને સાંભળવી કાયમ માટે જરૂરી છે અને અંતમાં અમુક સંબંધો માટે તમે એટલા બધા અવેલેબલ ના બનો કે લોકો તમને ટેઈકન ફોર ગ્રાન્ટેડ લેતા થઈ જાય, દરેક સંબંધનો ગ્રેસ જાળવાય એ જરૂરી છે. સલામત અંતર છતાં આત્મીયતા રહે એ દરેક વ્યક્તિની પોતાની પસંદ અને જવાબદારી છે.

અમૃતાસવ. :-

સંબંધો ને નામ આપવા જતા
ક્યારેક થોથવાય જવાય,
સંબંધો ની સીમા રેખા ઓળંગી
ક્યારેક ‘ઘરોબો’ આગળ નીકળી જાય.

મેઘા ઘોળકિયા

મોગશની મહેક....

નાનું અમથું શ્વેત સરીખું,
ઘર આંગણું મહેકાવતું

ખીલે ડાળે કે ચઢે વેલે,
સૌરભ ચોમેર પ્રસરાવતું

ગજરો બની મહેકાવે મન,
અંબોડાને શોભાવતું

પ્રભુનાં ગળાનો બનીને હાર,
ઘર-મંદિર દિપાવતું

ખીલીને ખરવું કમ કુદરતનો,
હર મનને સમજાવતું....

— Megha Dholakia

YourQuote.in

મામાનું ઘર....

હોય છે જ્યાં મમ્મીને નવરાશ,
ત્યાં પગ મૂકતાં જ એ બોલે છે 'હાશ'!!!

ગોલા, ચુસ્કી અને કેરી છે રોજ,
મોડા ઉઠવાની છે અહીં મોજ

નાના-નાની સાથે હોય અઢળક વાતો,
પિતરાઈ ભાઈ બહેનોનો છે અહીં અલગ નાતો

મામાના ઘરનું છે ખૂબ વળગણ,
મામી,માસી ભેળવે છે ત્યાં વહાલનું ગળપણ

આવતા વર્ષે મળવાનું અપાય છે વચન,
મા પણ માણીલે છે ત્યાં પોતાનું બચપન

મારી 'મા' ની 'મા' નું છે એ ઘર,
માટે વહાલું છે મને મામાનું ઘર...

— Megha Dholakia

YourQuote.in

“સુખ ને એક અવસર તો આપો”

મિનાક્ષી દેસાઈ

જિંદગીનો થાક, હતાશા, વૈભવ, સુખ, ખોવાની ખોટ નથી. સામે પણ રોજ સૂર્યનાં કિરણોનો ઉદય સૂર્યોદયનો ઉદય થાય તેના આ કિરણો તમારા જીવનમાં પ્રવેશવા થનગનાટ કરી રહ્યા છે. સૂર્યોદયથી સૂર્ય અસ્ત સુધી ભાગમદોડ, જીવનમાં બધું હોવા છતાં, દુઃખી કેમ? સુખના સરનામાના દરવાજા બંધ રાખો છતાં તેને પ્રવેશ આપોને?

જો મારા આવેશ પર અંકુશ નહીં હોય, મારી લાગણીનો સ્વીકાર ઇચ્છાઓનો, અપેક્ષાઓનો, ગુલામનો, શિકાર થઈશ તો હું ક્યારેય સુખ દરવાજો ખોલી નહીં શકું અરે સુખનું સરનામું પણ હાથ નહીં લાગે આત્મજનો.

અરે મને કહેવા દો કે સુખનો સુરજ ઊગ્યો છે તો ક્યાં ગઈ એની જીવનના મધમધતાં ફૂલોની સુગંધ? શું આમ આનંદ અને ઉલ્લાસની ક્ષણોને મુરજાવી

નાખશો? અરે પ્રભુતામાં પગલાં પાડતાની સાથે જ આપલે, સુખનો ગુલદસ્તો સ્વાર્થી વાસનામાં વિલીન થઈ ગયો. દ્વેષના તાણાવાણામાં જીવનનાં સુખનાં પુષ્પોની સુગંધ માણી પણ ન શક્યાં અને અહમ ના પોટલાં લઈને ક્યાં સુધી ભટકશો? સમય કાઢી સુખનાં સરનામાં ને સુખનો એક અવસર તો આપોને? થોભો, મૌન થઈ જાવ, પ્રભુ સાથેના ધ્યાનના એકાકાર દરવાજા ખૂલી જાય સુખની પાછળ શાંતિ આનંદ, પ્રસન્નતા, સંતોષ, પ્રેમના સાગરની વણથંભી વણજાર પ્રવેશવા આતુર છે, ચિત્તની ખુશી, ચહેરાની મુસ્કુરાહટ તો અનુભવશોને તો સુખના દરવાજા વગર ચાવી એ ખૂલી જશે. બધામાં એક સ્વનો અનુભવ થશે. બધું જ પ્રાપ્ત હોવા છતાં લક્ષ્મીના આ ભારતીય, બાળક જેવું સ્મિત માણી શકતા નથી માનવ ધર્મની વાતો, સત્સંગ કરવા છતાં માનવધર્મને ઓળખી શક્યા નથી કેટલાય નિરાધાર, ગરીબ, લાચાર, કે જેમનાં આંસુ લૂછવાવાળું કોઈ નથી. એને પણ સુખના આંગણામાં પ્રવેશ આપોને, માનવતાનો ધર્મ સમજી મનભરીને જીવો. મોકળા પ્રસન્ન ચિત્તે આનંદ વહેંચો ભાઈ, એ ન

ભૂલતા કે તમારા ચહેરા પરનું સ્મિત બીજા માટે પણ હોય છે. સુખના ભાગીદાર ન થાઓ, પણ દુઃખના ભાગીદાર બનો.

જીવન માણતા કોઈ પ્રવાસી મળી જાય તો તમારા સહભાગી એને બનાવી તો જુઓ, તમારા વૈભવની એને નાનપ ન લાગવી જોઈએ. માનવધર્મ ઉત્સવ ઊજવો.

સુખની ગાડીને સ્પીડમાં જ દોડાવીશું કે પછી રફતાર ગાડીમાંથી ઊતરી જીવનની પ્રકૃતિ, રંગબેરંગી પંખી, કોયલનો રણકાર, ગગનવિહાર, ઉપયાનો, ખળખળ વહેતી નદીનું મધુર સંગીત અને વનરાઈનાં પંખીનાં ગીતથી ઈશ્વરની ગોદમાં આવો. કેમ કે સુખના દરવાજા ખુલ્લા મૂકો અહમમાંથી નીકળી બધાને ચાહો, ધર્મ સમજો અને વર્તમાનની ક્ષણોને માણો.

“સુખને એક અવસર તો આપો.

હે માનવ, આત્મજનો, માણી બતાવો આ વણચૂક્યો અવસર.”

છેલ્લે કલાપીની પંક્તી “મસ્તી નથી જે જીવનમાં એ જીવનની હસ્તી નથી. હસતાં હસતાં જિન્દગાની ગાળવી સસ્તી નથી” ને સાર્થક કરો.

મુકેશ દેસાઈ.

તમે કેમ રહ્યાં અબ્બોલ?

સુરતની નાનકડી કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી મેઘા દરેક સવારે પોતાની બારીમાંથી ઊગતા સૂર્યને જોયા વગર દિવસની શરૂઆત કરતી જ નહોતી. એ સૂર્યનાં કિરણો સાથે એને એક આશા મળતી - આજે કદાચ એ અજય સાથે વાત કરશે.

અજય - એ જ કોલેજનો શાંત, વિવેકી અને કાવ્યપ્રેમી છોકરો. દરેકને લાગતું કે એ માત્ર પુસ્તકોમાં ખોવાયેલો છે, પણ મેઘાને એના શબ્દોમાં ધબકતું હૃદય દેખાતું.

મેઘાએ ક્યારેય સીધું કહ્યું નહોતું કે એને અજય ગમે છે, પણ એના હસતા ચહેરા, નાની નજરો અને દરેક કાવ્યસ્પર્ધામાં અજયના શબ્દો સાંભળતી વખતે એના હૃદયની ધડકન બધું કહી દેતી.

એક દિવસ મેઘાએ નક્કી કર્યું - “આજે કહું છું.”

એણે એક નાનકડો પત્ર લખ્યો:

“અજય, તારા શબ્દોમાં જે શાંતિ છે, એ મને મારી અંદર મળતી નથી. જો કદી તું મારી આંખોમાં જોઈશ, તો તને તારો અહેસાસ મળી જશે.”

પત્ર લખીને એ આખી રાત તેને જોયા કર્યું. બીજા દિવસે કોલેજમાં એણે અજયને જોયો, પણ અજયના ચહેરા પર કંઈક અલગ જ ભાવ હતો - થાકેલો, વિચારમાં ગુમ.

થોડીવાર પછી ખબર પડી કે અજયનો પરિવાર વિદેશ જઈ રહ્યો છે. અચાનક નિર્ણય હતો. કોલેજનું છેલ્લું સપ્તાહ ચાલતું હતું. મેઘાના હાથમાં પત્ર કાંપતો રહ્યો, પણ એ બોલી ન શકી.

છેલ્લા દિવસે, વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. અજય લાઈબ્રેરીની બહાર ઊભો હતો. મેઘા એની સામે ગઈ, પણ શબ્દો ક્યાંક ગળી ગયા. અજય બોલ્યો,

“મેઘા, તું સારી મિત્ર રહી છે. કાળજી રાખજે.”

એના શબ્દો હસતા હતા, પણ આંખો બોલતી નહોતી. મેઘાએ માત્ર માથું હલાવ્યું અને પત્ર ખિસ્સામાંથી બહાર કાઢવાની હિંમત ન કરી શકી.

અજય ચાલ્યો ગયો. એ વિદાય એના જીવનનું સૌથી લાંબું મૌન બની ગયું.

વર્ષો પછી, જ્યારે મેઘા શિક્ષિકા બની, ત્યારે એ જ કોલેજની દીવાલ પર અજયનાં લખેલાં કાવ્યો ફેમમાં ટાંગેલાં જોયાં. નીચે લખેલું હતું:

“જે પત્ર કદી મળ્યો ન હતો, એ પણ એક કાવ્ય

બની ગયો.”

મેઘા - એણે પણ હવે એ પત્ર ખોલ્યો, જે કદી મોકલાયો ન હતો. શબ્દો ફિક્કા થઈ ગયા હતા, પણ લાગણી તાજી હતી.

એણે ધીમેથી પત્ર કોલેજની લાઈબ્રેરીના પુસ્તકમાં મૂકી દીધો - એ જ જગ્યાએ, જ્યાંથી તેમની વાર્તા શરૂ થઈ હતી.

એની આંખોમાં હળવો વરસાદ હતો - અને એ વરસાદમાં પ્રેમની સુગંધ હતી, જે ક્યારેય સુકાતી નથી.

એ દિવસ પણ એવો જ હતો — ધીમો વરસાદ, કોલેજના આંગણે ભીની માટીની સુગંધ. મેઘા લાઈબ્રેરીમાં ગઈ હતી, જૂનાં પુસ્તકો ગોઠવવા. અચાનક એક અવાજ સંભળાયો -

“માફ કરશો... શું અહીં કોઈ મને મદદ કરી શકે? હું અજય ત્રિવેદી. હવે-હવે વિદેશથી પરત આવ્યો છું.”

એ સાંભળતાં જ મેઘાનું હૃદય ધબકવા લાગ્યું. એણે આંખ ઊંચકી - સામે એ જ અજય! થોડું પ્રૌઢ, પણ એ જ સ્મિત, એ જ શાંતિભરેલો ચહેરો.

મેઘા અચકાઈ ગઈ, બોલી ન શકી. અજય પણ એક પળ માટે થંભી ગયો, પછી હળવે બોલ્યો,

“મેઘા! તું અહીં શિક્ષિકા?”

“હા... હવે અહીં જ છું,” મેઘાએ કહ્યું, અવાજ થોડા કંપનવાળો હતો

“તું... કઈ રીતે?”

અજય હસ્યો, “ઘર પરત આવવાનો સમય આવ્યો હતો. જીવનમાં ઘણું લખ્યું, ઘણું ગુમાવ્યું, પણ કંઈક અધૂરું રહી ગયું હતું.”

તે દરમિયાન મેઘા લાઈબ્રેરીની શેલ્ફ તરફ વળી - એ જ શેલ્ફ જ્યાં એણે વર્ષો પહેલાં પોતાનો પત્ર રાખ્યો હતો. જાણે કોઈ અજાણી શક્તિએ એના હાથને ત્યાં દોર્યો. એ પુસ્તક હાથમાં લીધું - અને પાનાં વચ્ચે તે પત્ર હજુ પણ હતો!

મેઘાએ પત્ર હાથમાં લીધો, થોડીવાર એ તરફ જોયું, અને પછી એ અજય તરફ આગળ વધારી દીધો.

“આ તારો છે,” એણે ધીમેથી કહ્યું.

અજયે પત્ર ખોલ્યો. શબ્દો ફિક્કા થઈ ગયા હતા, પણ એના અર્થ જીવંત હતા. એ વાંચતો ગયો, અને દરેક પંક્તિ સાથે એની આંખો ભીની થતી ગઈ.

થોડીવાર પછી અજય બોલ્યો, “મેઘા... જો આ પત્ર મને ત્યારે મળ્યો હોત, તો કદાચ મારી કવિતાઓમાં એટલું એકાંત ન હોત.”

મેઘા હળવું સ્મિત કરી બોલી,

“અને જો મેં એ પત્ર મોકલ્યો હોત, તો કદાચ તું લખવાનું બંધ કરી દેત.”

બન્ને હસ્થાં - વર્ષોનાં મૌન પછી પહેલી વાર હૃદય હળવું લાગ્યું.

બહાર વરસાદ વધતો ગયો. અજય બોલ્યો,

“મેઘા, જીવન કદી પાછું નથી આવતું, પણ કદાચ... કોઈ સંબંધ પાછો આવે છે.”

મેઘાએ કહ્યું, “શબ્દો જેમ પુસ્તકમાં રહે છે, એમ લાગણીઓ પણ ક્યાંક જીવતી રહે છે.”

એ પળમાં અજયે હાથ આગળ વધાર્યો, પત્રને ધીમેથી મેઘાના હાથમાં પાછો મૂક્યો.

“હવે આ તારો નથી,” એ બોલ્યો, “અમારું અધૂરું કાવ્ય છે.”

વરસાદનાં ટીપાં બારી પરથી સરકી રહ્યાં હતાં, અને બહાર ધીમી ધૂપ ઝાંખી થઈ રહી હતી - જાણે આકાશ પણ તેમને આશીર્વાદ આપી રહ્યું હતું.

બન્ને કેફેમાં ગયા, ચાની કપ વચ્ચે ભૂતકાળની વાતો ફરી જીવંત થઈ ગઈ - એક નવો આરંભ, પણ એ જ લાગણી.

કોઈએ “હું તને પ્રેમ કરું છું” એવું સ્પષ્ટ કહ્યું નહીં, પણ એ શબ્દો બન્નેના મૌનમાં સ્પષ્ટ સંભળાયા. ક્યારેક પ્રેમને શબ્દોની જરૂર પડતી નથી - બસ સમય, મૌન અને એક પત્ર પૂરતો હોય છે.

વરસાદ પછીનું આકાશ નિર્મળ હતું. કોલેજના આંગણે

ચોમાસાની લીલાશ છવાઈ ગઈ હતી. અજય હવે વારંવાર કોલેજમાં આવતો.

ક્યારેક કાવ્યવાંચન માટે, ક્યારેક “સાહિત્ય સેમિનાર”ના બહાને - પણ સાચું કારણ તો માત્ર મેઘા જ હતી.

મેઘા પણ હવે એના આગમનની રાહ જોતી.

બન્ને વચ્ચે કોઈ વચન નહોતું, પણ શબ્દો અને મૌન વચ્ચે એક અદૃશ્ય દોરા બાંધાઈ ગયા હતા.

એક દિવસ કોલેજમાં “વાર્ષિક કાવ્યસ્પર્ધા” હતી. વિષય હતો - “અધૂરો પ્રેમ”.

અજયે ભાગ લીધો, અને મેઘા જજ તરીકે હાજર હતી.

જ્યારે અજય મંચ પર આવ્યો, ત્યારે આખો હોલ શાંત થઈ ગયો.

અજયે કવિતા શરૂ કરી —

“જે પત્ર કદી મોકલાયો ન હતો,
તે હવે ગીત બની ગયો છે.
જે આંખો કદી બોલી ન હતી,
તે હવે શબ્દોમાં ખીલી ગઈ છે...”

કવિતાની અંતિમ પંક્તિ હતી —

“પ્રેમ એ નથી કે કોઈને મેળવવું,
પ્રેમ એ છે — ફરી મળ્યા પછી પણ
મૌનમાં એ જ ઘડકન સાંભળવી.”

મેઘાની આંખોમાં આંસુ આવી ગયા. એણે સમજ્યું - આ કવિતા એના માટે જ હતી.

હોલ તાળીઓથી ગુંજી ઊઠ્યો, પણ બન્ને માટે એ પળમાં અવાજ નહીં, એક શાંતિભરેલું સન્માન હતું.

થોડીવાર પછી, અજય મેઘા પાસે આવ્યો.

“હવે કવિતા પૂરી થઈ ગઈ” એ બોલ્યો.

મેઘાએ હળવું સ્મિત કર્યું, “કવિતા નહીં અજય, કાવ્યસંગ્રહ હવે શરૂ થવાનો છે.”

તે દિવસથી બંને મળીને “પત્ર જે કદી મોકલાયો નહીં” નામે એક કાવ્યસંગ્રહ તૈયાર કરવા લાગ્યા.

અજયનાં કાવ્યો અને મેઘાની પ્રસ્તાવના - થયું.

શબ્દો અને લાગણીઓનું સંયોજન.

કાવ્યસંગ્રહ પ્રકાશિત થવાનો દિવસ આવ્યો.

પ્રકાશન કાર્યક્રમમાં અજય બોલ્યો -

“આ પુસ્તક કોઈ વાર્તા નથી, એ સમયની સાક્ષી છે. ક્યારેક જે પ્રેમ શબ્દોમાં અટકી જાય, એ જ કાવ્ય બનીને અખંડ રહે છે.”

સાંજે બધા જ ગયા પછી, મેઘા અને અજય ખાલી હોલમાં બેઠાં.

અજયે ધીમેથી મેઘાનો હાથ પકડીને કહ્યું,

“મેઘા, હવે કોઈ પત્ર અધૂરો ન રહે, ચાલો જીવનની બાકી કવિતાઓ સાથે લખીએ.”

મેઘા હળવું હસી બોલી,

“હવે મારે કંઈ લખવાનું નથી, અજય - તું જ તો મારી કવિતા છે.”

એ પળમાં આખા હોલમાં નીરવ શાંતિ હતી, પણ જાણે સમય થંભી ગયો હતો.

બહાર ચાંદની ફેલાઈ ગઈ હતી - એ જ ચાંદની, જે વર્ષો પહેલાં મેઘાની બારીમાંથી અજય સુધી પહોંચી હતી.

વર્ષો પછી, એ બંનેનું પુસ્તક દેશભરમાં પ્રખ્યાત થયું. લોકો કહેતાં -

“આ કાવ્યોમાં કંઈક જીવતું લાગે છે.”

હા, કારણ કે એ શબ્દોમાં પ્રેમ શ્વાસ લેતો હતો.

મેઘા અને અજયનું જીવન હવે એકબીજાની આસપાસ ફરતું - શાંત, સુખી, અને સત્ય.

ક્યારેક મેઘા કોફી સાથે એ પહેલો પત્ર વાંચતી, અને અજય હસીને કહેતો,

“સાચે, આ પત્રે જ આપણને જોડ્યા.”

તે પત્ર હવે ફેમમાં ટંગાયેલો હતો -

તેની નીચે લખેલું હતું:

“કેટલાક પત્રો પ્રેમના નથી,

એ તો પ્રેમ થવાની શરૂઆત હોય છે.”

અને એમ, એક અધૂરું કાવ્ય — આખરે પૂર્ણ

નંદકિશોર વૈષ્ણવ

મૃત્યુ તત્ત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ

રૂમીની જિંદગીનો એક પ્રસંગ છે. એક દિવસ તેની શિષ્યા બોલી: “આપ અજાણ્યાઓ પર પણ દયા દાખવો છો અને માર્ગદર્શક બની તેમને હિતકારી ઉપદેશ આપો છો. તો પછી આપના પ્રિય પુત્રોના મરણનો શોક કેમ કરતા નથી? આંસુઓ તો પ્રેમ અને કરુણાની નિશાની છે. અને આપની આંખોમાં તો આંસુનું એક ટીપું પણ નથી.”

શેખ સાહેબ બોલ્યા: “મારી વહાલી પુત્રી! શિયાળો ઉનાળાની જેમ તપતો નથી. હા, મારા પુત્રો મૃત્યુ પામ્યા છે. તમારી એ વાત માની લઉં છું, પણ મારા અંતરની સમક્ષ હું તેમને રોજ જોઉં છું. હું સદાય તેમની સાથે જ હોઉં છું. ઘણાને આ વાતથી આશ્ચર્ય થશે, પણ ના, એમ નથી. મારા અંતરમાં પરમ શાંતિ છે. તેથી હું એમને જોઉં છું. શાંતિનો આવો ખજાનો મળ્યો હોય તે મૃત્યુની પેલે પાર પણ જોઈ શકે છે.”

રૂમીની ફિલોસોફીને ભક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાએ તેના ભજનમાં નીચે મુજબ લખ્યું છે:

ઊંચી મેડી તે મારા સંતની રે,
મેં તો મ્હાલી ન જાણી રામ હો રામ...
અમને તે તેડાં શીદ મોકલ્યાં,
હે મારો પિંડ કાયો રામ;

મોંઘા મૂલની મારી ચુંદડી,
મેં તો મ્હાલી ન જાણી રામ હો રામ...૧
અડધાં પહેર્યાં અડધાં પાથર્યાં,
અડધાં ઉપર ઓઢાડયાં રામ;
ચાર છેડે ચારે જણા,
ડોલી ડગમગ જાયે રામ હો રામ...૨
નથી તરાપો નથી તુંબડાં,
હે નથી ઉગર્યાંનો આરો રામ;
નરસિંહ મહેતાના સ્વામી શ્યામળા,
પ્રભુ પાર ઉતારો રામ હો રામ...૩

અહીં ઊંચી મેડી એટલે સ્વર્ગ કે નરક નહીં, પણ જ્યાં માણસનો આત્મા જાય છે તે જગ્યા, આદિ શંકરાચાર્ય એ કહ્યું છે કે, “વ્યક્તિ મરે છે, પણ આત્મા મરતો નથી.” – પુનઃરપિ જન્મ, પુનઃરપિ મૃત્યુ – આ ઘટમાળ ચાલતી જ રહે છે. અહીં મૃત્યુ પછી આત્મા ઊંચે જાય છે તે પહેલાં અહીં પૃથ્વી પર કશુંક માણવાનું બાકી રહી ગયું છે તેની જિજ્ઞાસા જ છે. આચાર્ય રજનીશ કહે છે કે દરેકને સ્વર્ગમાં જવું છે. વ્યક્તિને સ્વર્ગમાં મોકલવાનું કહેનારા પણ ઘણા છે. તો પછી અહીં શું ચીટકી રહ્યા છો?

બીજી કડી કદાચ તેમનાં પત્ની માણેકબાઈના અચાનક અવસાનથી દુઃખી થઈ અને લખી હોય તેવું

લાગે છે. તેણે હજુ સાંસારિક સુખ માણ્યું નહીં તેના પુત્ર શામળનો સંસાર જોવાનો બાકી હતો. ભક્ત કવિએ પોતાની વ્યથા ભજનમાં વ્યક્ત કરી છે.

“અડધા પહેરાવ્યા...” આ કડીમાં ભક્ત કવિએ ઉચ્ચ પ્રકારની ફીલોસોફી વર્ણવી છે. મહાન સિકંદરે તેના મૃત્યુ વખતે બંને ખાલી હાથ બહાર રખાવ્યા હતા. અહીં કવિ તે જ કહેવા માંગે છે. જન્મ વખતે કશું લાવ્યા નહોતા, મૃત્યુ વખતે પણ કશું જ લઈને જવાના નથી. આ વાત બધા જ કરે છે, પરંતુ સાથે સાથે સાચા ખોટા માર્ગે ધન પણ એકઠું કરે છે. જિજીવિષામાં જ રચ્યોપચ્યો માણસ સ્મશાનમાં પણ મોબાઇલ સ્વિચ ઓફ કરી શકતો નથી.

આગળની કડી છે. “ચારે છેડે ચારે જણા, ડોલી ડગમગ જાયે રામ હો રામ.”

માણસના જીવનની ત્રણ અવસ્થા - બાલ્ય, યુવાની અને વૃદ્ધાવસ્થા. આ ત્રણેય અવસ્થામાં તે ઝૂલે છે. “નનામી” શબ્દ જ ઘણું કહી જાય છે. જેને કોઈ નામ આપી ના શકાય તેવું યાત્રાનું સાધન. ચારેય તરફ ચારે વ્યક્તિઓ તેને ઉપાડે છે અને તેમના ચાલવાની ગતિ ઉપર નનામી ડગમગ થાય છે.

ચીનમાં કેટલાક પ્રાંતમાં “પ્રોફેશનલ મોર્નર્સ” હોય છે. બાજુના પ્રાંતમાં કોઈ પૈસાદાર મરી જાય ત્યારે રડવા માટે આ “પ્રોફેશનલ મોર્નર્સ”ને બોલાવવામાં આવે. તેઓ રડી લે અને ફી વસૂલ કરી ચાલ્યા જાય. આપણે ત્યાં પણ બૈરાંઓ શેરીના નાકા સુધી વળાવવા આવે અને શબવાહિની ચાલે એટલે વાતો - પંચાત કરતાં બધા પાછાં આવે. આ સમાજની એક વરવી વાસ્તવિકતા છે.

આગળ કવિ લખે છે. “નથી તરાપો, નથી તુંબડાં, હે નાથ ઉગર્યાનો આરો રામ, નરસિંહ મહેતાના સ્વામી શ્યામળા, પ્રભુ પાર ઉતારો રામ હો રામ.”

સ્મશાનમાં આવ્યા પછી પહેલો પ્રશ્ન કેટલામો વારો છે, તે પૂછવામાં આવે છે. સત્ય નારાયણની

કથામાં વ્યક્તિ આવે ત્યારે પ્રશ્ન પૂછે, “કેટલામો અધ્યાય ચાલે છે?” અહીં પણ કંઈક આવી જ પૃચ્છા થાય.

હમણાં સાંભળ્યું છે કે ત્રણ-ચાર યુવાનોએ ભેગા થઈ એક સ્ટાર્ટઅપ શરૂ કર્યું છે. કોઈ પણ વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય ત્યારે તેના અસ્થિ વિસર્જન સુધીની બધી જ ક્રિયાઓ તે લોકો કરી આપે. મુંબઈમાં જ પહેલા છ મહિનામાં તેઓને લગભગ ઓગણચાળીસ જેટલા ઓર્ડર્સ મળ્યા.

આમ ભક્ત કવિએ તેની ફીલોસોફીમાં એ હકીકત કહી છે કે આ માર્ગે જવામાં કોઈ તરાપા, તુંબડા જેવાં સાધનો નથી. માત્ર લાકડાની ઉપર જ બળીને શરીર રાખ થવાનું છે.

કહેવાય છે કે, માંગરોળ (સૌરાષ્ટ્ર)માં ભક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાના નામનું સ્મશાન છે. તેમના ભાઈ પર્વત મહેતાની પાસે સ્વયંભૂ પ્રગટેલી શ્રી રણછોડરાયજીની મૂર્તિ હતી, તે હાલમાં જુનાગઢમાં છે.

ભક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાજીના મૃત્યુ વિષે ક્યાંય નોંધ નથી, પરંતુ યોગેશ્વર કૃષ્ણ જ જેના સખા હોય તે જ તેનો હાથ પકડી સ્વધામ લઈ ગયા હશે.

મૃત્યુ વ્યક્તિનું બે રીતે થાય છે. એક હાર્ટ એટેકથી અને બીજી પથારીવશ થઈ કુટુંબીજનોની સેવા લઈ અને દેહ છોડે છે. હાર્ટએટેકમાં વ્યક્તિની જિજીવિષા રહી જવાની શક્યતા ઘણી જ છે, જ્યારે પથારીવશ અવસ્થામાં તેને મૃત્યુ પૂર્વે કુટુંબીજનો સાથે ચર્ચાઓ કરવાનો સમય મળે છે.

પરમહંસ યોગાનંદ સ્ટેજ ઉપર જ મૃત્યુ પામ્યા હતા. તેમના દેહને ત્રણેક દિવસ રાખેલ. પરંતુ, તેમનું શરીર જીવંત હોય તેવું જ લાગતું હતું. યોગબળને લીધે વ્યક્તિ દેહ છોડ્યા પછી પણ બધું જ જોઈ શકે છે અથવા તો મહાવતાર બાલાજીની જેમ વર્ષો સુધી મૃત્યુને મહાત કરી અને જીવન લંબાવી શકે છે.

નેતિક ઓઝા

'...તો નરસિંહ મહેતા પર ફિલ્મ બનાવો ને!

આદરણીય નરસિંહ મહેતા પર 1932ની સાલમાં ગુજરાતી ફિલ્મ તો બની ચૂકી હતી, પરંતુ યશસ્વી ફિલ્મ નિર્મતા અને દિગ્દર્શક વિજય ભટ્ટે 1940ની સાલમાં નરસિંહ મહેતા પર 'નરસી ભગત' નામથી ફિલ્મ બનાવી. જોકે એ ફિલ્મનું નામ કે ઉચ્ચાર ઘણીવખત 'નરસિંહ મહેતા' તરીકે જ થતો જોવા મળે છે.

એ ફિલ્મ વિશે એક રસપ્રદ વાત કરવી છે.

આ કિસ્સો 'સ્ક્રીન' નામના ફિલ્મ મેગેઝિનના 1995ની સાલના વિશેષાંકમાં ખૂબ અભ્યાસુ ફિલ્મ પત્રકાર શ્રી.આર એમ કુમટાકરે લખેલો છે.

એકવાર મહાત્મા ગાંધીનો મુકામ થોડા દિવસ માટે વલસાડમાં હતો.

ફિલ્મ નિર્મતા- દિગ્દર્શક અને એમના ભાઈ શંકર ભટ્ટ બંનેને મહાત્મા ગાંધીને મળવાની બહુ ઇચ્છા હતી. મહાત્મા ગાંધીની દિનચર્યા તો ખૂબ વ્યસ્ત રહેતી. આટલી વ્યસ્ત દિનચર્યા હોવા છતાં મહાત્મા ગાંધી સવારે ચાલવા માટે અચૂક નીકળતા. વિજય ભટ્ટ અને શંકર ભટ્ટને એ સમય ફાળવવામાં આવ્યો. ગાંધીજી આ બંનેથી જરાય પરિચિત તો હતા જ નહીં અને ગાંધીજી પોતે ફિલ્મો વિરોધી પણ ખરા છતાં ખુલ્લા દિલનાય ખરા.

ગાંધીજી સવારે ચાલવા નીકળ્યા ત્યારે વિજય ભટ્ટ અને શંકર ભટ્ટ બંને ગાંધીજીને મળ્યા.

ગાંધીજીએ પૂછ્યું: 'શું કરો છો?'

'ફિલ્મ બનાવીએ છીએ' વિજય ભટ્ટે ગાંધીજી થોડા ફિલ્મવિરોધી તો ખરા, પરંતુ ફિલ્મનું માધ્યમ લોકમાનસ પર ખૂબ અસરકારક છે એ બાબત બરાબર જાણતા હતા, એટલે મહાત્મા ગાંધીએ વિજય ભટ્ટને તરત અને સહજતાથી કહ્યું: 'તો નરસિંહ મહેતા પર ફિલ્મ બનાવો ને!

કારણકે નરસિંહ મહેતાનું જીવન કર્મયુક્ત ભક્તિ સાથોસાથ અસ્પૃશ્યતા નિવારણનો સંદેશ પાઠવે છે.'

મહાત્મા ગાંધીએ કીધેલી વાત વિજય ભટ્ટને ખૂબ ગમી. એમણે નરસિંહ મહેતા પર હિન્દી ફિલ્મ બનાવવાની તૈયારીઓ શરૂ કરી દીધી.

આ ફિલ્મનું દિગ્દર્શન પણ વિજય ભટ્ટે જ કરેલું. 1940મા આ નરસિંહ મહેતાના પાત્ર માટે તો વિજય ભટ્ટને વિષ્ણુપંત પાગનીસ સિવાય કોઈ યોગ્ય લાગ્યું નહીં.

દુર્ગા ખોટેને નરસિંહ મહેતાનાં પત્નીના પાત્ર માટે કરારબદ્ધ કરવામાં આવ્યા અને બરોડા પાસેના સંખેડામાં જન્મેલા પ્રતિભાશાળી નાગર કલાકાર ઉમાકાંત દેસાઈએ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું કિરદાર તો ખુબ સરસ રીતે ભજવેલું.

આ 'નરસી ભગત' નામની હિન્દી ફિલ્મ હિટ પુરવાર થઈ.

આ ફિલ્મમાં પંદર જેટલાં ગીતો પણ હતાં છતાં ફિલ્મ હિન્દી હોવાને કારણે 'વૈષ્ણવજન તો....' આ ફિલ્મમાં નહોતું.

નિલેશ અંતાણી

ધર્મ અને વિજ્ઞાન: સંઘર્ષ નહીં, સમન્વય

આજના આધુનિક યુગમાં માનવજાતે વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં અદ્ભુત પ્રગતિ કરી છે. અંતરિક્ષ સુધી પહોંચવાથી લઈને કૃત્રિમ બુદ્ધિ સુધી વિજ્ઞાન માનવજીવનને સરળ અને સુવિધાસભર બનાવવામાં મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી રહ્યું છે. બીજી બાજુ, ધર્મ માનવના આંતરિક જીવનને શાંતિ, મૂલ્યો અને નૈતિકતા પ્રદાન કરે છે. છતાં ઘણીવાર લોકો ધર્મ અને વિજ્ઞાનને એકબીજાના વિરોધી તરીકે જોતા હોય છે. પરંતુ શું ખરેખર આ બંને વચ્ચે સંઘર્ષ છે? કે પછી તે એકબીજાને પૂરક છે? આ પ્રશ્નનું ચિંતન કરીએ તો સમજાય છે કે ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે સંઘર્ષ નહીં, પરંતુ સમન્વય છે.

વિજ્ઞાનનો આધાર તર્ક, પ્રયોગ અને પુરાવા પર છે. તે “કેવી રીતે?”નો જવાબ આપે છે.

ઉદાહરણ તરીકે, વરસાદ કેમ પડે છે, પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ કેમ ફરે છે, માનવ શરીર કેવી રીતે કાર્ય કરે છે? આ બધા પ્રશ્નોના જવાબ વિજ્ઞાન આપે છે. વિજ્ઞાન હંમેશા સત્યની શોધમાં આગળ વધે છે અને નવી શોધો દ્વારા જૂના મતોને સુધારે છે.

જ્યારે ધર્મ “શા માટે?”નો જવાબ આપે છે. જીવનનો હેતુ શું છે? માનવમાત્રએ સારા-ખરાબ વચ્ચેનો ભેદ કેવી રીતે સમજવો? જીવનમાં શાંતિ અને સંતુલન કેવી રીતે મેળવવું ? આ પ્રશ્નોના જવાબ ધર્મ આપે છે. ધર્મ માનવને નૈતિકતા, કરુણા, સત્ય અને અહિંસાની દિશામાં આગળ વધારવાનો પ્રયાસ કરે છે. જો આપણે આ બંનેનાં ક્ષેત્રોને સમજી લઈએ તો સ્પષ્ટ થાય છે કે બંનેના કાર્યક્ષેત્ર અલગ છે. વિજ્ઞાન બહારના વિશ્વને

સમજાવે છે જ્યારે ધર્મ અંદરના વિશ્વને સમજાવે છે. એક શરીરને સુખ આપે છે તો બીજું મન અને આત્માને શાંતિ આપે છે. આ રીતે બંને એકબીજાના વિરોધી નહીં પરંતુ પૂરક છે.

ઇતિહાસમાં કેટલીક ઘટનાઓ એવી બની છે જ્યાં ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે મતભેદ જણાયો છે, પરંતુ આ મતભેદોનું મુખ્ય કારણ અજ્ઞાનતા અને અંધશ્રદ્ધા છે, ધર્મ નહીં.

સાચો ધર્મ ક્યારેય જ્ઞાનનો વિરોધ કરતો નથી. તે તો સત્ય અને જ્ઞાનની શોધને પ્રોત્સાહન આપે છે. બીજી તરફ, વિજ્ઞાન પણ ધર્મનાં મૂળભૂત મૂલ્યોને નકારતું નથી. વિજ્ઞાન માનવને સુવિધા આપે છે પરંતુ તે નૈતિક દિશા આપતું નથી. આ કામ ધર્મ કરે છે.

આજના યુગમાં સૌથી મોટી

જરૂર છે સમન્વયની. જો વિજ્ઞાન પાસે શક્તિ છે, તો ધર્મ પાસે દિશા છે. શક્તિ અને દિશાનો સમન્વય જ માનવજાતના કલ્યાણ માટે જરૂરી છે. ઉદાહરણ તરીકે - પરમાણુ શક્તિનો ઉપયોગ વિજ્ઞાન દ્વારા શક્ય બન્યો, પરંતુ તેનો ઉપયોગ શાંતિ માટે કરવો કે વિનાશ માટે તેનો નિર્ણય નૈતિક મૂલ્યો પર આધારિત છે, જે ધર્મ શીખવે છે.

અત્યારના સમયમાં ઘણા વૈજ્ઞાનિકો પણ સ્વીકાર કરે છે કે બ્રહ્માંડમાં એક અદૃશ્ય વ્યવસ્થા અને સંતુલન છે. આ સમજ તેમને આધ્યાત્મિકતા તરફ દોરી જાય છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વિજ્ઞાન અને ધર્મ એકબીજાથી સંપૂર્ણપણે અલગ નથી પરંતુ

એક જ સત્યના બે પાસાં છે.

અંતમાં, એમ કહી શકાય કે ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચેનો સંઘર્ષ એક ભ્રમ છે. સાચી સમજણ એ છે કે બંનેનું સંયોજન જ માનવજીવનને પૂર્ણ બનાવે છે. વિજ્ઞાન વિના જીવન અધૂરું છે કારણ કે તે વિકાસ અટકાવે છે અને ધર્મ વિના જીવન દિશાવિહીન છે કારણ કે તે મૂલ્યો વિના ખાલી બને છે.

આથી, આપણું કર્તવ્ય છે કે આપણે ધર્મ અને વિજ્ઞાનને વિરોધી તરીકે નહીં, પરંતુ સહયાત્રી તરીકે જોવાં જોઈએ. બંનેનો સમન્વય જ એક સુખી, સમૃદ્ધ અને સંતુલિત સમાજની રચના કરી શકે છે.

બદલાતા યુગનો

પ્રાણપ્રશ્ન

નિશા શુક્લ

નથી સલાહ કે નથી ઉપદેશ,
માનો તો છે આ જીવન સંદેશ!

ક્યારેક નવરા બેઠા હોઈએ ને આજની પેઢીની વિચારસરણી યોગ્ય છે કે અયોગ્ય એનો વિચાર આવે ત્યારે એમ તો થાય જ કે એક જમાનો હતો.

ઘરમાં ઓછામાં ઓછાં ત્રણ ને વધુમાં વધુ દસ, બાર બાળકોની કાલીઘેલી બોલી ને બાળસહજ ચેષ્ટા ને ચિચિયારીથી ઘર ગુંજી ઊઠતું. અલબત્ત ત્યારે પુત્રનું હોવું ખૂબ જ મહત્ત્વનું હતું એટલે એની આશામાં બાળકો વધુ થતાં જ્યારે અત્યારના યુગમાં? “ક્યા સે ક્યા હો ગયા” એવો વિચાર આવે. અત્યારે તો નોકરી કરતી સ્ત્રીને બાળકની જવાબદારી લેવી નથી ગમતી હોતી ને એવો પ્રવાહ વહેતો થયો છે “ડબલ ઈનકમ, નો કિડઝ”

જેને રૂપાળું નામ આપ્યું છે ડિંક.

એક ઘડી માની લ્યો કે, બદલાતા સમયની સાથે ઘણાં યુગલો બાળકને જન્મ ન આપવો પણ દત્તક લેવું એ દિશામાં વિચારી રહ્યાં છે. પતિ-પત્ની બંને સક્ષમ ને સ્વસ્થ હોય છતાં દત્તક લેવાનો વિચાર તેજીથી ફેલાઈ રહ્યો છે. અલબત્ત વિચાર સારો છે કોઈ અનાથ બાળકનો ઉદ્ધાર થતો હોય તો, પણ સાથે એ વિચારવું જોઈએ કે તમારામાં પોષણ ને ઉછેરવાની શક્તિ છે તો એકાદ બાળક પોતાનું ને પછી બીજું દત્તક લઈ શકાય. બાકી દત્તક લ્યો તો પણ જવાબદારી તો નોકરીની સાથે હોવાની, પણ આજની સ્ત્રીઓ દેખાદેખીથી શારીરિક સૌંદર્ય

નષ્ટ ન થાય ને શરીરનું સૌષ્ઠ્ય ન બગડે એટલે જ આવો વિચાર કરતી હોય છે, પરંતુ લોકો માને છે કે કરોડોની વસ્તીમાં એક માનવ જીવને જન્મ આપવો એના કરતા જે જીવે અવતાર લઈ લીધો છે ને માબાપનો પ્રેમ તેમ જ સારું જીવન નથી મળ્યું એવા કોઈ સંતાનને છોકરો હોય કે છોકરી દત્તક લઈ સારું જીવન, શિક્ષણ આપી શકાય ને માતાપિતા બની શકાય. તો એ પણ સમજવાની જરૂર છે કે, બાળકને દત્તક લેવાથી જ કામ. પૂરું નથી થતું, પણ શરૂ થાય છે. એક પરિવાર માટે બાળક જેટલું અગત્યનું છે તેમ બાળક માટે પરિવાર પણ એટલો જ અગત્યનો છે. મોટી વયનાં બાળકો જલદી સ્વીકારી શકતાં નથી એટલે જ નાની વયનાં અણસમજુ બાળક દત્તક લેવાતાં હોય છે જે યોગ્ય છે. બાળકને દત્તક લેવાનો વિચાર જેટલો સંવેદનશીલ છે એટલો જ વિચાર માગી લે એવો પણ છે. કેમ કે એક જિંદગી બીજી જિંદગી સાથે જોડાય છે. જે તદ્દન અજાણી છે. એટલે સમસ્યાઓ સર્જાય કદાચ એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તરછોડાયેલા નિરાધાર બાળકને સારું જીવન, શિક્ષણ, પ્રેમ આપવો એ પણ મહત્ત્વનું છે.

ટૂંકમાં કરોડોની વસ્તીમાંથી એકાદ બાળકને દત્તક લઈ સારું જીવન આપવું એ માત્ર બાળક માટે જ નહિ પણ રાષ્ટ્ર માટે, સમાજ માટે પ્રશંસનીય ને વંદનીય કાર્ય કહી શકાય. એટલે જ આ કાર્ય દેશ, સમાજ ને રાષ્ટ્ર માટે કશુંક પ્રદાન કર્યાનો સંતોષ જરૂર આપે છે.

પ્રદીપ જોષીપુરા

ગરીબાઈ હોવા છતાં વજીના અવાજમાં ખુમારી હતી

“...આજે કેમ સાવ ઢીલી ઢીલી લાગે છે? તબિયત તો સારી છે ને?” કામવાળી બેન વજીને તરલાએ પૂછ્યું.

“...ગરીબની કિસ્મત ગરીબ જ હોય ને, માસી! ઈનામી ડ્રોમાં પાંચસો રૂપિયાની ટિકિટ લીધી’તી. ટીવી, ફ્રીઝ, વોશિંગ મશીન જેવાં ઈનામો હતાં! આજે પરિણામ હતું તે ડ્રો વાળાની ઓફિસે ગઈ’તી ..એકેય ન લાગ્યું! મારા તો રૂપિયા પડી ગયા!” - ઉદાસ અવાજે વજી બોલી..

“પણ, કંઈક તો વિચારવું જોઈએ ને? આપણા તો મહેનત-મજૂરીના રૂપિયા હોય.... અને આ ડ્રોવાળાઓ એ પણ કંઈક સમજવું જોઈએ.. તને એકાદી નાની વસ્તુ તો આપવી જોઈએ ને? એલી, તું પણ કંઈ ન બોલી?” - તરલાએ વાતને આગળ લંબાવી!

“માસી.. એ લોકો તો અમારી સ્થિતિ જાણે છે તે નાનું ટિકિટ બોક્સ આપતા હતા.. પણ મેં ના પાડી! કિસ્મતનું, હક્કનું અને મહેનતનું જે મળતું હોય ઈ જ લેવાનું.. દયા-ધરમનું આજ સુધી તો ક્યારેય નથી લીધું!....

ગરીબાઈ હોવા છતાં વજીના અવાજમાં ખુમારી હતી!....

“આ તો અમે એકસાથે રૂપિયા આપીને ટીવી, ફ્રીઝ લઈ ન શકીએ અને આવી મોંઘવારીમાં ઘર માંડમાંડ હાલતું હોય ન્યા લોનના હપ્તા ભરવા તો ક્યાંથી પોષાય? તે વળી એમ થયું કે લાવને

કિસ્મત અજમાવી જોઈએ!” - વજી બોલી..

...સાંજે ઓફિસેથી ઘેર આવીને ચા પીતા વિનયને તરલાએ વજીની વાત કરી.. અને એકાએક ઉત્સાહથી બોલી.. “એય! લ્યો.. આ તો તમને વાર્તા લખવાનો એક વિષય મળ્યો! - વિચારમાં ડૂબેલા વિનયને ઉદ્દેશીને તરલાએ કહ્યું!

“ના..ના.. આ વખતે કંઈ લખવું નથી.” - વિનયએ માથું હલાવતા કહ્યું અને તરલાને પૂછ્યું... “વજીને આપણે કેટલો પગાર આપીએ છીએ?”

“મહિને એક હજાર રૂપિયા!”

“કેટલા સમયથી?”

“ત્રણેક વરસ થયાં હશે!.. પણ.. કેમ?” - તરલાએ અચરજ પામતા પૂછ્યું.

“એક કામ કરજે..આ મહિનેથી વજીને પગારમાં બસ્સો રૂપિયા વધારી દેજે...”

“પણ એમ સામે ચાલીને પગાર થોડો વધારી દેવાય? ઈ કહેશે ત્યારે વધારી દેશું! - તરલાને ગમ્યું ના હોય એવું લાગ્યું!

“અમારે પણ મોંઘવારી ભથ્થામાં વધારો થતો હોય છે.. એના માટે ઓફિસમાં અમે સામે ચાલીને નથી કહેતા! મોંઘવારી સૌને નડતી હોય ! આપણે પણ ક્યારેક સમજવું જોઈએ!”...

...અને ચાનો કપ ટીપોઈ ઉપર રાખતા વિનયએ ધીમા અવાજે ઉમેર્યું “...હું પણ કેવો છું? આવા જરૂરિયાતમંદ માણસોનો મેં આજ સુધી મારી કેટલીક વાર્તાઓનાં પાત્રો તરીકે જ ઉપયોગ કર્યો?!”

આનંદની અમૂલ્ય ક્ષણો

પ્રશામિ ભૂય-દેસાઈ

આનંદ, મોજ, મજા, મસ્તી... શબ્દો અનેક.. અનુભૂતિ એક.. જીવનમાં રહેલી ઘણી નાની-નાની ક્ષણોમાં આ દિવ્ય અનુભૂતિ છુપાયેલી છે.

ઘણી વખત આપણે સપનાં, આકાંક્ષાઓ કે કોઈ મોટું સુખ મેળવવાની યાહમાં એ નાની-નાની મોજમજા કે આનંદ ગુમાવી દઈએ છીએ જે સામાન્ય વસ્તુઓમાંથી પણ મળી શકે છે. કોઈ એક દિવસ અચાનક જ કોઈ બહુ મોટો આનંદ કે સુખ આપણને મળી જશે, એ માન્યતા ભૂલભરતી છે. જીવનમાં આવતી નાની નાની સુખદ ક્ષણોનો

સરવાળો એટલે જ આનંદ. એ આનંદની અનુભૂતિ ભલે ક્ષણિક હોય, પણ તેની હકારાત્મક અસર લાંબા સમય સુધી મન પર છવાયેલી રહે છે. ઘણી વાર તો ખરાબ સમયમાં પણ આનંદની એ અમૂલ્ય ક્ષણો રણમાં મીઠી વીરડી જેવું કામ કરે છે. આવનારા સમયની આનંદદાયી ક્ષણોના વિચારમાત્રથી પણ ઘણી વાર વિપરીત પરિસ્થિતિઓ સામે લડવાનું નવું જોમ મળતું રહે છે.

કેટલાક આનંદ તો સાવ નિઃશુલ્ક હોય છે. વહેલી સવારમાં પવનની ઠંડી લહેરખી, અચાનક જ વાતાવરણમાં પ્રસતી જતી માટીની ભીની ભીની ખુશબો, દરિયાનાં મોજામાં પગ બોળવાની મોજ અને આવું ઘણુંબધું જે મનને પ્રસન્ન કરી દે છે. આ બધી જ ક્ષણો આનંદદાયી છે. આ ક્ષણોમાં રહેલા આનંદને લૂંટવા માટે આપણે “આનંદ” શબ્દને ફરીથી વ્યાખ્યાયિત કરવાની જરૂર છે.

મનગમતી વાનગી કે મનગમતો સ્વાદ યાખ્યાય પછી મનમાં જે અનુભૂતિ થાય છે તેને શું કહીશું? “મજા આવી ગઈ...” બસ, આ જ આનંદ છે અને એ ક્ષણ અમૂલ્ય છે. વ્યક્તિએ વ્યક્તિએ આનંદનો અર્થ ફરતો રહે છે. સમય અને પરિસ્થિતિ પ્રમાણે દરેકના આનંદ જુદા હોય છે. કોઈને છપ્પન ભોગ પણ ખુશ નથી કરી શકતા તો કોઈને માટે તો બે ટંક ભરપેટ ભોજન મળે તે જ આનંદ છે. આનંદની વ્યાખ્યા દરેક માટે જુદી. આનંદને હકીકતે મન સાથે નિસબત છે. પરિસ્થિતિ અનુકૂળ ન હોય તો પણ મન આનંદિત હોઈ શકે છે. મોજમજાની નાની નાની ક્ષણોમાં છુપાયેલો આનંદ મનમાં નવી ઊર્જાનો સંચાર કરતો રહે છે.

સાવ સામાન્ય લાગતી બાબતોમાં પણ આનંદની ઉજવણી થઈ શકે છે. મિત્રો સાથે મન ખોલીને થતી વાતો, કુદરતના સાંનિધ્યમાં વિતાવેલી

સાંજ, મનગમતું સંગીત, કોઈ રચનાત્મક કાર્ય, પહેલા વરસાદની મોજ, ભાવતું ભોજન, તહેવારોની ઉજવણી વગેરે વગેરે આનંદ લૂંટવા જેવા છે. જે કોઈ વસ્તુ કે કાર્ય જે મનને આનંદ આપે છે, તે બધી જ ક્ષણો અમૂલ્ય છે, આનંદમાં વીતેલી ક્ષણોની છાપ અમીટ હોય છે.

આનંદ તો વહેંચવાથી બમણો થાય છે. બીજાને મોજ કરાવવી એ પણ એક પ્રકારનો આનંદ છે, આપણી આસપાસના લોકો આનંદમાં હોય તો એ પ્રસન્નતા આપણા મન સુધી બહુ જલદી પહોંચે છે. કોઈને કરેલી નાની મદદથી પણ મનમાં જે આત્મસંતોષનો ભાવ પ્રસરે છે, તે પણ આનંદની ક્ષણ છે. બાળકને મનગમતી વસ્તુ મળી જાય તો તેમના ચહેરા પર જે આનંદનો ભાવ જોવા મળે છે તેના જેવો શુદ્ધ આનંદ બીજો ભાગ્યે જ હોય. આપણા મનની અંદર પણ એક બાળકને જીવંત રાખશું તો નાની નાની આનંદની અમૂલ્ય ક્ષણો માણતાં રહીશું.

સુખનું કોઈ પાકું સરનામું હોતું નથી. એ શોધવાથી પણ નથી મળતું. બસ આમ જ નાની વસ્તુઓમાંથી મળતા આનંદમાં છુપાઈને બેઠું હોય છે. આધુનિક સમયમાં તણાવગ્રસ્ત વાતાવરણમાં આવી સુખદ ક્ષણોમાં મનને રીચાર્જ કરવાનું કામ કરે છે. એકધારી ચાલતી જિંદગીની ગાડીમાં વચ્ચે નાનાં નાનં સ્ટેશન પણ જરૂરી છે, મોજ - મજા - મસ્તી અને આનંદના સ્ટેશન. નાની નાની વસ્તુઓમાંથી આનંદ કેમ લેવો તે આપણે ફરીથી શીખવાની જરૂર છે. છોટી છોટી ખુશીઓની અમૂલ્ય ક્ષણોથી જિંદગીને શણગારતાં રહીશું તો જીવનમાં ક્યારેય આનંદની ખોટ નહીં વર્તાય. દરેક વ્યક્તિ પોતાની આનંદની ક્ષણોને ઓળખી શકે અને માણી શકે તેવી ઈશ્વરે આનંદમય પ્રાર્થના...

પ્રણતી આચાર્ય

પ્રતિકૂળતા : સફળતાનું પ્રેરક તત્ત્વ

વિષય: જ્યારે બધા જ સંજોગો તમને પ્રતિકૂળ જણાતા હોય ત્યારે એ યાદ રાખો કે એક વિમાન જ્યારે ઉડાન ભરે છે, ત્યારે પવન તેની વિરુદ્ધ દિશામાં જ હોય છે, તેની સાથે નહીં. - હેનરી ફોર્ડ

અત્રે રજૂ કરેલ વિષયને ઊંડાણપૂર્વક સમજતાં એવું જણાય છે કે અહીં વિમાન જ્યારે પહેલી વખત ભૂમિ છોડી ગગન તરફ પ્રયાણ કરે ત્યારે તેને અનુભવાતી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓને આપણા જીવનમાં આવતાં ઉતાર-ચડાવ સાથે સરખાવવામાં આવ્યા છે. વિમાન જ્યારે ઉડાન ભરે તે પરિસ્થિતિના ભાવાર્થ તરફ પ્રકાશ પાંડેએ તો વિમાનના ઉડાનની ઘટના એ વિવિધ પરિબલો પર આધારિત હોય છે. આમ જોવા જઈએ તો આ દૃશ્ય આંખને જોવામાં કેવું અનોખું લાગે, પરંતુ એનો અર્થ એ થતો નથી કે આ સુંદર દૃશ્ય પાછળ કોઈ પણ પ્રકારની અડચણો કે વિઘ્નો નથી હોતાં. વિમાનને હવા સાથે સંતુલન મેળવવાનું હોય છે, આ સિવાય વિમાને પોતાનું વજન સંતુલિત રાખવાનું હોય છે. આ તમામ સંજોગોમાં વિમાન પણ કંઈ કેટલીય મુસીબતોને પાર કરી ઉડાન ભરવાની શરૂઆત કરે છે.

આ ઘટનાને બારિકાઈથી સમજવા જઈએ તો ઘણાખરા અંશે આપણા જીવનની કોઈ નવી શરૂઆત કે તબક્કા પર પણ લાગુ પાડી શકાય છે. આજના સમયમાં આપણામાં ધીરજનો ખૂબ અભાવ જણાય છે. જેના પરિણામે જે કંઈ કાર્ય કરતાં હોઈએ

અથવા નવું કાર્ય પ્રારંભ કરતા હોઈએ તે સફળતા તરફ પહોંચે ત્યાં સુધીમાં તો આપણે અકળાઈને તેને અટકાવી દઈએ છીએ. કારણ માત્ર એટલું જ કે બે-ત્રણ વખત અડચણો આવે કે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ સર્જાયા પછી આપણે એકાદ વખત પ્રયત્ન કરીએ તેમાં નિષ્ફળતા મળે એટલે કંટાળીને કાર્ય કરવાનું છોડી દઈએ છીએ.

ધીરજના અભાવની સાથોસાથ આત્મવિશ્વાસની ઊણપ પણ મહત્ત્વનો ભાગ ભજવી જાય છે. હવે જ્યારે વિમાનને પાઈલટ ચલાવતો હોય તેને પોતાને આત્મવિશ્વાસ ના હોય કે તે વ્યવસ્થિત ચલાવી શકશે કે નહીં? તો શું વિમાન ઊડી શકવાનું છે? પાઈલટ હરહંમેશ તૈયાર જ હોય કે જો અર્ધયાત્રામાં એમને પડકારો અથવા મુશ્કેલીઓ આવે તો તે શું શું કરી શકે તેવી જ રીતે આપણે પણ સમગ્ર પૂર્વતૈયારી સાથે કોઈ કાર્ય હાથ ધરવું જોઈએ અને ધીરજ તથા આત્મવિશ્વાસ અને આવડત ના સમન્વયથી તે પડકારો પાર કરવા જોઈએ.

ઉપરોક્ત આપેલ વિષય જેમાં હેનરી ફોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલા સુંદર આલોખન જે અહીં ફરી અંકિત કરીશ..

“બધા જ પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં યાદ રાખો વિમાન જ્યારે ઉડાન ભરે ત્યારે હવા તેની વિરુદ્ધ દિશામાં હોય છે.” આપણી સામાન્ય રીતે માનસિકતા એવી હોય છે, જ્યારે બીજા કોઈને સફળતા પ્રાપ્ત થાય

અને આપણને ના મળે ત્યારે એવું વિચારતાં હોઈએ છીએ કે એમને તો સરળ રીતે કાર્ય પતી ગયું આપણે જ અડચણોના અવરોધ આવે છે. આવી તમામ સરખામણીઓ અને નકારાત્મક વિચારોથી બને એટલું દૂર રહેવું આપણા સ્વવિકાસ માટે હિતાવહ છે. આપણા સિવાય કોઈને સફળતા મળે છે તો તેની પાછળ તેમણે કેટલી મહેનત કરી છે, તેમને પણ વિધ્નો અને અડચણો તો આવ્યાં જ હશે, પણ એમણે કઈ રીતે તે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિને પાર કરવા પ્રયાસો કર્યા હશે તે શીખવું જોઈએ.

વિમાનને ઊડવા માટે રન-વેની જરૂર પડતી હોય છે. જેટલો રન-વે લાંબો તેટલું તે સરળતાથી ટેકઓફ કરી શકે છે. તેવી જ રીતે કોઈ પણ કાર્યના પ્રારંભ પહેલાં લાંબા ગાળાની પરિસ્થિતિઓનો વિચાર કરીને શરૂઆત કરવી જોઈએ. ક્યારેય ટૂંકા રસ્તાઓ અપનાવી જલદી સફળતા પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના ન રાખવી જોઈએ. હંમેશાં લાંબા સમયની અસરનો વિચાર કરી આગળ વધવું જોઈએ. આમ છતાં પણ ઘણી વખત આ બધા પ્રયાસો, મહેનત બાદ પણ કદાચ સફળતાના સરનામેં પહોંચી શકાતું નથી. તેવા સમયે ક્યારેય હાર માની લેવી નહીં. વિમાનનો પાછલટ પણ એકસાથે ઘણાં પરિબળોને સંતુલિત કરી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિને કાબૂમાં કરવાનો પ્રયાસ કરતો હોય છે છતાં ક્યારેક વિમાન કેશ થવાના બનાવો બનતા હોય છે, છતાં તેઓ આ પરિસ્થિતિથી હાર માની લેતા નથી. તેમના અથાક પ્રયાસો અવિરત ચાલુ રાખે છે. તેવી જ રીતે મારા મતે મુશ્કેલીઓ અથવા પડકારોને પારકાને બદલે પોતીકા માનવા જોઈએ તો જ આપણે તેમાંથી ઝડપથી પાર ઊતરી શકીશું. અડચણો કે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓ તે પણ આપણા જીવનનો એક ભાગ છે. મુશ્કેલીઓ આવ્યા વગર જો બધું જ સરળતાથી થઈ જતું હશે તો આપણને તે કાર્યનું મહત્ત્વ ક્યારેય નહીં સમજાય. જે કાર્યમાં આપણે અથાક

પ્રયત્નો કરી પડકારોના પર્વતો પાર કરી સફળતાનાં શિખરો સર કરીશું ત્યારે તેનો આનંદ અમૂલ્ય અને અલગ જ હોય છે. આવી જ રીતે આપણા જીવનમાં સફળતા-નિષ્ફળતાનું ચક્ર ચાલ્યા જ કરતું હોય છે. આ અંતર્ગત એક સુંદર વિચાર-વિસ્તાર નીચે મુજબ પ્રસ્તુત કરું છું.

“ઊંચી નીચી ફર્યા કરે જીવનની ઘટમાળ,
ભરતી પછી ઓટ છે ઓટ પછી જુવાળ.”

“એવા તો ઊછળે આ જિંદગીના મોજાં,
એક દિન ઈંદ તો એક દિન રોઝા.”

તમામ પૂર્વતૈયારી, ધીરજ તથા આત્મવિશ્વાસ બાદ જ્યારે તમને ગગનચુંબી સફળતા મળે જેમ વિમાન છે, તેવી રીતે જેમ વિમાન જ્યારે ધરતી છોડી સફળતાપૂર્વક આભમાં વિલીન થઈ જાય ત્યારે હંમેશાં તમારા ભૂતકાળને સાથે રાખી ચાલવું જોઈએ. હા, વર્તમાન પરિસ્થિતિની સફળતાને અનહદ માણો, પણ અભિમાન ક્યારેય ન કરવું જોઈએ કે હવે મારે ક્યારેય મુશ્કેલી આવશે જ નહીં. ભલે આપણે મહેનત અને પ્રયાસો સફળતા તરફ જ હોવા જોઈએ છતાં તેમાં જો એકાદ અંશ આવે તોપણ તે અપયશ તરફ દોરી જતો હોય છે. વિમાનના ઉડાનનું પ્રયાણ પણ ધરતીથી થાય છે, અને ઉડાનનો અંત પણ ધરતી પર જ થાય છે. હંમેશાં જ્યાંથી તમે તે સફળતાની ટોચ પર પહોંચ્યા છો તેની તળેટીને સાથે લઈને આગળ વધશો તો નિષ્ફળતા ક્યારેય પાછું વળીને તમારી તરફ જોશે નહીં. આમ અહીં કહી શકાય કે પ્રતિકૂળતા વૃદ્ધિ અને સિદ્ધિ માટે એક શક્તિશાળી ઉત્પ્રેરક બની શકે છે.

“સફળતા જિંદગીની હસ્તરેખામાં નથી હોતી,
જેમ ચણાયેલી ઇમારત તેના નકશામાં નથી હોતી.”

એક કવયિત્રી

પ્રતીક્ષા મહેતા

એક કવયિત્રી મનમાં વિચારે ને લખે કવિતા
કોરા કાગળમાં આલેખે શબ્દભંડોળની ભવ્યતા
એક કવયિત્રી.....

લખે એવું જે મનમાં અંકાય
શબ્દોના ભાવને આકાર અપાય
વિચારોના ગગનમાં ઊંચે ઊડાય
કવિસંમેલનમાં લખેલ એ કાવ્ય વંચાય
એક કવયિત્રી.....

ભાવથી ગોઠવાયેલ અનોખી એક રચના
કલમ ને લયછંદની છણાવટથી થાય એની ગણના
હૃદયના દરિયામાં રોજ ઊઠે નવી ખેવના
કે જીવન સાફલ્ય પામું એ જ મારી પ્રાર્થના
એક કવયિત્રી.....

તનમનની તાજગીથી આભા પાથરી
પરોઢે સપ્તરંગી કિરણોને માણી
સૃષ્ટિનાં કણકણમાં ચેતના જગાવી
કલ્પનાની સુંદરતા કાગળ પર ઉતારી

એક કવયિત્રી મનમાં વિચારે ને લખે કવિતા
કોરા કાગળમાં આલેખે શબ્દ ભવ્યતા
એક કવયિત્રી.....

આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ (AI) અને આપણે: સુવિધા કે સંસ્કૃતિ માટે પડકાર?

રાઘવ ભટ્ટ

આજે આપણે જે યુગમાં જીવી રહ્યા છીએ, તેને જો 'માહિતીનો યુગ' કહેવાને બદલે 'બુદ્ધિશાળી મશીનોનો યુગ' કહીએ તો અતિશયોક્તિ નહીં હોય. વિજ્ઞાન જ્યારે કલ્પનાની સરહદો વટાવે ત્યારે તે 'આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ' (AI) બને છે. આપણા ટેબલ પર પડેલા સ્માર્ટ ફોનથી લઈને અંતરિક્ષનાં સંશોધનો સુધી, AI આજે સર્વવ્યાપી છે. નાગર જ્ઞાતિ હંમેશાં જ્ઞાન અને વિદ્યાની ઉપાસક રહી છે, ત્યારે આ નવી ટેકનોલોજી આપણી જીવનશૈલી અને પરંપરાઓને કેવી રીતે સ્પર્શે છે તે સમજવું અનિવાર્ય છે.

થોડાં વર્ષો પહેલાં જે વાતો માત્ર વિજ્ઞાનકથાઓમાં સાંભળવા કે ફિલ્મોમાં જોવા મળતી હતી, તે આજે આપણા રોજિંદા જીવનનો હિસ્સો બની ગઈ છે. આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ એટલે કે 'કૃત્રિમ

બુદ્ધિમત્તા' હવે આપણા સ્માર્ટફોન દ્વારા આપણાં ઘરોમાં પ્રવેશી ચૂકી છે. ત્યારે એક સ્વાભાવિક પ્રશ્ન થાય કે, આ નવી ટેકનોલોજી આપણી જીવનશૈલીને કેટલી હદે બદલી રહી છે? શું AI આપણા સંસ્કારોને અસર કરે છે? આપણે સમજવું પડશે કે AI પાસે 'માહિતી' છે, પણ 'જ્ઞાન' અને 'સંવેદના' નથી.

એક AI પ્રોગ્રામ ખૂબ જ સુંદર પ્રાર્થના કે હાલરડું લખી શકે છે, પણ તે ગાયા પછી માતાના હૃદયમાં જે ઉષ્મા હોય તે મશીનમાં ક્યારેય નહીં આવે. મશીન તમને નામ-જપ કરવાની પદ્ધતિ જણાવી શકે, પરંતુ પલાંઠી વાળીને, ટકાર બેસીને શ્રદ્ધાપૂર્વક જ્યારે આપણે પ્રભુના નામમાં ખોવાઈ જઈએ છીએ, ત્યારે જે આંતરિક શાંતિ મળે છે તે કોઈ સોફ્ટવેર પેદા કરી શકતું નથી. આપણા સંસ્કારો આપણને 'માણસ' બનાવે છે,

જ્યારે AI આપણને માત્ર 'કાર્યક્ષમ' બનાવે છે.

Aના કારણે આપણી જીવનશૈલી ચોક્કસપણે વધુ સરળ અને આરામદાયક બની છે. માહિતી મેળવવી, ભાષાનો અનુવાદ કરવો કે કોઈ જટિલ ગણતરી કરવી હવે સેકન્ડોનું કામ છે. સૌથી મોટો બદલાવ આપણી સર્જનાત્મકતામાં આવ્યો છે. ઉદાહરણ તરીકે, આજે Aની મદદથી આપણે કોઈ તહેવાર (જેમ કે ઉત્તરાયણ) નિમિત્તે બાળકોના સુંદર થીમ આધારિત ડિજિટલ ફોટોગ્રાફ્સ જાતે જ તૈયાર કરી શકીએ છીએ, અથવા વર્ષો જૂના બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટ ફોટાઓમાં નવો રંગ અને સ્પષ્ટતા ઉમેરી શકીએ છીએ. આ રીતે જોઈએ તો, Aએ આપણી કલ્પનાઓને વાસ્તવિક રૂપ આપવાનું એક સશક્ત માધ્યમ પૂરું પાડ્યું છે.

જ્યારે પણ કોઈ નવી ટેકનોલોજી આવે છે, ત્યારે સમાજમાં એક ભય ઊભો થાય છે. ઘણા લોકોને લાગે

છે કે સ્ક્રીન પાછળ વધુ સમય વિતાવવાથી આપણા સામાજિક સંબંધો અને પારિવારિક મૂલ્યો નબળાં પડી રહ્યાં છે, પરંતુ વાસ્તવિકતા એ છે કે ટેકનોલોજી એક સાધન છે, સાધ્ય નહીં. જો તેનો વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ કરવામાં આવે, તો તે આપણી પરંપરાઓને નુકસાન પહોંચાડવાને બદલે તેનું સંવર્ધન કરી શકે છે. આજે ડિજિટલ માધ્યમો થકી જ આપણે આપણાં સમાજનાં સાહિત્ય, મંત્રો અને ભજનોને નવી પેઢી સુધી ખૂબ જ સરળતાથી પહોંચાડી શકીએ છીએ. “નાગર મંજૂષા” જેવાં સામયિકો પણ ટેકનોલોજીના માધ્યમથી દેશ-વિદેશમાં વસતા જ્ઞાતિજનોને એક તાંતણે બાંધી રાખે છે.

જેમ સિક્કાની બે બાજુ હોય છે, તેમ Aનાં પણ જોખમો છે. ‘ડીપ-ફેક’ (Deepfake) જેવી ટેકનોલોજી દ્વારા કોઈનો અવાજ કે ચહેરો બદલીને ખોટી માહિતી ફેલાવવી હવે સરળ બની છે. ખાસ કરીને વડીલો અને બાળકોએ ડિજિટલ જગતમાં સાવધ રહેવું જરૂરી છે. કોઈ પણ અજાણી લિંક કે માહિતી પર વિશ્વાસ કરતાં પહેલાં તેની સત્યતા ચકાસવી એ આજના યુગનો નવો ‘ધર્મ’ છે.

A એ એક એવો અરીસો છે જેમાં આપણે આપણું ભવિષ્ય જોઈ રહ્યા છીએ. એક ઇજનેર તરીકે હું માનું છું કે ટેકનોલોજીને ધિક્કારવાને બદલે તેને સ્વીકારવી જોઈએ, પણ એ શરતે કે તે આપણા જીવન પર હાવી ન થઈ જાય. જો A આપણું ૮ કલાકનું કામ ૫ કલાકમાં કરી આપતું હોય, તો બાકીના ૩ કલાક આપણે સ્ક્રીન સામે નહીં, પણ આપણા પરિવાર સાથે, વડીલોના અનુભવો સાંભળવામાં અને આત્મ-ચિંતનમાં વિતાવવા જોઈએ.

ચાલો, આપણે આધુનિક ટેકનોલોજી અને નાગર સંસ્કૃતિના સંસ્કારોનો એવો સમન્વય સાધીએ કે જેથી નવી પેઢી ટેકનોલોજીમાં ‘સ્માર્ટ’ બનવાની સાથે સાથે સંસ્કારોમાં ‘સમૃદ્ધ’ પણ બને. ✍

બગીચાનું પગથિયું

બગીચાનું આ પહેલું પગથિયું,
સૌને વહાલું લાગે,
બાળકો અહીં ફૂદકા મારે,
ખરી સાંજ ત્યારે જાગે!

છોકરાઓ આવે દોડતા,
ખુશીઓ અને ઉમંગ લઈને મનમાં,
જાણે ઊડતાં પંખીઓ,
પહોંચી જાય ઉપવનમાં.

ઘણા હીંચકે ઝૂલવા આવે,
દિવસની દોડમાં શાંતિ શોધવા કાજે,
હસી છલકાય અને ઉમંગ છવાય,
પગથિયું એવી પ્રેમાળ મિત્રતા જોઈને મલકાય.

મીઠી મીઠી યાદો બધી,
પથ્થર પર એવી લખાઈ.
ખુશીઓ અને હસતી પળો,
અહીં જ તો છુપાઈ.

રીત્વી બુચ

બ્લુ અને લીલું ટી-શર્ટ

રૂપલ વસાવડા

મને થોડા વખતથી બાળકોને લગતી કોઈ સામાજિક પ્રવૃત્તિમાં જોડાવવા મન હતું. બાળકોના શિક્ષણ માટે કાર્યરત એક NGOનો મેં સંપર્ક કર્યા પછી, મને પાર્લે વેસ્ટની એક જાણીતી સ્કૂલમાં સ્લમનાં બાળકોને ભણાવતા ફાઉન્ડેશનની મુલાકાત લેવાનું આમંત્રણ મળ્યું. જે સ્લની વાત થઈ રહી છે તેની બહારનો વિસ્તાર હંમેશાં ગંદકી, દુર્ગંધ અને ભીડથી ભરેલો રહે છે. તેની અંદરની વસાહતના જીવનનો અંદાજ મેળવવો પણ મુશ્કેલ છે!

હું જ્યારે પહોંચી ત્યારે બાળકોનો યોગ માટેનો વર્ગ ચાલતો હતો. દરેક બાળકે ફાઉન્ડેશન દ્વારા અપાયેલું બ્લુ ટી-શર્ટ પહેરેલું હતું. આ બાળકો પછાત વિસ્તારમાંથી આવતા હોય તેવું જરાય લાગતું નહોતું; તેઓ સુઘડ અને વ્યવસ્થિત હતાં. ક્લાસ પછી રમાયેલી એક રમતમાં હું એક અજાણી 'દીદી' તરીકે છોકરીઓના ગ્રુપમાં જોડાઈ. તેમની આંખોમાં જે આવકાર અને ભરોસો હતો, તે દાયકાઓ પછી અનુભવવા મળ્યો હોય તેમ લાગ્યું હતું.

થોડી વાર પછી જ્યારે વાલીઓ બાળકોને લેવા આવ્યા, ત્યારે હું બહાર નીકળી. બહારનું દૃશ્ય એકદમ અલગ

હતું. ત્યાં આધુનિક અને ભણેલી માતાઓ ઉપસ્થિત હતી. એકાદ-બે મોંઘી કાર અને સ્કૂટર પર બાળકોની રાહ જોવાઈ રહી હતી. થોડી જ વારમાં લીલાં ટી-શર્ટ પહેરેલાં બાળકોનો સમૂહ બહાર આવ્યો, જેઓ અસ્ખલિત અંગ્રેજી બોલતાં હતાં અને ધીરે ધીરે તેઓ પોતાની માતા કે પિતા સાથે એક પછી એક વિદાય થવા લાગ્યાં હતાં.

ત્યાં ઉભેલી ત્રણ અન્ય મહિલાઓ મને કુતૂહલવશ જોઈ રહી હતી. દેખીતું હતું કે તે બ્લુ-વર્ગની માતાઓ હતી. તેમને કદાચ એમ લાગ્યું કે હું આ લીલાં ટી-શર્ટ વાળા (સુખી પરિવારના) ગ્રુપની સભ્ય છું. આ દૃશ્ય જોઈને મને મારી દીકરી અનેરી અને તેની સાથેનો મારો સમય યાદ આવી ગયો.

મારી પુત્રી અનેરી, અઠાર વર્ષની ઉંમરે કેન્સરને કારણે ભૌતિક દુનિયા છોડી ગઈ છે. તેણીએ તેની કેન્સરની સારવાર દરમિયાન મને ખૂબ જ ધીરજ અને હિંમત આપી હતી. તે કહેતી, “મમ્મી, આપણે શહેરની શ્રેષ્ઠ હોસ્પિટલમાં છીએ, આપણી પાસે સારા ડૉક્ટર્સ છે, પપ્પા પાસે ઇન્શ્યોરન્સ છે અને આખું કુટુંબ મદદ કરવા તૈયાર છે. આટલાં બધાં

સકારાત્મક પાસાઓ છે, તો બીજું શું જોઈએ?”

તેની સમજણ તેની ઉંમર કરતાં ક્યાંય મોટી હતી. તે કહેતી કે જીવનમાં ‘no return no exchange policy’ હોય છે. આપણે તકલીફોની અદલાબદલી નથી કરી શકતા. “આપણે એવું ન માંગી શકીએ કે રોગને બદલે બીજી કોઈ મુશ્કેલી આવી હોત તો સારું થાત. કોઈ મુશ્કેલી નાની હોતી જ નથી. વળી, આપણે ઝાસ અડધો ખાલી છે કે ભરેલો તે જોઈએ છીએ, પણ એ ભૂલી જઈએ છીએ કે આપણી પાસે ઝાસ તો છે જ, કોઈક દિવસ ભરાઈ જશે! આપણે જે નથી તેના માટે રડીએ છીએ અને જે અગણિત આશીર્વાદરૂપ સગવડો મળી છે તેની સામે જોતાં નથી.”

સ્કૂલની બહાર ઊભી હતી ત્યારે મને બ્લુ ટી-શર્ટ પહેરેલાં બાળકોનાં જીવન વિશે વિચાર આવ્યો.

ગંદા વિસ્તારમાં રહેતાં એ બાળકોની સુરક્ષા, સુવિધા અને ભવિષ્ય વિશે વિચારીને મન ભરાઈ આવ્યું. બ્લુ અને લીલાં ટી-શર્ટ વચ્ચેનો આ તફાવત ખૂબ જ મોટો હતો.

આજે મારી પાસે બ્લુ કે લીલું કોઈ ટી-શર્ટ નથી, પણ મને એ વાતનો ગર્વ અને સંતોષ છે કે હું એવી દીકરીની માતા છું જેણે મને આ બંને વચ્ચેનો ભેદ અને જીવન પ્રત્યેનો સાચો દૃષ્ટિકોણ સમજાવ્યો. બ્લુ ટી-શર્ટ પહેરેલું બાળક કદાચ ગ્રીન બનવાનાં સપનાં જોતું હશે, જ્યારે ગ્રીન ટી-શર્ટ વાળું બાળક કદાચ બ્લુની વાસ્તવિકતાની કલ્પના પણ નહીં કરી શકતું હોય!

આપણે આપણું નસીબ (ટી-શર્ટનો રંગ) બદલી શકીએ કે નહીં, પણ આપણી પાસે જે ‘ઝાસ’ છે તેને જોવાની દૃષ્ટિ ચોક્કસ બદલી શકીએ છીએ. ✍️

પરંપરાની આંખે અને પરિવર્તનની પાંખે એક વિચાર વિસ્તાર

ઋતંભરા ઇયા

“ચીલે ચીલે ગાડી ચલે,
ચીલે ચીલે કપૂત
પણ એ ચીલે નવ ચલે,
ઘોડા, સિંહ સપૂત”.

આપણા રાષ્ટ્રિય શાયર શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણીની “સૌરાષ્ટ્રની રસધાર”માં “અમર વિરત્વ હમીરજી ગોહિલ”ના પ્રકરણમાં વીર ચોક્કા હમીરજી ગોહિલના મુખેથી બોલાયેલ ઉપરોક્ત ઉક્તિ છે.

હિન્દુ ધર્મના. કદર વિરોધી ઝફરખાને જ્યારે સોમનાથ મંદિર પર હુમલો કરી તેને તોડી નાખવાનો હુકમ કર્યો ત્યારે વીર રાજપૂત હમીરજીનું લોહી ઊકળી ઊઠ્યું અને પોતાના 200 મરજીવા-સાગરીતો સાથે નીકળી પડ્યા. ભાભી ન જવા ઘણું સમજાવે છે, પણ એમણે સોમનાથ મંદિર બચાવવાની ટેક લીધી હતી એટલે ભાભીને કહી દે છે. “મારી પાછળ સમજાવવા કોઈને ના મોકલશો.” ત્યાર પછી તેઓ ઉપરોક્ત ઉક્તિ બોલે છે.

તો પહેલાં આપણે આ “ચીલો” એટલે શું? સમજીએ. પુરાતન કાળમાં સમાજને સુગ્રથિત અને સંગઠન રૂપે નિયંત્રિત કરવા જરૂરી નિયમો બનાવવામાં આવ્યા, જે કાળક્રમે રીત, રિવાજો બન્યા.

આ રીત-રિવાજો જે તે સમયને અનુરૂપ હતા, પણ સમયનું ચક્ર

કર્તુ અને વિજ્ઞાન પણ આગળ વધ્યું એટલે પેલા રીત-રિવાજો એક “ચીલો” બની ગયાં. તે વખતે સમાજના લોકોને તે ચીલો. “કમ્ફર્ટ ઝોન” બની ગયો.

બીજા શબ્દોમાં એ ગાડરિયો પ્રવાહ થઈ ગયો. ઘણા લોકોને નવું વિચારવાની જરૂર લાગી જ નહિ. પોતાની બુદ્ધિથી કંઈક નવું કરવાને બદલે. “મહાજનો યે ગતઃ સ પંથાઃ” જેવું થતું હતું. ગાડીના પાટા ઉપર. ગાડી દોડે તેમ એક જ ચીલા પર સમાજ ચાલ્યા કરે.

આવા બંધીયાર “ચીલા” સામે સમાજ જરૂરી પરિવર્તન ન કરે ત્યારે તેની સામે સત્યના આગ્રહી યુવાન બંડખોર બને અને ચીલો ચાતરી હિમ્મત અને ધૈર્યથી તે રૂઢી પડકારી યોગ્ય માર્ગ કંડારે તેવાં વિરલા, સપૂત કોઈક જ હોય છે.

ઇતિહાસ સાક્ષી છે કે રાજા રામમોહન રાયે સતીપ્રથા સામે અવાજ બુલંદ કર્યો. દયાનંદ સરસ્વતીએ સમજ્યા વગરની મૂર્તિપૂજા સામે વિરોધ દર્શાવ્યો અને આર્યસમાજની સ્થાપના કરી, તો નરસિંહ મહેતાએ હરિજનવાસમાં ભજન કરી, સર્વ લોક હરિના જન છે તેવી વાત વહેતી કરી. વીર નર્મદે વિધવા વિવાહનો વિચાર સમાજ સામે મૂક્યો. આ બધાએ તે વખતના “ચીલા”નો વિરોધ કરી, સમાજમાં નવ-નિર્માણ લાવવાનો પ્રયત્નો કર્યો.

હવે આપણે અત્યારના ડિજિટલ સમયની વાત

કરીએ. અત્યારની યુવા પેઢી પણ જૂના ચીલા છોડીને આપણા જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં સુગમતા લાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. દા.ત. વર્ષો પહેલાં ઘરની બહાર નીકળીએ ત્યારે બસની કે રિક્ષાની રાહ જોતાં, જ્યારે હવે મોબાઇલની એક એપમાં ક્લિક કરી ટેક્સી ઘરઆંગણે આવી જાય. ઘણીવાર પતિ-પત્ની બંને બિઝી હોય તો મોબાઇલથી જ ભાણું ઘેર બેઠાં મંગાવી શકે છે! ટૂંકમાં જૂના જે જીવન જરૂરિયાતના રસ્તા છે તેને વધુ સરળ બનાવીને હવે આપણે પણ

થોડું “કમ્ફર્ટ ઝોન”માં રહેતાં શીખ્યા છીએ. આ રીતે આજના યુવાનો પણ નવી ટેકનોલોજી અપનાવી, વડીલોને સમજાવી સમાજને “અપલિફ્ટ” “કરવાનું કામ કરે જ છે.

મા ન વ જા તિ ની જેમ પ્રાણી જગત પણ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે

જ જીવે છે. સિંહ ગમે તેટલો ભૂખ્યો હોય પણ ઘાસ ખાતો નથી કે બીજાએ કરેલ શિકાર પણ ખાતો નથી. ઘેટું ગાડરિયા પ્રવાહમાં જ ચાલે છે. રાણા પ્રતાપના વફાદાર ચેતક ઘોડાએ એક યુદ્ધ દરમિયાન અપ્રતિમ સાહસ દર્શાવી પોતાના માલિકના પ્રાણ બચાવવા જાન આપી દે છે. ટૂંકમાં ચીલાની બહાર નીકળી હિંમતપૂર્વક નવી દિશા બતાવનાર પેઢીને જરૂર સન્માન મળે છે.

એક નવા પડકારને ઝીલવાવાળા સપુતોને ઇતિહાસ જરૂર યાદ કરે છે.

અસ્તુ.

મેન્યુ કાર્ડ વગરનાં... જમણા..જિંદગી...!!!!

સૌરભ વોરા

અમે નજીકના ઢાબા પર એક સાંજે જમવા ગયાં અને મેન્યુ કાર્ડ માગ્યું તો માલિકે કહ્યું આજે રસોઈયો નવો હોતા મેન્યુ કાર્ડ નથી...

મેન્યુ કાર્ડ વગરનું જમણ એટલે શું મળશે તેની અમને ખબર નહોતી, પણ કંઈક અચાનક, કંઈક અનુભવ પર આધારિત, એમાં થોડી અનિશ્ચિતતા, સાથે સાથે એક અલગ મજા પણ આવી.

એ જ રીતે, આપણા જીવનનું પણ “મેન્યુ કાર્ડ” નથી હોતું. આપણે પહેલાથી પસંદગી કરી શકતા નથી કે શું મળશે? સુખ, દુઃખ, સફળતા કે નિષ્ફળતા.. બધું સમય સાથે સાથે મળે છે.

પણ અહીં એક નાની વાત છે:

અમારી હોટેલમાં મેન્યુકાર્ડ નહોતું આથી રસોઈયાની પસંદગી પર અમે ભરોસો રાખ્યો...

જીવનમાં પણ એવું જ... ક્યારેક પરિસ્થિતિઓને સ્વીકારીને આગળ વધવું પડે.

પણ ફરક એ છે કે જીવનમાં તમે થોડું “મેન્યુ” પોતે બનાવી શકો છો... તમારી મહેનત, નિર્ણયો અને વિચારોથી...

જિંદગી પૂરી રીતે મેન્યુ વગરની નથી... થોડું લખાણ આપણા હાથમાં પણ છે...

હોટેલમાં મેન્યુ કાર્ડ ન હોય ત્યારે બે પ્રકારના લોકો હોય છે, એક તો ગભરાઈ જાય: “હવે શું મળશે?” બીજા ઉત્સાહિત થાય: “ચાલો જોઈએ શું સરપ્રાઈઝ છે!”

જિંદગી પણ એવી જ છે... સરપ્રાઈઝ અને સસ્પેન્સથી ભરેલી...

ક્યારેક આપણે બધું પ્લાન કરીએ છીએ..પણ જે મળે છે તે બિલકુલ

જુદું હોય છે. એ સમયે જો આપણે ગભરાઈએ, તો અનુભવ આકરો લાગે.

પણ જો આપણે એને એક “સરપ્રાઈઝ ડિશ” તરીકે સ્વીકારીએ, તો એ જ વસ્તુ એક નવી શીખ બની જાય!

ધૂપ થી નસીબ મેં ધૂપ મેં લીયા હૈ દમ....
ચાંદની મીલી તો હમ ચાંદની મેં ખો લીયે....

એક બીજો દૃષ્ટિકોણ પણ છે:

હોટેલમાં જો મેન્યુ કાર્ડ હોય, તો આપણે જાણીતી વસ્તુઓ જ ઓર્ડર કરીએ. જે આપણને પહેલેથી ગમે છે.

મેન્યુ વગર, આપણે નવી વાનગીઓ ટ્રાય કરીએ છીએ.

જીવનનું પણ એવું જ છે..

જો બધું આપણા વશમાં હોત, તો કદાચ આપણે હંમેશાં સુરક્ષિત રસ્તો જ પસંદ કરતાં હોત..

પણ અનિશ્ચિતતા આપણને નવી વસ્તુઓ, નવા અનુભવો અને નવી ક્ષમતાઓ સુધી લઈ જાય છે.

અંતે વાત એટલી જ છે:

જીવનમાં આપણે ભાગે શું આવશે? તે આપણે નક્કી કરી શકતા નથી...

પણ તેને કેવી રીતે સ્વીકારવું અને તેનો સ્વાદ કેવી રીતે માણવો તે આપણા હાથમાં છે.

જિંદગી જો મેન્યુ કાર્ડ સાથે હોત, તો કદાચ બધું સરળ લાગત, આપણે શું જોઈએ છે એ પસંદ કરી શકત, અને જે ન ગમે તે ટાળી શકાત.. પરંતુ હકીકતમાં જિંદગી પાસે કોઈ મેન્યુ કાર્ડ નથી...

આગળનું ડગલું ભરશું ત્યાં શું હશે?

ડગલું ભરતાં કુહરે જ પડે

કંઈ ગુપ્ત ભયો મહીંથી ઊઘડે...

અહીં બધું પહેલેથી લખાયેલું નથી, અને એ જ તેને ખાસ બનાવે છે.

મેન્યુ કાર્ડ વગરની જિંદગીમાં અનિશ્ચિતતા હોય છે. ક્યારેક આનંદ મળે છે, તો ક્યારેક પડકારો.

ઘણીવાર એવું પણ બને છે કે જે આપણે ઇચ્છ્યું ન હોય, તે જ આપણને મળે, પરંતુ એ જ ક્ષણો આપણને વધુ મજબૂત બનાવે છે અને નવી સમજ આપે છે.

જો મિલ ગયા ઉસીકો મુક્કદર સમજ લીયા...
મેં જિંદગી કા સાથ નિભાતા ચલા ગયા...

આવી જિંદગી આપણને સ્વીકાર શીખવે છે.. પરિસ્થિતિઓનો, લોકોનો અને પોતાનો, એ આપણને શીખવે છે કે દરેક અનુભવમાં કોઈ ને કોઈ પાઠ છુપાયેલો હોય છે. અહીં સફળતા અને નિષ્ફળતા બંને સમાન રીતે મહત્વના બને છે..

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन..

આખરે, મેન્યુ કાર્ડ વગરની જિંદગી આપણને એક મહત્ત્વની વાત સમજાવે છે કે સાચો આનંદ પસંદગીમાં નહીં, પરંતુ અનુભવમાં છે. જે મળે છે, તેને સ્વીકારીને આગળ વધવું એ જ જીવનની સાચી કળા છે.

મેન્યુ કાર્ડ વગરની જિંદગી,
જે મળે તેમાં જ ખુશી શોધવી

પ્લાન વગરનું જીવન,
પણ દરેક પળમાં સરપ્રાઈઝ છે

જિંદગી મેન્યુ પ્રમાણે નથી ચાલતી,
પણ સ્વાદ તો દરેક ક્ષણમાં છે જ..

જીવનમાં જે મળ્યું તેનો આનંદ...
મેન્યુ વગરની જિંદગીમાં જ સાચો રસ છે

આપેક્ષા ઓછી, આનંદ વધારે...
એ જ સાચી જિંદગી

દીકરીનું સ્નેહ મિલન.....

દીકરી એટલે ઈશ્વરના બાદ દીકરીને સમાજમાં મહત્વનું આશીર્વાદ નહીં, પણ આશીર્વાદમાં મળેલો ઈશ્વર. સ્થાન પ્રાપ્ત થવા લાગ્યું. આજે આ દીકરી એટલે લક્ષ્મીનું સ્વરૂપ અને

આટલું જ સાંભળતા ઈશ્વર ઈશ્વરના આશીર્વાદ ગણી શકાય છે. પ્રાપ્તિની અનુભૂતિ થઈ શકે. એમ કહેવાય છે કે એ આંગણું અતિ

સદીઓ પહેલાં દીકરીના નિરાળું જે આંગણે તુલસીનો ક્યારો અવતારને ઈશ્વરનો અભિશાપ અને દીકરી સમાન એક સંતાન ગણવામાં આવતો, પરંતુ રાજા ધ્યારો.

રામમોહન રાયના અને અન્ય આજે આપણે વાત કરીએ મહાનુભાવોના અથાગ પ્રયત્નો દીકરીના સ્નેહની અને તેના

સોનલ માંકડ

સ્નેહમિલનની. કોઈ પણ પરિવારમાં દીકરીનો જન્મ થતાની સાથે જ તેને પારકે ઘેર વળાવવાની ચિંતા એક પિતાને માથે આવી જાય છે. જેમ જેમ દીકરી મોટી થાય તેમ તેમ આ ચિંતાઓ ઘેરી બનતી જાય છે. છેવટે નિશ્ચિત સમયે આ દીકરીને યોગ્ય પાત્રની સાથે પરણાવીને પારકે ઘેર વળાવી દેવામાં આવે છે.

મા બાપ દુઃખની લાગણી બે જ વખત અનુભવે છે....

એકવાર દીકરી ઘર છોડે

બીજી વાર દીકરો તરછોડે.

કહેવાય છે કે દીકરી ભલે પારકે ઘેર જાય, પરંતુ તેનો જીવ માબાપની સાથે બંધાયેલો જ રહે છે. દીકરીનો સ્નેહ અવિરતપણે સતત માબાપ તરફ ઢબ્યા કરે છે.

દીકરો એ કુળદીપક કહેવાય છે જે એક પરિવારને ઉજાળે છે.

પરંતુ દીકરી એક એવો દીપક છે જે બંને ઘરને ઉજાળે છે.

મા-બાપે કરેલા સંસ્કાર સિંચન દ્વારા દીકરી જે ઘેર પરણે છે તે જ ઘરના દીપકને ઉજાળે છે.

વાત કરીએ દીકરીના સ્નેહ મિલનની....

જ્યારે દીકરી લગ્ન કર્યા બાદ પ્રથમ વખત સાસરેથી પોતાના પિતાને ઘેર આવે છે ત્યારે વર્ષાઋતુમાં પડેલા પ્રથમ વરસાદના અમી છાંટણાઓથી જેમ માટીની સુગંધ વાતાવરણમાં ફેલાઈ જાય છે. તે દીકરીનું સાસરેથી પિતાને ઘેર મળવા પરત આવવું અને એ દીકરીના ચહેરા ઉપર સુખ અને આનંદની લાલીમાં છવાઈ ગઈ હોય ત્યારે પિતાના હૃદયમાં જે હર્ષ-ઉલ્લાસની લાલીમા છવાઈ જાય છે તે એક દીકરીના પિતા જ અનુભવી શકે.

માતા અને પિતા બંને સાસરામાં રહેતી દીકરીના સુખને જોઈ નિરાંતની અનુભૂતિ કરે છે. માબાપના

ચહેરા ઉપર આનંદની લાલીમા છવાઈ જાય અથવા તો આનંદનો અભ્યુદય થતો જોવા મળે છે. મા બાપ એ જ સુખી છે જેની પુત્રી સાસરામાં સુખી છે.

જ્યારે દીકરી પિતાને ઘેર મળવા આવે છે ત્યારે પિતાનું હૃદય કશું જ બોલ્યા વગર ઘણું બધું કહી જાય છે. અત્યાર સુધી એટલે કે લગ્ન સુધી દીકરીનો ચિંતાનો બોજ ઉપાડીને ફરતા પિતાનું હૃદય એકદમ આનંદનો સાગર છલકાવે છે. આ સમયે પિતા આંસુ નથી છલકાવી શકતો પરંતુ એનું હૃદય ચોક્કસ હર્ષનાં આંસુથી છલકાતું હોય છે.

દીકરી 24 વર્ષની હોય કે 54 વર્ષની માબાપને માટે એ દીકરી જ છે જેને 24 વર્ષ સુધી વિવિધ સંસ્કારોના સિંચનથી મોટી કરી છે. માબાપનું કર્તવ્ય એટલું જ છે કે આ દીકરી પોતાના સંસ્કારો વડે બંને પરિવારની સુવાસ સમગ્ર સમાજમાં ફેલાવી દે.

એમાં પણ દીકરી જ્યારે આજના શબ્દમાં SURPRISE આપે અને એ પણ અચાનક આવીને ત્યારે વાતાવરણ વધુ રંગમય અને આનંદમય બની જાય છે.

આ અનુભવ માત્ર એક પુત્રીનો પિતા જ કરી શકે. શું તમે પુત્રીના પિતા છો કે માતા છો? શું તમારી પુત્રી પરિણીત છે? જો આ બંને પ્રશ્નોના ઉત્તર હકારાત્મક મળે તો તમને દીકરીના સ્નેહમિલનની અનુભૂતિ ચોક્કસ થાય. માતા તરીકે એક સ્ત્રી પોતાનું સુખ અથવા તો દુઃખ કોઈ પણ એક જગ્યાએ વ્યતિત કરી શકે, પરંતુ એ પિતાના હૃદયને પૂછજો તમારી દીકરી પરણીને પ્રથમવાર તમને મળવા આવી ત્યારે તમને કેવી અનુભૂતિ થઈ હતી? મારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ લેખના વાંચન બાદ આપના અનુમોદનથી ચોક્કસ મળી રહેશે.

આથી સહજ પ્રાર્થના છે

દીકરી ગમે તેની હોય સ્વસ્થ રહો મસ્ત રહો અને કાયમ હસતા રહો.

ઉન્નતિ વોરા

મંચ,
તાળીઓ

અને
અવિસ્મરણીય
ક્ષણો!

જય હાટકેશ!

ચાલો ત્યારે આજે થોડી મંચ પરની યાદો અને અનુભવોની દુનિયામાં એક ડૂબકી લગાવીએ!!

મંચ...કલાકાર માટે માત્ર ચાર લાઇટ્સ અને એક સ્ટેજ નથી હોતું.

એ એક એવી જગ્યા છે જ્યાં મહિનાઓની મહેનત, અનેક રિહર્સલ, થોડો ગભરાટ, ઘણી આશાઓ અને દિલભરનો ઉત્સાહ એક સાથે જીવંત બની જાય છે.

દરેક કાર્યક્રમ પહેલાં કલાકાર બહારથી ભલે ખૂબ confident દેખાતો હોય...

પણ અંદરથી તો હાલત એવી હોય —

ધૂંધરું બાંધી દીધાં... “હવે ભગવાન સંભાળી લેજો પ્લીઝ!”

અને સાચું કહું તો... સ્ટેજ પર બધું હંમેશાં rehearsal પ્રમાણે જ થાય એવું પણ ક્યાં હોય છે?

ક્યારેક સંગીત રિસાઈ જાય... ક્યારેક costume પોતાની મરજી ચલાવે... અને ક્યારેક પગ પણ એવું વિચારે કે — “આજે થોડું adventure કરીએ!”

પણ કદાચ એ જ તો મંચની સૌથી સુંદર વાત છે.

અહીં માત્ર perfect performance જ યાદ નથી રહેતાં... પણ એ અચાનક બનેલી ક્ષણો યાદ રહી જાય છે, જેમાં કલાકારની સમજદારી, spontaneity અને હિંમત દેખાઈ આવે છે.

મંચ પરના કાર્યક્રમો માત્ર નૃત્ય કે અભિનય પૂરતા જ સીમિત નથી હોતા... તે સાથે જોડાયેલાં હોય છે લાગણીઓ, ઉત્સાહ, ગભરાટ, ભૂલો, હાસ્ય અને કેટલીક એવી ક્ષણો... જે આખી જિંદગી માટે યાદ રહી જાય.

કાર્યક્રમ શરૂ થવાનો સમય નજીક હોય ત્યારે જે ધબકારા

વધે છે ને... તે કદાચ માત્ર એક કલાકાર જ સમજી શકે. ધૂંધરું બાંધતા બાંધતા મનમાં હજારો વિચારો ચાલતા હોય —

“તાલ ભૂલી જઈશ તો?”

“ચક્કર સરખાં પડશે ને?”

“અને સૌથી મહત્વનું...

સ્મિત ભુલાઈ નહીં જાય ને?”

પણ જેવો સ્ટેજ પર પગ મુકાય... અને લાઇટ ચહેરા પર પડે... કે બસ, પછી એક અલગ જ દુનિયા શરૂ થઈ જાય છે.

એક વખત કાર્યક્રમ દરમિયાન અચાનક audio બંધ થઈ ગયો ! થોડી ક્ષણ માટે બધા એકબીજાને જોવા લાગ્યા.

સાઉન્ડવાળાનો ચહેરો એવો થઈ ગયો કે જાણે આખું બ્રહ્માંડ એની ઉપર ગુસ્સે થઈ ગયું હોય! પણ પછી માત્ર ધૂંધરુના અવાજ અને તાલના વિશ્વાસ પર નૃત્ય આગળ વધાર્યું અને આશ્ચર્ય તો એ થયું કે પ્રેક્ષકોને એ ભાગ વધુ ગમ્યો!

ત્યારે સમજાયું —

કલાકાર પાસે music system બંધ થઈ જાય તોપણ “હિંમતની system” ચાલુ રહેવી જોઈએ.

એક બીજા કાર્યક્રમમાં ચક્કર લેતાં લેતાં દુપટ્ટો હાથમાં અટવાઈ ગયો.

હવે અંદરથી તો એવું લાગ્યું — “હે ભગવાન! આ દુપટ્ટાને પણ

આજે જ પ્રેમ જાગ્યો?”

પણ સ્ટેજ પર ગભરાવાની permission હોતી નથી.

સ્મિત સાથે પરિસ્થિતિને પણ dance stepનો ભાગ બનાવી આગળ વધાર્યું-

પછી ઘણા લોકોએ કહ્યું —

“વાહ! એ move તો બહુ creative હતો!” અને અંદરથી હસી પડાયું કે... “એ creative નહીં ભાઈ... compulsory હતું!”

પણ સૌથી યાદગાર અનુભવ હતો ગાંધીનગરની રાજ્યકક્ષાની ગરબા સ્પર્ધાનો.

વિશાળ ખુલ્લું મેદાન... ખૂબ ઊંચું સ્ટેજ... ચારેય બાજુથી ખુલ્લો મંચ... અને સામે લગભગ એક લાખ જેટલો પ્રેક્ષકસમૂહ!

એટલી ભીડ જોઈને તો અમુક કલાકારોના ચહેરા એવા થઈ ગયા હતા કે જાણે exam hallમાં question paper ગુજરાતી બદલે બીજી ભાષામાં આવી ગયું હોય!

કાર્યક્રમ ખૂબ જ ઊર્જા અને ઉત્સાહ સાથે ચાલી રહ્યો હતો.

દરેક કલાકાર સંપૂર્ણ તાલ અને તૈયારીમાં હતો.

એ દરમિયાન અચાનક એક સ્પર્ધકનો પગ લપસ્યો અને તે સ્ટેજ પર બેસી ગયો.

એક ક્ષણ માટે લાગ્યું કે હવે આખી choreography બગડી જશે, પણ એ જ ક્ષણે બાકીના કલાકારો

એટલા alert, spontaneous અને ready હતા કે તેઓ પણ તરત તેની સાથે બેસી ગયા!

થોડી જ સેકન્ડમાં choreography બદલાઈ ગઈ અને એટલી સ્વાભાવિક રીતે બદલાઈ કે પ્રેક્ષકોને લાગ્યું કે કદાચ આ તો પહેલેથી જ planned હશે!

સાચું કહું તો...એ ક્ષણે સમજાયું કે rehearsal કરતાં પણ વધારે મહત્વનું છે — presence of mind.

કાર્યક્રમ પૂરો થતાં જ તાળીઓનો ગડગડાટ ગુંજી ઊઠ્યો. અને સૌથી ખુશીની વાત — અમને પ્રથમ ક્રમની ટ્રોફી મળી!

એ દિવસે એક ખૂબ મોટી શીખ મળી — મંચ પર મુશ્કેલીઓ આવવી એ સામાન્ય વાત છે... પણ કલાકારની સાચી કળા એ છે કે તે મુશ્કેલીને કેવી રીતે handle કરે છે.

ઘણી વખત એક નાનો ગભરાટ આખું સુંદર પ્રદર્શન બગાડી શકે...

અને ઘણી વખત એક smart move, એક spontaneous reaction અને એક confident smile...

ફ્લોપ થતી ક્ષણને grand successમાં ફેરવી શકે છે.

બાળકો સાથેના કાર્યક્રમો તો ખાસ મજેદાર રહે છે.

એક નાનકડી વિદ્યાર્થિની

સ્ટેજ પર જતાં પહેલાં ખૂબ રડી રહી હતી. મહા મહેનતે એને મોકલી જ્યારે એને મેં વિંગમાં ઊભા રહી ને એની સામે નાના બાળકની જેમ એકદમ ગાંડોઘેલો જોકર જેવો ડાંસ કરી એનો મૂડ હળવો બનાવ્યો હતો!

અને પાંચ મિનિટ પછી એ જ

બાળક સ્ટેજ પર એટલા confidenceથી નાચતું હતું કે પછી એને નીચે ઉતારવું મુશ્કેલ થઈ ગયું! થવાકાળ એ મારો વીડિયો રેકોર્ડ થઈ ગયો અને આજે પણ એ જોઈ ને ખડખડાટ હસી પડીએ છીએ!!

આજે પાછળ વળીને જોઉં ત્યારે સમજાય છે કે —મંચે માત્ર નૃત્ય જ નથી શીખવ્યું...પણ જીવન જીવવાની રીત પણ શીખવી છે.

અહીં શીખવા મળે છે કે —ભૂલો થવી ખોટી વાત નથી...ગભરાઈ જવું પણ સ્વાભાવિક છે... પણ દરેક પરિસ્થિતિમાં હિંમત રાખીને આગળ વધવું — એ જ સાચી કળા છે.

કારણ કે સાચો કલાકાર ક્યારેય

સમસ્યાથી ડરતો નથી... તે તો દરેક સમસ્યામાંથી પણ એક નવી performance બનાવી લે છે.

અને કદાચ એટલા માટે જ — મંચ, તાળીઓ અને આવી અવિસ્મરણીય ક્ષણો...જીવનભર દિલમાં ગૂંજતી રહે છે.

એક હૂંફાળો માળો

ભવિ મહેતા

ઉત્સવી અને તત્સત ઉનાળાની એ સવારે ઓશરીમાં બેસી ઝૂલા ઝૂલતા હતા. સંગીતપ્રેમી આ યુગલના ઘરમાં આજે સુગમ સંગીતનાં ગીતો વાગતાં હતાં. બંને પોતપોતાના ભૂતકાળને વાગોળતાં આ ગીતોની મજા લેતાં હતાં. “સંગાથે સુખ શોધીએ, રચીને એક હૂંફાળો માળો” ગાતી ગાતી ઉત્સવી તરત જ બોલી ઊઠી! કેવું છે ને તત્સત? આટલાં વર્ષો જાણે સમયના પલકારામાં વીતી ગયા. વૈશ્વિક અને વિશ્વા પોતપોતાનામાં પરોવાઈ ગયાં અને આપણને ખબર પણ ના પડી. આ વાત સાંભળી તત્સત વિચારે ચડ્યો.

આમ તો પોતાના જ સમયથી આર્થિક, સામાજિક અને વ્યવસાયી જવાબદારી નિભાવતું આ કપલ સમય અને શિસ્તનું આગ્રહી. તત્સતની રેલવેની નોકરી અને ઉત્સવીની સ્કૂલની નોકરી છતાં બંનેએ વૈશ્વિક અને વિશ્વાની પરવરીશ કરવામાં જરાય ક્યાશ ન રાખી. વૈશ્વિક સોફ્ટવેર એન્જિનિયર બની કેનેડા સેટલ થયો અને વિશ્વા આર્કિટેક્ટ બની પુનામાં સ્થાયી થઈ. બસ હવે તો બધા પોતપોતાના પરિવાર સાથે એક જ અઠવાડિયામાં દાદા-દાદી અને નાના-નાનીને મળવા આવવાનાં હતાં.

પોરબંદરમાં આ નાનકડા બંગલામાં તેઓના આવવાની તૈયારી પુરજોશમાં ચાલતી હતી. આખરે એ શનિવારે સવારે બધાં એકસાથે આવી પહોંચ્યાં. ઉત્સવીના મોઢા પરનો હરખ અને હેત તો જાણે સમાતો ન હતો. તત્સત તો નાનાં બાળકોને રમાડતા રમાડતાં જાણે તેના જેવડો બની ગયો.

સાત વર્ષની રત્ના કહે, નાનીમાં મને પેલો ગોળો અપાવોને જે તમે મમ્માને અપાવતા, તો બાર વર્ષનો દાશ્વિક બોલ્યો દાની મને પેલા ગ્રાઉન્ડમાં લઈ જાવને જ્યાં પપ્પા ક્રિકેટ રમતા! ઉત્સવી આ સાંભળી આશ્ચર્ય પામી! તેણે તરત જ પોતાનાં છોકરાઓ સામે જોયું. બંને હસીને બોલ્યાં, મા આ તારા જ

આપેલા સંસ્કારોનો વારસો છે જે અમે તેઓને આપી રહ્યા છીએ! વૈશ્વિક કહે, મા તું જે શ્લોકો બોલતી તે આજે પણ હું રોજ બોલું છું. અમારી ઉનાળાની મજા, ગલી ક્રિકેટ અને તારી કરકસર કરવાની ટેવ આ બધી જ વાર્તા હું દાશિક સાથે હંમેશાં કહું છું. તો ઉત્સવી હરખાતાં બોલી, મા તમે જે અમને હર રવિવારે ગોળો અપાવતાં, ફક્ત દિવાળીમાં જ કપડાં અપાવતાં અને બર્થડે પર ગરીબોને દાન આપતા આ બધી જ વાતો હું રત્નાને કરતી રહું છું. તારી પોતાની અને અમારી વ્યક્તિત્વ બનાવવાની આ આવડત હું પણ હંમેશાં મારી ગાંઠે બાંધી રાખવા માગું છું.

તત્સત આ વાતો સાંભળતાં હરખાય ઊઠ્યો. તે બોલ્યો સાચું જ છે ને બાળકો તમારી માના આ જ સંસ્કાર છે જે તમે આજે પણ આટલા દૂર બેસીને પણ સતત અમારી સંભાળ રાખો છો અને અમને કશાય

બાબતની ખોટ વર્તાવા નથી દેતા. વૈશ્વિક બોલ્યો, તો પપ્પા સાંભળી આજથી દર વર્ષે હું અને વિશ્વા વર્ષમાં એક એક વાર તમારાં બન્ને પાસે રોકાવા આવીશું. હા, સમયની માંગ પ્રમાણે જેટલો સમય સાથે વિતાવીશું અને હું તમને વચન આપું છું કે તમારા એક કોલ પર ગમે ત્યારે તમારી પડખે આવી ઊભા રહીશું. ઉત્સવી તો પોતાનાં આંસુ છુપાવી જ ન શકી જાણે તેને પોતાનું જીવન સાર્થક થતું દેખાયું. કાલે પાછાં છોકરાઓ પોતપોતાના માળામાં જતાં રહેશે તેનું દુઃખ જાણે સંતોષમાં પરિવર્ત્યું.

બીજે દિવસે છોકરાઓ ગયાં, ફરી એકવાર એ જ સવાર, એ જ તત્સત અને ઉત્સવી, એ જ હીંચકો અને એ જ ગીત...

“સંગાથે સુખ શોધીએ, રચીએ એક હૂંફાળો માળો”

વિશાબા પોટા

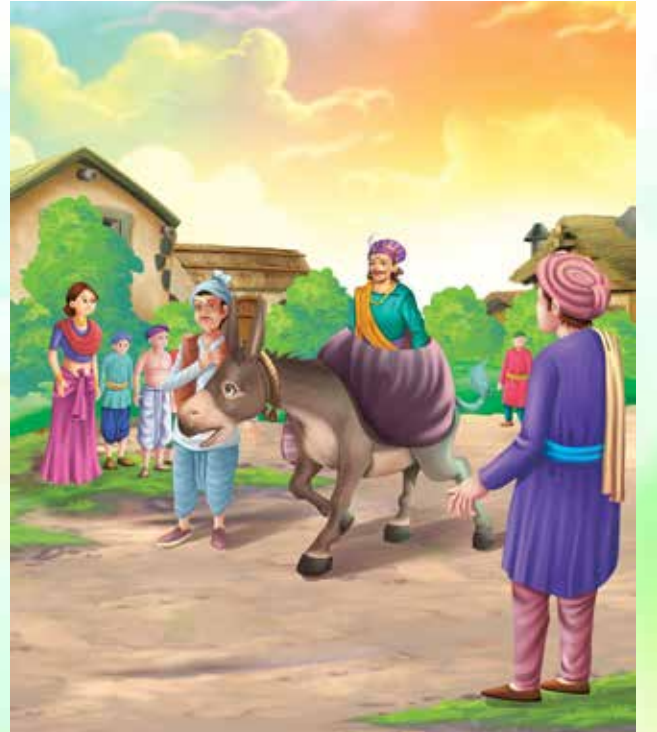
“ગઘેડા ઉપર અંબાડી”

આજે જુદાંજુદાં પશુ-પક્ષીઓની કહેવતો વાંચતાં મને “ગઘેડા ઉપર અંબાડી” કહેવત ઉપર લખવાનો વિચાર આવી ગયો. તો આજની મારી કહેવત છે “ગઘેડા ઉપર અંબાડી”.

આ કહેવતને એક જ વાક્યમાં સમજાવું તો જેના ઉપર જે શોભતું હોય એ જ શોભે. ખોટી નકલ કરવાનો કાંઈ અર્થ નથી. નકલ કરવાથી તમારી અસલિયત પણ ખોઈ બેસી છે. પાત્ર જોઈને એની કિંમત કરાય. અયોગ્ય અને ખોટી જવાબદારી ન સોંપાય. અંબાડી ગઘેડા ઉપર નહીં હાથી ઉપર જ શોભે. રાજા-મહારાજાઓ પહેલાં એમના હાથી-ઘોડાને ખૂબ શણગારતા હતાં. હાથી ઉપર સરસ મજાનો સજાવેલી અંબાડી મૂકે એમાં બેસીને રાજા નગરચર્યા કરવા નીકળે અને એમના સિપાઈઓ છડી પોકારે કે “રાજાધિરાજ આવી રહ્યા છે” એટલે પ્રજા બેઉ બાજુ ઊભી રહે અને રાજાને સલામ કરે અને ઢોલ-નગારાં વગાડીને એમનું સન્માન કરે. હાથી જેવું મોંઘું પ્રાણી રાજાને જ પોસાય. ગઘેડા તો કુંભારને ત્યાં જ દેખાય એના ઉપર તો કુંભારનાં માટલાં જ શોભે. કોઈની બેઠજજતી કરવાની હોય તો એમ કહેવાતું કે એને અવળે ગઘેડે બેસાડીને આખા શહેરમાં ફેરવો. ગઘેડાને અક્કલ વગરનું પ્રાણી પણ કહ્યું છે. કોઈ અક્કલ વગરનું હોય તો એમ કહેવાય કે સાવ ગઘેડા જેવો છે. અક્કલનો છાંટોય નથી. ગઘેડાને તો ડફણાં જ મારવાનાં હોય. આના જેવી જ બીજી હિન્દી કહેવત છે “કૌઆ ચલે

હંસ કી ચાલ” કાગડો કાળો, બોલી કર્કશ એ હંસના માળખાંમાં ક્યાંથી બેસી શકે? ગઘેડા ઉપરથી નાના હતા ત્યારની એક વાર્તા યાદ આવી ગઈ. ગઘેડું એક ખેતરમાં જાય છે અને પેટ ભરાય એટલું ચરી ખાધું પછી ખુશ થઈને જોરજોરથી હોંચી હોંચી કરીને ગીત ગાય છે. ખેતરનો માલિક ત્યાં આવીને ખૂબ ડફણાં મારે છે. આવી રીતે અક્કલનું પ્રદર્શન કર્યું. અંતમાં ગઘેડું વાને ભલે ધોળું હોય, પણ ધોળાં એ બધાં રૂપાળાં થોડા જ હોય.

અંતમાં હાથી ઉપર તો અંબાડી જ શોભે, ગઘેડાં ભલે કુંભારને ત્યાં રહેતાં.

વિજોગણનું ગીત

આમ કાં અડવાણે વરસ,
રોયા વરસાદ, આમ કાં અડવાણે વરસ?

ફટ્ટ આ ધિંગી તરસ આયખાની,
એમાં ઝુરાપાની ઠેસ,
ફટ્ટ લાજ્યુંના લપસણા ઓવારા,
એમાં પિયુ પરદેસ,
એલા વિજોગણને પાણિયું પાણા,
રોયા વરસાદ, આમ કાં સરાણે વરસ?...આમ કાં અડવાણે વરસ?

વિશ્વેશ અવાસિયા

આંધળા આલનું વ્હાલ છે આંધળું,
આંધળા તારા છે ખેલા,
ત્રણ હાથ કાયામાં ટપટપ ઊગીયા,
ઊની ઊની વેદનાના વેલા,
વેલા ઇ તેર તેર હાથ્યું સમાણા,
રોયા વરસાદ, આમ કાં અણજાણે વરસ?...આમ કાં અડવાણે
વરસ?

આંખ્યુંમાં ખૂટે નહીં ખારો વિરહ,
હવે સેતુ બંધાવો હે રામ,
સાગમટા શ્વાસ હવે હાંફે ચડ્યા,
હવે સામટી તણાય મારી હામ,
કેમરે ઉલેચું આ અંધાર્યાં વાણાં,
રોયા વરસાદ, આમ કાં કપાણે વરસ?...આમ કાં અડવાણે વરસ?

વૃદ્ધાવસ્થા.... આશીર્વાદ કે અભિશાપ?

હયાત માતાપિતાની છત્રછાયામાં
વાલપણના બે બોલ બોલી લેજો,
હોઠ અડધા બીડાયા પછી
ગંગાજળ મૂકીને શું કરશો?

ઉપરોક્ત પંક્તિને વારંવાર કદાચ ક્યાંક ને ક્યાંક વાંચી જ હશે, પણ મૂલ્ય કેટલા લોકો સમજ્યા તે હજુ સુધી ખબર નથી. “વડીલો ધરનું તાળું છે, વડીલો જ દિવ્ય પ્રકાશ પાથરે છે.” વગેરે જેવું તત્ત્વચિંતન એટલે કે ફિલસૂફી લગભગ બધાના મૂખે સાંભળી છે. પરંતુ યુવા ધનને અંતર મનથી સવાલ પૂછે તો ખરેખર મોટા ભાગના ધરમાં આજના યુગમાં વડીલો ખટકે છે. આપણા સમાજે ચાર આશ્રમમાં જીવનને વહેંચ્યું. 0થી 25 વર્ષ બ્રહ્મચર્ય આશ્રમ, 26થી 50 વર્ષ ગૃહસ્થા આશ્રમ, 51થી 75 વાનપ્રસ્થ આશ્રમ અને 75થી વધુ સન્યસ્ત આશ્રમ. ઈસવીસન 1950 સુધી આપણા વડીલોનું સરેરાશ આયુષ્ય 50થી 60

યજ્ઞેશ માંકડ

વર્ષ હતું, પરંતુ મેડિકલ સાયન્સ અને ટેકનોલોજીના સંશોધનને કારણે આયુષ્ય સરેરાશ 64 વર્ષ થવા પામ્યું, પરંતુ છેલ્લા 30 વર્ષથી સરેરાશ આયુષ્ય પણ વધીને 80 વર્ષને આંબી ગયું છે.

વિચારીએ, આપણા આ વૃદ્ધો પોતાની વૃદ્ધાવસ્થામાં ખુશ કેટલા છે. આધુનિક જીવનનું સૌથી દુઃખી પાછું હોય તો તે વૃદ્ધાવસ્થા છે. ખાસ કરીને જીવનની આધુનિકતાથી રંગાયેલું યૌવન અને બીજી તરફ બ્લેક એન્ડ વાઈટ તસવીર જેવું વયોવૃદ્ધ જીવન અને સર્જાય છે બંને વચ્ચે વિચારભેદ જનરેશન ગેપ. આજ કારણ છે લોકોને વૃદ્ધાવસ્થા ‘ખટકે’ છે. સાચું કહું તો હવે એવા આશીર્વાદ આપવા અયોગ્ય છે, “સો વર્ષનો થાજે” પરંતુ એક વાક્ય સુધારીને બોલવું પડે ‘જેટલું જીવો એટલું સ્વસ્થ જીવો’ કારણ વૃદ્ધોની અને યુવાનોની વિચારભેદની ખાઈને કદીય દૂર કરી શકાશે નહીં. ઘણું ખરું લોકો કહે છે કે વૃદ્ધોએ યુવાનો સાથે એડજસ્ટ કરવું પડે. વાત ખરી છે, પરંતુ ‘પ્રાણ અને પ્રકૃતિ’ બંને સાથે જાય, એટલે વડીલોની પ્રકૃતિ કદાપી બદલી શકાય જ નહીં અને એ બદલવાની કોશિશ પણ ન કરાય. સ્વામી વિવેકાનંદનું આ વિધાન યોગ્ય રીતે બંધ બેસે છે કે “જો દુનિયાને બદલવી હોય તો આપણી દૃષ્ટિ બદલવી પડે.” પરંતુ આજની યુવા પેઢીને પોતે બદલાવવું નથી કે એડજસ્ટ થવું નથી, પરંતુ ઘરમાં રહેલા વૃદ્ધોને બદલવા છે જે કદાપી શક્ય નથી.

વૃદ્ધાવસ્થા: સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે મનુષ્યને શરીરથી નહીં પરંતુ મનથી વૃદ્ધત્વ આવે છે.

જ્યારે વયસ્ક મનુષ્યને પોતાનું સંતાન વજ્રઘાત કરે છે ત્યારે જ વૃદ્ધાવસ્થાની શરૂઆત થાય છે.

ખાસ કરીને પુત્ર આવો વજ્રઘાત કરે છે ત્યારે જ મનુષ્ય મનથી વૃદ્ધ થતો જાય છે. હમણાં જ એક વયોવૃદ્ધનું આવા જ દુઃખ અનુભવને કારણે ટૂંકી બીમારી બાદ નિધન થયું ત્યારે આવા સંજોગોમાં કહેવાનું મન થાય, “આના કરતાં તો નિઃસંતાન

રહેવું સારું.” ઉપરોક્ત શબ્દો માત્ર આંતરડી કકળી ઊઠે ત્યારે જ નીકળી આવે છે. બસ આવા સમયે જ કરી વૃદ્ધાવસ્થા શરૂ થાય. હમણાં જ એક જીવંત ઉદાહરણ જાણવા મળ્યું. એક જગ્યાએ ભાગવત સપ્તાહ ચાલતી હતી અને તેમાં કથાકાર શ્રવણ કથા કહી રહ્યા હતા. બરોબર એ જ સમયે એ જ મેદાનના પાછલા ભાગમાં કોઈ મકાનના પાયા ખોદાઈ રહ્યા હતા. પછીથી જાણવા મળ્યું કે ત્યાં તો વૃદ્ધાશ્રમનું નિર્માણ થવા જઈ રહ્યું છે. કેવો વિચિત્ર સંયોગ. આજે વર્તમાનપત્રો વાંચતા ખબર પડે કે વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતી અનેક માતાઓ પોતાનાં સંતાનો પાસે પોતાના હક માટે લડે છે. આ સમય છે વૃદ્ધાવસ્થાનો, આ જ સમયે માબાપ ખરા અર્થમાં વૃદ્ધ બને છે. તેમને વૃદ્ધાવસ્થા આવી જાય છે. અહીં સ્વામી વિવેકાનંદ સાચા ઠરે છે. કારણકે પોતાનું સંતાન જ્યારે વજ્રઘાત કરે ત્યારે જ માણસ પડી ભાંગે છે. ખાસ કરીને 56ની છાતીવાળો પુરુષ અને તે પણ વિધુર હોય તો તકલીફ વધુ થાય છે. કારણ જો વિધવા સ્ત્રી હોય તો પોતાની જાતને ગમે તે રીતે એડજસ્ટ કરી લે છે, પરંતુ આ કાર્ય વિધુર પુરુષ માટે અતિશય મુશ્કેલ છે કહીએ તો અશક્ય છે. આમ વૃદ્ધત્વ મનુષ્યને ઉઘઈની જેમ કોરી ખાય છે અને વૃદ્ધ જીવન અતિશય દયનીય બની જાય છે કારણ આયુષ્ય એ કોઈના હાથની વાત નથી અને કદાચ એટલે જ આધુનિક યુગમાં વૃદ્ધોની અને ખાસ કરીને તરછોડાયેલા વૃદ્ધોની અને વૃદ્ધાશ્રમોની સંખ્યા દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે.

પણ શું ખરેખર બધા જ વૃદ્ધો દુઃખી છે? શું આજે રામ કે શ્રવણનું સર્જન જ નથી થતું? ના, બધે આવી પરિસ્થિતિ નથી. આજે પણ એવાં સંતાનો છે જે પોતાના મા બાપની આંખમાં સદાય ખુશી જોવા માંગે છે. આજે પણ એવાં સંતાનો છે જે મા-બાપનો પડ્યો બોલ ઝીલી લેવા તત્પર છે. એવી દલીલ પણ થાય કે ત્યાં કદી તકરાર નહીં થતી હોય? તો ઉત્તરમાં એમ કહી શકાય કે કદાચ તકરાર થાય તોપણ તેનું

નિવારણ તાત્કાલિક લાવી શકાય અથવા તો આવી તકરાર લગભગ નહિવત્ હોય છે અને કદાચ એટલે જ અહીં સુખ અને શાંતિનો અનુભવ ચોક્કસ થાય છે. આવાં સંતાનો જ આવા વૃદ્ધ મા-બાપને “ઘરનું તાળું” કે “ઘરનો જ્યોતિપૂજ” કહે તો કશું ખોટું નથી. આવા જ યુવાન સંતાનોએ ખરા અર્થમાં સમાજ વ્યવસ્થાને ટકાવી રાખી છે, પરંતુ દુઃખની બાબત એ છે કે આગવી પેઢીનાં સંતાનોમાં જૂની પેઢીનાં સંતાનોના શ્રવણ ખોવાઈ જાય છે. કહેવાય છે કે “કુપુત્ર જાયે તત કવચીદાપી કુમાતા ન ભવતિ.” સંતાન ગમે તેટલું ખરાબ નીકળે પરંતુ માતા-પિતા કદીય ખરાબ થઈ શકતાં નથી તે સ્વાભાવિક છે આજે એવાં સંતાનો પણ છે જે દત્તક લેવાયાં હોવા છતાં દત્તક લેનાર માબાપને પણ જીવની જેમ સાચવે છે તો

ભલે લોકો કહેતા હોય કે કળિયુગ છે, પરંતુ આ વાત સાથે હું સંમત નથી. કારણકે જો સંતાન સદ્વિચાર ધરાવતું હોય તો માબાપને વૃદ્ધાશ્રમની દિશા જોવાની જરૂર જ નથી. અન્ય રીતે કહીએ તો હંમેશાં મનુષ્યએ ભવિષ્યનો ડર રાખીને જ જીવવું જોઈએ કારણકે જેઓ (પોતાનાં) માબાપનો વિચાર કરતા નથી તેઓ માટે એવો જ સમય આવશે કે પોતાનાં સંતાનો પોતાની દેખભાળ કરશે નહીં અને વૃદ્ધાશ્રમની દિશા બતાવશે.

સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે પુત્ર સંતાન જ માબાપને કનડે છે, પરંતુ આ વાત સો ટકા સાચી પણ નથી. કારણ લગ્ન સુધી જે પુત્ર મા-બાપની આજ્ઞાનું સદાય પાલન કરતો હોય એ જ પુત્ર લગ્ન પછી સાવ ફરી કેમ જાય? કહેવાય છે કે પુત્ર કરતાં વધુ પુત્રીને માબાપનું વધું બળતું હોય છે. વાત

સાચી પણ છે, પરંતુ આ જ પુત્રી લગ્ન કરીને પારકે ઘેર જાય ત્યાર બાદ જ વિવાદ સર્જાય છે અને પુત્રને માબાપ વિરુદ્ધ ખેંચવા લાગે છે. આમ મોટે ભાગે માબાપનું વૃદ્ધત્વ પુત્રના લગ્ન પછી જ શરૂ થાય છે. જોકે ફરીથી બધી પુત્રવધૂઓ આવી વૃત્તિ ધરાવતી નથી હોતી. તેઓ મા-બાપ અને સાસુ-સસરા વચ્ચે ભેદ નથી સમજતી, પરંતુ વર્તમાન સ્થિતિમાં ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિનું સર્જન થવાની શક્યતા વધી જાય છે. એક દલીલ એ પણ છે કે વડીલો યુવાનોની અંગત બાબતમાં સતત દખલગીરી કરે છે જે યુવાધનને નાપસંદ છે. તો થોડું વડીલોએ પણ ઢીલું છોડવું ઘટે. કારણકે બંને બાજુથી તાતણો ઢીલો થશે તો તેનું આયુષ્ય વધુ મજબૂત બનશે. તેથી વડીલોએ યુવાનોની બાબતમાં એક વાત

દુઃખની બાબત એ છે કે આગવી પેઢીનાં સંતાનોમાં જૂની પેઢીનાં સંતાનોના શ્રવણ ખોવાઈ જાય છે. કહેવાય છે કે “કુપુત્ર જાયે તત કવચીદાપી કુમાતા ન ભવતિ.”

યાદ રાખવી ‘LET THEM LIVE AS THEY WANT’ની સ્થિતિ મૂકી દેવી જોઈએ તો બીજી તરફ યુવા પેઢીએ પણ વડીલો જે કહે કે સૂચવે તે યોગ્ય હશે તેમ માની તે બાબતને વિચારીને અમલમાં મૂકી શકાય. યુવા પેઢીએ પણ થોડું એડજસ્ટ થવું જ પડે. જો સારો સમાજ સર્જવો હશે તો બંને પેઢીએ સાથે બેસીને પોતાના વિચારોની વધતી જતી ખાઈને દૂર કરવી જ પડશે તો જ વૃદ્ધોનું વૃદ્ધત્વ તેની નજીક નહીં આવે અને સમાજથી વૃદ્ધાશ્રમની રચનાને દૂર રાખી શકવામાં સફળતા મળશે બાકી તો કવિએ કહ્યું છે એમ

“પીપળ પાન ખરંતા હસતી કુંપળિયા મુજ વીતી તુજ વીતશે ધીરી બાપલિયા.”

ગાતાં ગાતાં
આંગણું લીંપે ને ગૂંપે,
બીજના ચાંદ જેવી ઓકળીઓ આંકે
તે તો કોઈ બીજુંય હોય.

પણ
ભીના ભીના લીંપણમાં
નાનકડી પગલી જોવાના કોડ કરે
તે તો મા જ.

રડે ત્યારે છાનું રાખે,
હસે ત્યારે સામું હસે,
છાતીએ ચાંપે
તે તો કોઈ બીજુંય હોય.

પણ
રડતાં ને હસતાં,
છાતીએ ચાંપતાં
જેની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવી જાય
તે તો મા જ.

નવરાવે ધોવરાવે,
પહેરાવે ને પોઢાડે,
આંખો આંજી આપે
તે તો કોઈ બીજુંય હોય.

પણ
કાન આગળ મેશનું ઝીણું ટપકું કરે
તે તો મા જ.

- જયન્ત પાઠક

બાઈ રે, તારાં ભાગ્ય મહા બળવાન
અમૃતપ્રાશણહાર તે તારાં ગોરસ માગે કહાન!

ઊંચે વ્યોમભવન ખેલંદો ઊતર્યો તારે નેસ
ગોરસ મિષે પ્રેમપિયાસી યાચત બાળે વેશ
ઘણી થૈ બેસે તોય શું કહીએ, આ તો માગત દાણ

કંઈક બીજી જો મહિયારીની કોઈ ન ફોડે ગોળી
રાતદી પી પી પોતે, ગોરસ બગડ્યાં દેતી ઢોળી
આપણું પીધું તુચ્છ, હરિનું ચાખ્યું બુંદ મહાન

ગગરી ફોડી ભવ ફેડ્યો ને મહીમાં પ્રીત લૂંટાઈ
કાનજી જેવો લૂંટણહાર ત્યાં કેં ન બચાવવું બાઈ!
બચિયું એટલું એળે, અહીં તો લૂંટવ્યું એટલી લ્હાણ!

-ઉશનસ્

જ્ઞાતિની એકમાત્ર વિશ્વસંસ્થા

શ્રી વડનગરા નાગર મંડળ, મુંબઈ

દ્વારા સંસ્થાનાં સભ્યોમાં ખાનગી વિતરણ માટે પ્રકાશિત
રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ: એ-૫૮, પન્નાલાલ ટેરેસીઝ, ગ્રાન્ટ રોડ, મુંબઈ ૪૦૦૦૦૭
www.shrivadnagaraganagar.org